

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС:

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 26 (9)

**КИЇВ
2020**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

/Видання засновано у 2017 році/

Свідомство про державну перереєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB № 24357-14197 ПР від 24.02.2020 року

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України: категорія "Б"
з Педагогіки та Філософії
(наказ №1643 від 28.12.2019 року)

Друкується за рішенням

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 4 від 21.10.2020 року)

Шеф – редактор: Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент
НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Головний редактор: Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Відповідальний редактор: Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік
НАПН України (Україна, Київ)

Андрушків Ф., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Бобрицька В. І., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Бондаренко В. Д., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вашкевич В. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вернидуб Р. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Воронкова В. Г., доктор філософських наук, професор (Україна, Запоріжжя)

Гавриленко Т. Л., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Чернігів)

Гаврілова Л. Г., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Добродум О. В., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Доній Н. Є., доктор філософських наук, професор (Україна, Чернігів)

Жалдак М. І., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України (Україна, Київ)

Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Костюк Ю. С., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Кухар Л. О., кандидат педагогічних наук (Україна, Київ)

Луценко І. О., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Макаренко Л. Л., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Матвієнко О. В., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Матусевич Т. В., кандидат філософських наук (Україна, Київ)

Мезарош К., доктор філософії, доцент кафедри філософії та комунікацій (Румунія, Тімішоар)

Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Мудрецька І., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Олексенко Р. І., доктор філософських наук, професор (Україна, Мелітополь)

Пронченко К. В., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Житомир)

Путров С. Ю., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Рідей Н. М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Савельєв В. Л., доктор історичних наук, професор (Україна, Київ)

Савенкова Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Свириденко Д. Б., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Слабко В. М., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Сущенко Л. П., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Тимошенко О. В., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Терещицький С. О., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Хижна О. П., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Цзоу Ч., кандидат філософських наук, доцент (Китай, Маомін)

Шиндаулова Р., доктор філософських наук, доцент (Казахстан, Алмати)

Ягодзінський С. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Яценко О. Д., кандидат філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Яшанов С. М., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної освіти і науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють всі освітні галузі (науки про освіту; філософія освіти; освітні вимірювання; дошкільна, початкова, середня, професійна, вища освіта, менеджмент освітньої діяльності тощо). Розрахований на фахівців гуманітарних наук.

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС : збірник наукових праць / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ : ТОВ
“Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”, 2020. – Випуск 26 (9). – 99 с.

© Редакційна колегія, 2020

© Автори статей, 2020

© Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, 2020

© ТОВ «Науково-інформаційне агентство
«Наука-технології-інформація», 2020

**NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY**

**EDUCATIONAL
DISCOURSE:
COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS**

VOLUME 26 (9)

**KYIV
2020**

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

/The publication was founded in 2017 year/

Certificate of printed mass media's state re-registration:

Series KB № 24357-14197 IIP from February 24th, 2020

The publication is included in the list of scientific publications: Category "B" on Pedagogy and Philosophy (order of the Ministry of Education and Science No. 1643 dated December 28, 2019)

Printed by decision

Academic Council of National Pedagogical Dragomanov University

(protocol № 4 from October 21, 2020)

Honored Chief Editor: Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Chief Editor: Kyvliuk O. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Responsible Editor: Mordous I. O., PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Editorial board:

Viktor Andrushchenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. Of NAPSU (Ukraine, Kyiv)

Fabian Andrushkevych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Valentyna Bobrytska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Bondarenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Vashkevych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Roman Vernydub, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Valentyna Voronkova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Tatiana Gavrylenko, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Chernihiv)

Liudmyla Gavrilova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Olha Dobrodum, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Nataliia Donii, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Chernihiv)

Myroslav Zhaldak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Acad. of NAPSU (Ukraine, Kyiv)

Olga Kyvliuk, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Yuliia Kostiuk, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Kukhar, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Iryna Lutsenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Lesia Makarenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Olena Matviienko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Tatiana Matusevych, PhD in Philosophy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Claudiu Mesarosh, PhD in Philosophy, Associate Professor (Romania, Timisoara)

Iryna Mordous, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Irena Mudretska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Roman Oleksenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Melitopol)

Konstantyn Prontenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Zhytomyr)

Sergii Putrov, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Nataliia Ridei, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Volodymyr Saveliev, Doctor of Historical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Savenkova, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Denys Svyrydenko, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Volodymyr Slabko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Sushchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Oleksii Tymoshenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Terepyshchyi, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Olha Khyzhna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kiev)

Chenzhan Zou, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

Raushan Shyndaulova, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

Sergii Yahodzinskyi, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Olena Yatsenko, PhD in Philosophy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Yashanov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of modern education and science in terms of multicultural globalizational society. The main headings cover all educational areas (sciences about education; Philosophy of education; Educational measurements; Pre-school, primary, secondary, vocational, higher education, management of educational activities, etc.). It is designed for specialists in the humanities.

EDUCATIONAL DISCOURSE : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS / Chief Editor O. P. Kyvliuk. – Kyiv : LLC “Scientific Information Agency “Science-technologies-information”, 2020. – Volume 26 (9). – 99 p.

©Editorial board, 2020

©Authors of articles, 2020

©National Pedagogical Dragomanov

University, 2020

© LLC “Scientific Information Agency “Science-technologies-information”, 2020

ЗМІСТ

***ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ***

Дзвінчук Д. І.	Мегатренд дистанційної освіти: переваги, недоліки, ризики	7
Кивлюк О. П.	Сутність поняття та складові менеджменту міжнародної освітньої діяльності	19
Ковальчук Н. Д. Овсянкіна Л. А.	Головні віхи творчої спадщини видатного українського філософа С.Б. Кримського	29
Чорний Р.В.	Особливості культуротворення як домінанти гуманітарної цілісності української культури	39
Свириденко Д. Б. Хоменко Г. В. Александрова Ю. М.	Філософська концептуалізація наукової освіти як інструмента миробудівництва	49

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ

Маковійчук О. В. Шульга А. В.	Особливості організації художньо-проектної діяльності молодших школярів	62
Хроленко М. В.	Вимоги до змісту екологічної компетентності майбутніх учителів біології в освітньому середовищі країн західної Європи	71
Силадій І. М.	Соціальний запит на педагога-новатора	81

CONTENT

***PHILOSOPHICAL CONCEPTS:
HISTORY AND MODERNITY***

D. Dzvinchuk	Megatrend of distance education: advantages, disadvantages, risks	7
O. Kyvliuk	The essence of concept and components of the management of international educational activities	19
N. Kovalchuk L. Ovsiankina	Main milestones of the creative heritage of famous Ukrainian philosopher S. B. Krymsky	29
R. Chornyi	Features of cultural creation as dominants of humanitarian integrity of Ukrainian culture	39
D. Svyrydenko G. Khomenko Y. Aleksandrova	Philosophical conceptualization of science education as a tool of peacebuilding	49

EDUCATIONAL INNOVATIONS

O. Makoviichuk A. Shulha	Features of the organization of artistic and design activity of junior schoolchildren	62
M. Khrolenk	The requirements for the content of the future biology teachers' environmental competence in the educational environment of west European countries	71
I. Syladiy	Social demand for a teacher-innovator	81

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-1

УДК 378.018.43

МЕГАТРЕНД ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ, РИЗИКИ

MEGATREND OF DISTANCE EDUCATION: ADVANTAGES,
DISADVANTAGES, RISKS

Д. І. Дзвінчук

Актуальність дослідження. Стаття присвячена сутнісним характеристикам дистанційної освіти як сучасної освітньої технології. Дистанційна освіта розглядається як мобільна індивідуалізована технологія отримання знань.

Постановка проблеми. Робота має на меті актуалізацію світоглядних засад сучасної філософії освіти, визначення основних недоліків та ризиків переходу до тотальної дистанційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впровадження технологій дистанційного навчання в зарубіжних країнах, зокрема перспективи розвитку дистанційної освіти, досліджували Дж. Андерсон, Ст. Віллер, Т. Едвард, Р. Клінг, А. Тріндаде. У вітчизняних працях науковців проблемам дистанційної освіти присвячено роботи Л. Васильєвої, В. Воронкової, І. Кузьміної, А. Кузьмінського, Н. Савицької, Н. Ушакової. Однак в цих роботах автори мало уваги приділяють системним ризикам і недолікам дистанційної освіти.

Постановка завдання. Метою даної наукової статті є аналіз можливостей дистанційного навчання, перспектив і ризиків впровадження дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. У статті розглянуто окремі психолого-педагогічні та технічні аспекти впровадження дистанційного навчання.

Акцентовано увагу, що головною метою створення системи

Urgency of the research. The article is devoted to the essential characteristics of distance education as a modern educational technology. Distance education is considered as a mobile individualized technology for acquiring knowledge.

Target setting. The article has the aim to update the worldview principles of the modern philosophy of education, identify the main shortcomings and risks of the transition to total distance education.

Actual scientific researches and issues analysis. Problems of introduction of distance learning technologies in foreign countries, in particular prospects of development of distance education, were investigated by J. Anderson, V. Wheeler, T. Edward, R. Kling, A. Trindade. In domestic works of scientists the problems of distance education are devoted to the works of L. Vasilieva, V. Voronkova, I. Kuzmina, A. Kuzminsky, N. Savitskaya, N. Ushakova. However, in these works, the authors pay little attention to the systemic risks and shortcomings of distance education.

The research objective. The purpose of this scientific article is to analyze the possibilities of distance learning, prospects and risks of implementing distance education.

The statement of basic material. The article considers some psychological, pedagogical and technical aspects of the introduction of distance learning.

It is emphasized that the main purpose of creating a system of

дистанційної освіти є забезпечення вільного доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та соціальних мереж і створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту.

Основними недоліками дистанційного навчання визначено деперсоніфікацію, відсутність належної мотивації в учасників освітнього процесу, втрату виховної і соціалізаційної функцій освіти, гіперболізацію самотійної роботи, невисокий рівень контролю над освітнім процесом.

Висновки. Встановлено, що в українських освітніх реаліях дистанційне навчання виявилось неспроможною технологією забезпечення якісної освіти. Більшість закладів освіти не підготовлені до впровадження дистанційного навчання на основі використання електронного формату: існують технічні проблеми щодо забезпечення доступу до віддалених ресурсів; некомпетентність педагогів в питанні організації дистанційної освіти з використанням нових інформаційно-комунікаційних технологій; невисокий рівень мотивації учасників освітнього процесу.

Ключові слова: дистанційна освіта, дистанційне навчання, мегатренд, неоварварство, суспільство знань.

distance education is to ensure free access to educational resources through the use of modern information technologies and social networks and to create conditions for citizens to exercise their rights to education.

The main disadvantages of distance education are depersonalization, lack of proper motivation of participants in the educational process, loss of educational and socialization functions of education, hyperbolization of independent work, low level of control over the educational process.

Conclusions. It is established that in the Ukrainian educational realities distance learning turned out to be an incapable technology of providing quality education. Most educational institutions are not prepared for the introduction of distance learning based on the use of electronic format: there are technical problems in providing access to remote resources; incompetence of teachers in the organization of distance education; low level of motivation of participants in the educational process.

Key words: distance education, distance learning, megatrend, neo-barbarism, knowledge society.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Надзвичайно бурхливий розвиток технологій та зміни навколишнього світу спричинили глобальну кризу системи освіти. В Україні сьогодні кожна галузь потребує реформ та змін. Але освіта – це надзвичайно важливий фактор формування особистості на всіх етапах життя. Тому сучасному суспільству потрібна високоякісна освіта, яка спроможна забезпечити підвищені вимоги до споживача та виробника матеріальних і духовних благ [4].

Застосування і розвиток інтернету, персональних комп'ютерів формують мегатренд ХХІ століття і визначають рух до нового типу суспільства – суспільства знань, в якому освіті належить виконувати ключову роль в багатьох сферах суспільної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Впровадження технологій дистанційного навчання, зокрема перспективи розвитку дистанційної освіти в зарубіжних країнах, досліджували Ст. Віллер, Дж. Андерсон, Р. Клінг, Т. Едвард, А. Тріндаде. У вітчизняних працях науковців проблемам дистанційної освіти присвячено роботи Л. Васільєвої, В. Воронкової, І. Кузьміної, А. Кузьмінського, К. Линьова, Н. Морзе, В. Прошкіна, Н. Савицької, Н. Ушакової та ін. Однак в цих роботах автори мало уваги приділяють системним ризикам і недолікам дистанційної освіти.

Мета статті – визначення основних ризиків та недоліків дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу. Поняття “мегатренд” визначив Джон Нейсбіт як “основний напрямок руху, який визначає вигляд та сутність суспільства, що змінюється” [7].

Швидкий розвиток технологій змінює світ і сьогодні вже людство переживає початок четвертої технологічної революції. Розкриваючи її особливості, Клаус Шваб виокремлює три взаємопов’язані блоки мегатрендів та технологічних драйверів майбутнього: “1) фізичний блок, до якого увійшли: безпілотні транспортні засоби, 3D-друк, передова робототехніка, нові матеріали; 2) цифровий блок, до якого віднесено Інтернет речей; 3) біологічний, до якого належать інновації в біологічній сфері, зокрема генетика, гена інженерія, синтетична біологія” [17].

В умовах глобальної нестабільності та розвитку нових технологій одним з мегатрендів стає мегатренд дистанційної освіти як освіти майбутнього. У тисячах публікацій дистанційна освіта починає розглядатися як орієнтир, вектор модернізації, тенденція розвитку. Так, лише в Google можна знайти 14900000 публікацій з поняттям “дистанційна освіта”.

Одним з перших закладів, який вперше використав дистанційні форми навчання, став Берлінський інститут вивчення іноземних мов. Від середини 1850-х рр. навчальний процес в цьому закладі був організований через листування, що пізніше отримало назву “corresponding learning” (кореспондентського навчання). Таким же чином, за допомогою звичайної пошти, яка на той час вважалася найбільш регулярною загальнодоступною системою зв’язку, здійснювалося навчання окремих осіб у Лондонському університеті (від 1858 р.). Здобувачам навчального закладу дозволялося складати іспити на отримання академічного ступеня, незалежно від форми здобуття знань (очної, листування чи самонавчання) [1].

Новим етапом у розвитку дистанційного навчання та початком його науково-теоретичного осмислення є період пов’язаний із інтенсивним впровадженням комп’ютерних технологій в освітню галузь у 60-ті роки минулого століття. Про це говорить А. Кузьмінський, який пов’язує становлення дистанційного навчання з “технічним прогресом,

зокрема з розвитком обчислювальної техніки” [5].

В Україні вперше заговорили про дистанційне навчання у 2000 р., прийнявши 20 грудня “Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні”, яка окреслює дистанційне навчання як, “систему технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи з освоєння запропонованого матеріалу” [3].

На сьогодні нові Закони України “Про освіту”, “Про фахову передвищу освіту”, “Про повну загальну середню освіту” дозволяють здобувачам освіти вибирати дистанційну форму навчання. В цих документах зазначено, що “головною метою створення системи дистанційної освіти є забезпечення загальнонаціонального доступу до освітніх ресурсів шляхом використання сучасних інформаційних технологій та телекомунікаційних мереж і створення умов для реалізації громадянами своїх прав на освіту”.

В наказі Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013 “Про затвердження Положення про дистанційне навчання” зазначено, що “дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій” [11].

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Названий тип навчання дає змогу отримати освіту широкому колу людей, які мають певні обмеження щодо очного навчання: йдеться про працюючих, військовиків строкової служби, осіб з особливими потребами, в’язнів та ін. Значна кількість людей має вікові обмеження, через що цю форму навчання інколи називають освітою дорослих (adult education). Тобто, дистанційне навчання передбачає “таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації” [14].

Закриття закладів дошкільної, загальної, середньої та вищої освіти через “стримування поширення пандемії COVID-19 у 191 країні світу призвело до того, що 1,57 млрд. учнів і студентів (90 % світового контингенту) були змушені навчатися дистанційно. З одного боку, така ситуація була цілком виправданою, тому що давала змогу убезпечити людей від ризику захворіти на COVID-19. З іншого, карантин поставив нові виклики перед закладами освіти, а також органами управління

освітою на місцевому і національному рівнях” [9, с. 4].

З метою мінімізації негативних наслідків закриття освітніх закладів й забезпечення гідних умов неперервної освіти у травні 2020 року Міжнародною цільовою групою “Вчителі для освіти – 2030” у співпраці з ЮНЕСКО та Міжнародною організацією праці було розроблено відповідні рекомендації для керівників освітніх закладів та представників органів управління освітою щодо відновлення роботи навчальних установ.

Рекомендаціями передбачено певні кроки з відновлення роботи середніх закладів освіти, а саме: “соціальний діалог і комунікація; охорона праці та техніка безпеки; психологічне, соціальне й емоційне благополуччя вчителів; підтримка та підготовка вчителів; практична діяльність права та умови праці вчителів; фінансові ресурси й інвестиції; моніторинг і оцінка” [18].

Серед обов’язкових вимог відновлення очного навчання в школі під час пандемії стали: “температурний скринінг, соціальне дистанціювання (1–2 метри), гігієна рук (кожні 2 години), масковий етикет, постійне провітрювання й часте прибирання приміщень, шкільного транспорту з обов’язковою дезінфекцією всіх поверхонь”. В багатьох країнах світу було розгорнуто соціальну рекламу про безпеку здоров’я в умовах пандемії та розроблено відповідні правила поведінки в громадських місцях. У країнах Європи, зокрема Великій Британії, Данії, Німеччині, Франції, активного поширення набули плакати та відеоролики щодо дотримання санітарних норм. З врахуванням цих вимог дозволено відновлення очного навчання в закладах освіти України.

Найбільш поширеними веб-ресурсами для дистанційного навчання є:

- Google Classroom (<https://classroom.google.com>) – сервіс, який пов’язує Google Docs, Google Drive і Gmail та дозволяє організувати онлайн-навчання, використовуючи різні види інформації (відео-, текстову, графічну);

- платформа Moodle (<https://moodle.org/>) – відкрита безкоштовна система управління навчальними курсами, віртуальними освітнім середовищем;

- ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) – сервіс, який допомагає максимально зімітувати шкільне середовище вдома та є достатньо простим інструментом для оцінки роботи класу в режимі реального часу;

- Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – платформа, що допомагає вчителю створювати інтерактивні навчальні додатки, дозволяє реалізовувати стратегії індивідуального підходу та вести аналітику навчального процесу;

- Zoom (zoom.us/download) – сервіс, що дозволяє швидко організувати відеоконференції та онлайн-зустрічі;

- LearningApps.org ([LearningApps.org](https://learningapps.org)) – нескладний в освоєнні

додаток для створення інтерактивних завдань різних рівнів складності: вікторин, кросвордів, пазлів та ігор.

Всі ці платформи мають свої обмеження та свої недоліки і, як показує наш досвід викладання дисциплін з використанням платформи Zoom, це веде до подальшої деградації освіти та зменшення рівня вмотивованості здобувати знання в закладах формальної освіти.

Відзначимо деякі переваги дистанційного навчання:

- гнучкість вибору дисциплін та тем для вивчення, свобода у плануванні часу для навчання;
- освітній процес може відбуватися паралельно з основною професійною діяльністю;
- вільний доступ до баз даних, інформаційних ресурсів різних країн та закладів освіти;
- індивідуальний темп навчання;
- відсутність вікових обмежень;
- інтерактивність та мобільність.

Система дистанційного навчання розрахована переважно на людей достатньо свідомих, які не потребують постійного контролю з боку викладача (вчителя). Важливу роль при дистанційному навчанні відіграє мотивація слухачів (учнів, студентів), їхня здатність до самоорганізації. Отже, найбільш суттєвими компонентами дистанційного навчання повинно стати створення практичних ситуацій під час навчального процесу, надання можливості для студента (учня) проявити себе, чіткість організації освітнього процесу та наявність відповідного програмного і навчально-методичного забезпечення.

На нашу думку, основними недоліками дистанційної освіти є:

- деперсоніфікація і “знелюднення” освіти, втрата живих зв’язків між суб’єктами освітнього процесу;
- втрачається виховний компонент освіти; освіта перестає бути важливим інститутом соціалізації особистості;
- збільшення психологічної і соціальної дистанції між учасниками навчально-виховних взаємодій;
- гіперболізація самостійної роботи учнів (студентів), незважаючи на невисокий рівень вмотивованості до навчання;
- зростання можливостей для кібербулінгу та інших форм насильства і агресії;
- освіта стає звичайнісінькою послугою, яку можна отримати, не докладаючи великих інтелектуальних та моральних зусиль.

Різні недоліки і ризики дистанційного навчання відображені у міркуваннях англійського професора *Роя Елісона*:

“Як можна “запалити” аудиторію любов’ю до свого предмету, якщо ти читаєш лекцію віртуально? Немає жодного стимулу демонструвати ораторське мистецтво, коли читаєш лекцію перед чорним екраном” [8];

“Люди – соціальні істоти, вони краще вчаться і засвоюють

інформацію під час звичайного спілкування, а не перед комп'ютером. Це штучне середовище. У будь-якому невіртуальному класі створюється певне соціальне середовище, де студентам хочеться спілкуватися і дружити. Вони заохочують одне одного висловлювати свої думки. Через інтернет таке середовище не створиш" [8];

"Найбільш активно у віртуальних семінарах беруть участь ті студенти, які більш впевнені в собі та знають більше, ніж інші. Студенти, які не впевнені у своїх знаннях, беруть участь в дискусіях ще менш активно, ніж зазвичай" [8].

Акцентуємо увагу на ще декількох принципових моментах.

1. Необхідність формування живих знань про навколишню реальність (так зване імпліцитне знання). Імпліцитне знання невідокремлене від суб'єкта, тому інколи його називають живим знанням, унікальним та незамінним ресурсом життєдіяльності. Імпліцитне знання, виступає суб'єктивним уособленим знанням, у ньому сконцентровані культура, способи, навички та технології пізнання дійсності та осмислення дії. Імпліцитне знання виступає ресурсом, який наповнює смыслом будь-який вид господарської діяльності людини. Економічною сферою його реалізації є ринок праці та інтелектуальних послуг.

Об'єктивовані знання можна передавати на відстані, купувати, зберігати, але ними можна лише користуватися, поповнюючи імпліцитне знання новою інформацією, яка за сприятливих умов може бути перетворена на нове знання. Для цього необхідно, за ідеєю В. Макарова та Г. Клейнера "олюднення" знань, тобто їх усвідомлення та переосмислення як "спосіб існування свідомості", що означає принципову невіддільність виробництва знань від суб'єкта [12, с. 17].

2. Як слушно зауважує українська дослідниця В. Воронкова [2], ми живемо у в епоху конвергенції, у часи, коли біти з цифрового царства зливаються з атомами фізичного світу. Цифрові цінності цифрового суспільства Четвертої промислової революції повинні розвиватися у контексті справжньої науки сталого розвитку – мабуть, найважливіше завдання ХХІ століття, без неї все інше не матиме значення. Інформаційні технології й цифрові зміни несуть "революційні зміни", а то й "руйнування", проте становлення цифрового світу – це тільки один з проявів виразнішої тенденції до взаємозалежності, коли взаємодіють і впливають одна на одну маса різних речей: торгівля, подорожі, цензура, приватність, і багато іншого. Цифрові технології цілком можуть змінювати хибні стереотипи й упередження та поглиблювати нерівність. Замість старих маркерів ідентичності, в основі якої лежала класова, етнічна й політична протилежність, виникають нові, ґрунтовані на поділі між міським/сільським або освіченим/неосвіченим населенням. Виникає проблема цифрової нерівності та погіршення можливості здобути якісну освіту вихідцям з сільських шкіл.

3. Практика, як справжній критерій істини, показала, що учитель

(викладач), який здійснює навчання дистанційною формою, змушений працювати 7 днів на тиждень – без вихідних, протягом 24 годин на добу. Протягом доби до вчителя (викладача) приходять поштою виконані роботи, надходять запитання від учнів і батьків, навіть у нічний час. Багато часу займає рутинне введення завдань, тестів у відповідні форми на інтернет-платформах. Одним із ключових питань серед проблемних, є питання нерозробленості методики викладання предметів в умовах дистанційного навчання [6].

4. Актуальним також залишається питання захисту персональних даних та інформації за умов дистанційної освіти. Постає питання розробки та впровадження систем кібербезпеки та недопущення проявів кібербулінгу.

5. Залишаються ряд невирішених проблем, які не дають можливості повноцінно впроваджувати дистанційне навчання в закладах освіти України:

- а) наявність у вчителів і учнів якісного доступу до інтернету;
- б) наявність необхідного технічного та також відповідного програмного забезпечення;
- в) достатній рівень розвитку у всіх учасників навчального процесу цифрової компетентності, яка уможливорює вирішення освітніх завдань;
- г) доступ до освітнього контенту в інтернеті тощо.

Так, відповідно до даних МОН України, “станом на вересень 2019 р. 420 ЗЗСО в Україні не мали доступу до інтернету (близько 2,6 % від загальної кількості). У 2018 р. таких шкіл було 658. Порівняно з 2018 р. помітна позитивна динаміка – зменшення на 36,2 % ЗЗСО, які не мають доступу до інтернету. Найбільш складна ситуація в контексті доступу ЗЗСО до інтернету простежується в наступних областях: Житомирська – 69 шкіл, Вінницька – 66, Херсонська – 33, Івано-Франківська – 31, Волинська – 30, Черкаська – 30. Позитивну статистику спостерігаємо в таких областях: Сумська, Миколаївська – по 2 школи, Дніпропетровська, Донецька – по 3, Запорізька – 5, Одеська, Харківська, Чернігівська – по 6 шкіл тощо. Лише 6188 шкіл України (38,3 % від загальної кількості) в 2019 р. мали доступ до ширококутового підключення із швидкістю передачі даних 30–100+ МБіт/с, що уможливорює якісну роботу з відео, аудіо, графікою, реалізацію інтерактивних технологій навчання тощо” [9, с. 32].

Також, спеціального вивчення вимагає аналіз вільного доступу учасників навчального процесу до Інтернет-мережі вдома, оскільки за умов дистанційного навчання такий доступ є необхідною умовою для його здійснення. На сьогоднішній день в Україні не реалізовано комплексного цілеспрямованого дослідження, що найбільш повно розкриває окреслене питання.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Українським інститутом майбутнього в рамках програми “Україна – новий центр європейської освіти”, рівень забезпечення інформаційними технологіями

ЗСО виглядає наступним чином: “близько 700 освітніх закладів (4,3 %) взагалі не мають комп’ютерів; близько 1700 шкіл не підключені до інтернету (10,5 %); 108 тис. (34,5 %) із 313 тис. комп’ютерів у школах не підключені до інтернету, 37 тис. (12 %) – технічно несправні, а термін використання 191 тис. (61 %) – понад п’ять років” [15].

До якісного оптичного інтернету також не підключено 40 % шкіл, 92 % бібліотек, 37 % лікарень. І здебільшого вони теж розміщені в селах та невеликих містах. Це означає, що школи не можуть організувати дистанційне навчання в період карантину, а лікарні – впроваджувати телемедицину та повноцінно консультувати онлайн.

Результати опитування, отримані Міністерством цифрової трансформації України, “свідчать, що 37,9 % українців у віці 18–70 років мають цифрові навички на рівні нижче середнього, ще 15,1 % взагалі не володіють ними. Таким чином, 53 % населення України за методологією оцінки цифрових навичок, яка застосовується Європейською Комісією, знаходяться нижче позначки “середній рівень” [16].

Якщо розглядати цифрову компетентність за показником “інформаційні навички (рівень вище базових навичок)” в розрізі регіонів, то найменший відсоток (70,4 %) спостерігається в Східному регіоні, а найбільший (81,5 %) – в Південному. Одночасно, найбільша кількість осіб з відсутньою інформаційною компетентністю (24,6 %) мешкає у Центральному регіоні, а найменша (12,3 %) – у Південному”. Комунікаційна навичка має найвищі рейтинги у Південному регіоні (84,8 %), найнижчі – у Центральному (69,1 %).

Відповідно до дослідження проведеного в липні 2020 року Центром Разумкова і Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва”, “близько половини українців негативно ставляться до запровадження дистанційної освіти у зв’язку з пандемією, підтримали цей крок 32 % громадян. Категорично негативних оцінок найбільше у Південному (29 %) та Східному (28 %) регіонах. Найістотнішими проблемами, з якими зіштовхнулися українці у зв’язку із переходом на дистанційне навчання, є зниження рівня успішності дітей (26 %), брак уваги учителів до потреб дітей під час навчання (22 %) та технічні проблеми: погана якість інтернету (21 %) чи відсутність пристроїв для онлайн-навчання (19 %). Про брак технічних засобів зазначають близько 20–30 % громадян у невеликих містах (до 100 тисяч мешканців). На думку більшості українців, головну відповідальність за якість освіти та підготовки шкіл до роботи в умовах пандемії несе Міністерство освіти та науки, 11 % вважають, що відповідальність за цей процес має нести Президент України” [10].

На наше глибоке переконання, дистанційна освіта і дистанційне навчання сприяють зникненню виховного компонента освіти, примітивізації отриманих знань і в кінцевому підсумку ведуть до неоварварства (технологічного варварства).

Ми поділяємо точку зору італійського філософа Джорджіо Агамбена: “частиною технологічного варварства, яке ми зараз переживаємо, є відмова від життя, від будь-якого досвіду почуттів, а також втрата фокусу уваги, постійно ув'язненого в спектральному екрані” [13]. Неоварварство стає сутнісною характеристикою сучасної освіти, продукуючи примітивні соціальні смисли, моральну деградацію і екзистенційний вакуум.

Висновки. Таким чином, в українських освітніх реаліях дистанційне навчання виявилось неспроможною технологією забезпечення якісної освіти. Більшість закладів освіти не підготовлені до впровадження дистанційного навчання на основі використання електронного формату: невисокий рівень цифрової компетентності адміністрації, вчителів та учнів, перенесення технологій та форм традиційного навчання в умови дистанційного навчання, відсутні чіткі рекомендації для вчителів щодо використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі, відсутня необхідна методична та технологічна підтримка щодо впровадження дистанційного навчання тощо.

Дистанційне навчання, попри певні свої позитивні сторони, неспроможне забезпечити гармонійний розвиток особистості і продукування високоякісного інтелектуального капіталу і в кінцевому підсумку веде до технологічного варварства та деінтелектуалізації країни.

Список використаних джерел:

1. Васільєва, ЛМ 2020. ‘Дистанційне навчання в закладах вищої освіти – сучасний виклик сьогодення’, “Молодий вчений”, № 6 (82), с. 312-314. Доступно: <<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/6/63.pdf>>. [10 Жовтень 2020].
2. Воронкова, В 2019. *Формування цифрових цінностей діджиталізованого суспільства та суспільства Четвертої промислової революції*. Доступно: <<https://web.znu.edu.ua/NIS//2019/zbirka-tez.pdf>>. [5 Жовтень 2020].
3. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні*, 2000. Затверджено Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р. Доступно: <<http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>>. [7 Жовтень 2020].
4. Кузьміна, І 2011. ‘Проблеми та переваги дистанційного навчання’, *Зб. праць науково-практичної конференції “НОВІТНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ”*, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”. Доступно: <<http://confesp.fl.kpi.ua/node/1031>>. [11 Жовтень 2020].
5. Кузьмінський, АІ 2005. Педагогіка вищої школи, Київ : Знання, 486 с.
6. *Напрями удосконалення та реформування системи дистанційного навчання*, 2020. Доступно: <<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/10419/1/монограф%20%20%281%29%20%281%29-101-109%20%281%29%20%281%29%20%281%29.pdf>>. [14 Жовтень 2020].
7. Нейсбит, Дж 2003. Мегатренды, Москва : Издательство АСТ : Ермак, 380 с.
8. “Несправжня освіта”. Як пандемія викрила проблеми онлайн-навчання, 2020. Доступно: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54039740?fbclid=IwAR2-8l95zWgLBOS1IRt9pfvNoCMOYCYT7thuLTQm8E1ANB7xm44TGyHVUhg>> [15

- Жовтень 2020].
9. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину, 2020. Аналітична записка, авт. Л Гриневич, Л Львів, Н Морзе, В Прошкін, І Шемелинець, К Линьов, Г Рій. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 76 с.
 10. Половина українців незадоволена дистанційним навчанням дітей, 2020. Доступно: <<https://osvita.ua/school/75343>>. [16 Жовтень 2020].
 11. Положення про дистанційне навчання, 2013. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>>. [16 Жовтень 2020].
 12. Савицька, НЛ, Ушакова, НГ, Андросова, ТВ & Помінова, П 2017. Освіта як чинник становлення економіки знань, *Монографія*, Харків: МОНОГРАФ, 170 с.
 13. Реквієм для студентів, 2020. Доступно: <<https://politcom.org.ua/rekviem-dlja-studentiv>>. [16 Жовтень 2020].
 14. Триндаде, АР 2000. 'Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов', *Дистанционное образование*, № 2, с. 5–9.
 15. Український інститут майбутнього. УКРАЇНА – LEARNING NATION, 2019. Доступно: <<https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html>>. [16 Жовтень 2020].
 16. Цифрова грамотність населення України, 2020. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Доступно: <<https://thedigital.gov.ua>> [15 Жовтень 2020].
 17. Шваб, К 2016. Четвертая промышленная революция, Москва : ЭКСМО, 320 с.
 18. *Supporting teachers in back-to-school efforts. Guidance for policy-makers*, 2020. Available at: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373479?fbclid=IwAR1AT--JAAOq5JrC9Oaf3ri3hhFhDf9yxc47pf-pQfvhwMXLQjdPR1nag>>. [16 Oct. 2020].

References:

1. Vasilyeva, LM 2020. 'Distancijne navchannya v zakladah vishoyi osviti – suchasnij viklik sogo denniya (Distance learning in higher education institutions - a modern challenge of today)', *"Molodij vchenij"*, № 6 (82), s. 312-314. Dostupno: <<http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/6/63.pdf>>. [10 Zhovten 2020].
2. Voronkova, V 2019. *Formuvannya cifrovih cinnostej didzhitalizovanogo suspilstva ta suspilstva Chetvertoyi promislvoyi revolyuciyi (Formation of digital values of digital society and society of the Fourth Industrial Revolution)*. Dostupno: <<https://web.znu.edu.ua/NIS//2019/zbirka-tez.pdf>>. [5 Zhovten 2020].
3. *Koncepciya rozvitku distancijnoyi osviti v Ukrayini (Concept of development of distance education in Ukraine)*, 2000. Zatverdzhena Postanovoyu MON Ukrayini vid 20 grudnya 2000 r. Dostupno: <<http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/oo.html>>. [7 Zhovten 2020].
4. Kuzmina, I 2011. 'Problemi ta perevagi distancijnogo navchannya (Problems and benefits of distance learning)', *Zb. prac naukovopraktichnoyi konferenciyi "NOVITNI OSVITNI TEHNOLOGIYI"*, Nacionalnij tehnicnij universitet Ukrayini "Kiyivskij politehnicnij institut imeni Igorya Sikorskogo". Dostupno: <<http://confesp.fl.kpi.ua/node/1031>>. [11 Zhovten 2020].
5. Kuzminskij, AI 2005. *Pedagogika vishoyi shkoli (Pedagogy of higher school)*, Kiyiv : Znannya, 486 s.
6. *Napryami udoskonalennya ta reformuvannya sistemi distancijnogo navchannya (Directions for improving and reforming the distance learning system)*, 2020. Dostupno: <<http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/10419/1/monograf%202%20%281%29%20%281%29-101-109%20%281%29%20%281%29%20%281%29.pdf>>. [14 Zhovten 2020].
7. Nejsbit, Dzh 2003. *Megatrendy (Megatrends)*, Moskva : Izdatelstvo AST : Ermak,

- 380 с.
8. "Nespravzhnya osvita". Yak pandemiya vikрила problemi onlajn-navchannya (*False education. How the pandemic exposed the problems of online learning*), 2020. Dostupno: <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-54039740?fbclid=IwAR2-8l95zWgLBOS1IRt9pfvNoCMOYCYT7thuLTQm8E1ANB7xm44TGyHVUhg>> [15 Zhovten 2020].
9. Organizaciya osvitnogo procesu v shkolah Ukrayini v umovah karantinu (*Organization of the educational process in schools of Ukraine in quarantine*), 2020. Analitichna zapiska, avt. L Grinevich, L Ilyich, N Morze, V Proshkin, I Shemelinec, K Linov, G Rij, Kiyiv : Kiyivskij universitet imeni Borisa Grinchenka, 76 s.
10. Polovina ukrayinciv nezadovolena distancijnim navchannyam ditej (*Half of Ukrainians are dissatisfied with distance learning for children*), 2020. Dostupno: <<https://osvita.ua/school/75343>>. [16 Zhovten 2020].
11. Polozhennya pro distancijne navchannya (*Regulations on distance learning*), 2013. Zatverdzheno nakazom Ministerstva osviti i nauki Ukrayini № 466 vid 25.04.2013. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>>. [16 Zhovten 2020].
12. Savicka, NL, Ushakova, NG, Androsova, TV & Pominova, II 2017. Osvita yak chinnik stanovlennya ekonomiki znan (*Education as a factor in the formation of the knowledge economy*), *Monografiya*, Harkiv: MONOGRAF, 170 s.
13. *Rekviyem dlya studentiv (Requiem for students)*, 2020. Dostupno: <<https://politcom.org.ua/rekviyem-dlja-studentiv>>. [16 Zhovten 2020].
14. Trindade, AR 2000. 'Informacionnye i kommunikacionnye tehnologii i razvitie chelovecheskih resursov (*Information and communication technologies and human resources development*)', *Distancionnoe obrazovanie*, № 2, s. 5–9.
15. *Ukrayinskij institut majbutnogo. UKRAYiNA – LEARNING NATION (Ukrainian Institute of the Future. UKRAINE - LEARNING NATION)*, 2019. Dostupno: <<https://strategy.uifuture.org/ukraine-learning-nation.html>>. [16 Zhovten 2020].
16. Cifrova gramotnist naselennya Ukrayini (*Digital Literacy of the Population of Ukraine*), 2020. *Ministerstvo ta Komitet cifrovoyi transformaciyi Ukrayini*. Dostupno: <<https://thedigital.gov.ua>> [15 Zhovten 2020].
17. Shvab, K 2016. Chetvertaya promyshlennaya revolyuciya (*The Fourth Industrial Revolution*), Moskva : EKSMO, 320 s.
18. *Supporting teachers in back-to-school efforts. Guidance for policy-makers*, 2020. Available at: <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373479?fbclid=IwAR1AT--JAAOq5lJrC9Oaf3ri3hhFhDf9yxc47pf-pQfvhwMXLQjdPR1nagc>>. [16 Oct. 2020].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-2

УДК 37.014.25:005.3

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВІ МЕНЕДЖМЕНТУ МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE ESSENCE OF CONCEPT AND COMPONENTS OF THE MANAGEMENT OF INTERNATIONAL EDUCATIONAL ACTIVITIES

О.П. Кивлюк

Актуальність теми дослідження. Глобалізація освіти спричинила появу таких понять як міжнародна освіта, освітня дипломатія, транскордонна освіта, академічна мобільність, інтернаціональна та полікультурна освіта, що вимагає від освітнього менеджменту відповідних ініціатив, реалізація яких уможливорюється за рахунок формування чіткої стратегії та багатофункціональної системи тактичних завдань. В даному контексті на менеджмент міжнародної освітньої діяльності покладено значну відповідальність, а саме: формування міжнародної освітньої політики, інтернаціоналізація та інтеграція освітнього простору, підвищення якості освіти та її доступність, конкурентоспроможність національних освітніх систем на ринку світових освітніх послуг тощо.

Постановка проблеми. Зрозуміло, будь-яка освітня діяльність, тим більше в міжнародному масштабі, не може ефективно реалізовуватися без раціонального менеджменту, тому поняття "менеджмент міжнародної освітньої діяльності" потребує детального теоретичного обґрунтування та структурування. Такі соціально-політичні, освітні явища як: академічна мобільність, освітнє волонтерство, освітня дипломатія, ринок освітніх послуг і т.д. не можуть існувати без ефективного менеджменту, бо як теорії, що мають вагоме практичне значення для розвитку освіченої спільноти, вони носять у своїй більшості неконтрольований, несистемний, економічно нестабільний характер.

Urgency of the research. The globalization of education has led to the emergence of such concepts as international education, educational diplomacy, cross-border education, academic mobility, international and multicultural education, which requires the educational management to take appropriate initiatives, which are possible through a clear strategy and multifunctional system of tactical tasks. In this context, the management of international educational activities has a significant responsibility, namely: the formation of international educational policy, internationalization and integration of educational space, improving the quality of education and its accessibility, competitiveness of national educational systems in the world educational services etc.

Target setting. Of course, any educational activities, especially on an international scale, cannot be effectively implemented without rational management, so the concept of the "management of international educational activities" requires the detailed theoretical justification and structuring. Such socio-political, educational phenomena such as academic mobility, educational volunteering, educational diplomacy, the market of educational services, etc. cannot exist without effective management, because as theories that have significant practical significance for the development of the educated community, they are characterized mostly as uncontrolled, unsystematic and economically unstable.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на активну реалізацію окремих складових міжнародної науково-освітньої діяльності, дослідження поняття та явище менеджменту міжнародної освітньої діяльності має фрагментарну, поодинокую природу. Серед науковців, які досліджували вказану проблематику, ми виділяємо: С. Бурого, Р. Закієву, Л. Калініну, О. Косевича та В. Кожину, О. Мармазу, С. Вілкінса і С. Нері, Дж. Найта, Бішва Бала Тхана та спираємося на їх результати.

Постановка завдання. Дослідити сутність поняття менеджменту міжнародної освітньої діяльності, її складових та принципів реалізації.

Виклад основного матеріалу. Процес реалізації міжнародної освітньої діяльності має ґрунтуватися на принципах: гуманізації, відкритості, доступності, інноваційності, конкурентоспроможності, безперервності, доступності, де ефективний менеджмент є засобом. Менеджмент міжнародної освітньої діяльності розглядається як відносно нове явище з точки зору теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених технологій і систем ефективного управління освітою та її структурними складовими в міжнародному контексті.

Висновки. Менеджмент міжнародною освітньої діяльності – це культурно-політична, економічно прибуткова, організована, мотивована та контрольована управлінська діяльність в сфері міжнародної освіти, що спрямована не тільки на продуктивне функціонування та розвиток явища міжнародної освіти, а й така, що сприяє сталому розвитку людської цивілізації взагалі.

Ключові слова: менеджмент міжнародної освітньої діяльності, освітній менеджмент, освітні послуги, якість освіти, міжнародна освіта.

Actual scientific researches and issues analysis. Despite the active implementation of certain components of international scientific and educational activities, the research of the concept and phenomenon of the management of international educational activities has a fragmentary, isolated nature. Among the scientists S. Burij, R. Zakieva, L. Kalinina, A. Kosevich & V. Kozhina, O. Marmaza, S Wilkins & S Neri, J. Knight, Bishwa Bala Thapa and rely on their results.

The research objective. To research of the essence of the concept of management of international educational activities, its components and principles of implementation.

The statement of basic materials. The process of implementation of international educational activities should be based on the principles of: humanization, openness, accessibility of innovation, competitiveness, continuity, accessibility, where the effective management is a means. The management of international educational activities is considered as a relatively new phenomenon in terms of theoretically sound and experimentally tested technologies and systems for effective management of education and its structural components in the international context.

Conclusions. The management of international educational activities is cultural and political, income-generating, organized, motivated and controlled management activities in the field of international education, aimed not only at the productive functioning and development of international education, but also that contributes to the sustainable development of human civilization in general.

Keywords: management of international educational activity, educational management, educational services, quality of education, international education.

Актуальність теми. Міжнародна освіта – це динамічна освітня концепція, яка функціонує як мобільна система надання освітніх послуг незважаючи на геополітичні, економічні, культурні, релігійні та національно-державні кордони. Дана концепція реалізується як в рамках академічного так і позаакадемічного середовища. Серед завдань міжнародної освіти мають місце: не тільки формальне отримання і надання освітніх послуг у межах певної інституції (або декількох) міжнародного статусу, що підтверджується відповідним офіційним документом про рівень і якість отриманих знань, навичок і професійних компетентностей, а й прагнення до “цілісного світогляду”, досягненню високого і багатогранного рівня освіченості соціуму. Глобалізаційний світ вимагає від освітнього менеджменту активних дій, які уможливорюються за рахунок формування чіткої стратегічної мети та багаторівневої, інтегрованої, функціональної системи конкретних тактичних завдань. На менеджмент міжнародної освітньої діяльності, в даному контексті, покладено значну відповідальність, а саме: розробка освітніх стратегій та формування освітньої політики, інтернаціоналізація та демократизація освітнього простору, імплементація принципів та завдань міжнародної освіти на світовий ринок освітніх послуг, підвищення рівня якості освіти та як наслідок освіченості населення взагалі тощо.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації освіти значення менеджменту міжнародної освітньої діяльності впевнено набирає “ваги”. Прийнято вважати, що основною “рушійною силою” міжнародної освіти є наступні чинники: глобалізація і інтернаціоналізація освіти; підвищення рівня освіченості населення та прагнення до саморозвитку в умовах стратегії сталого розвитку суспільства; освітня дипломатія; розвиток світового ринку освітніх послуг; активне використання в науково-освітньому процесі високих технологій та здобутків високотехнологічного інформаційно-комунікаційного прогресу; освітнє волонтерство; академічна мобільність. Так як освіта є однією з найбільших сфер надання послуг в світі з точки зору економіки, то рівень розвитку міжнародної освіти в будь-якій країні свідчить про її високий рівень економічного розвитку та конкурентоспроможність.

Констатуючи нестабільну економічно-політичну ситуацію в Україні в умовах військового конфлікту, пандемії COVID19 та карантину, міжнародна освітня діяльність, а тим більше її менеджмент, має фрагментарний, ситуаційний, несистемний характер, що негативно впливає на стан та розвиток рівня та якості освіти в Україні та її значення на світовому ринку освітніх послуг. Міжнародне науково-освітнє співробітництво, у всіх його проявах, освітня дипломатія та волонтерство є провідною складовою освітньої політики кожної держави, так би мовити її іміджем, а розробка та імплементація стратегії, організації, управління даного процесу має бути системною, послідовною, інноваційною і

виваженою.

Діапазон концептуального визначення сутності міжнародної освіти: від трансконтинентальної, глобальної, трансінтернаціональної освіти до освітньої дипломатії як однієї зі складових публічної дипломатії. Міжнародна освіта, при всіх своїх можливостях і безмежному потенціалі, без ефективного менеджменту може існувати як теорія, або як неконтрольоване, хаотичне, алогічне соціально-політичне та інтернаціонально-культурне явище.

Отже, будь-яка освітня, науково-освітня діяльність, тим більше в міжнародному масштабі, не може ефективно реалізовуватися без раціонального менеджменту, тому поняття та явище “менеджмент міжнародної освітньої діяльності” потребує детального теоретичного обґрунтування та структурування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на активну реалізацію окремих складових міжнародної науково-освітньої діяльності, дослідження поняття та явище менеджменту міжнародної освітньої діяльності має фрагментарну, поодинокую природу. Серед науковців, які досліджували вказану проблематику, ми виділяємо: С. Бурого, Р. Закієву, Л. Калініну, О. Косевича та В. Кожину, О. Мармазу, С. Вілкінса і С. Нері, Дж. Найта, Бішва Бала Тхапа та спираємося на їх результати.

Постановка завдання. В даному дослідженні розглянуто сутність поняття менеджменту міжнародної освітньої діяльності з точки зору декількох інтегрованих складових, а саме: освітньої діяльності, освітнього менеджменту, міжнародної освіти, міжнародного менеджменту і сформульовані принципи їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Освітня діяльність – це державна, комунальна або ж приватна діяльність пов’язана з наданням освітніх послуг задля здобуття освіти в контексті суб’єкт-об’єктних відносин. Результатом такої діяльності є отримання відповідного документу про якісний і кількісний рівень отриманих послуг із зазначенням професійної кваліфікації. Хоча треба відмітити, що сучасний розвиток позаакадемічної освіти, а саме неформальний та інформальний її бік, дозволяє спростити процедуру отримання документального підтвердження кваліфікаційного рівня. Тобто, наприклад, знання іноземних мов, навички використання інформаційних систем і технологій, творчі здібності (образотворче мистецтва, музика, хореографія тощо) не потребують документального підтвердження при реальній наявності таких. Отже, освітня діяльність спрямована на формування знань, вмінь, навичок, відповідних професійних компетентностей і залежить від можливостей, здібностей, бажань тих хто навчається та кількісного і якісного рівня наданих освітніх послуг.

Освітня діяльність, як і будь-який інший вид послуг, в даному випадку мова йде саме про освітні послуги, потребує продуктивного та раціонального менеджменту.

Освітній менеджмент – це “нове соціальне явище, що розглядається як організація виховання, розвитку, навчання і формування управлінської компетентності представників влади в системі державного і муніципального управління. Від того, наскільки успішно організовано управління освітньою установою, залежить ефективність її діяльності” [2, с.1838] та якість освітніх послуг, що надаються. Діяльність, спрямована на організацію та управління всіх учасників освітнього процесу, розширення педагогічного функціоналу, формування відповідної корпоративної культури, інноваційна діяльність також розглядається як освітній менеджмент.

В науковій літературі дуже часто зустрічається ототожнення понять педагогічного і освітнього менеджменту, що на наш погляд не зовсім коректно. Педагогічний менеджмент – це система організаційно-управлінських технологій (методів, засобів, форм, методик, прийомів і т.д.), яка спрямована на підвищення якості та рівня педагогічного процесу його перспективного розвитку та інноваційності в освітній установі.

Освітній менеджмент класифікується за рівнями (дошкільна, середня, вища освіта), формами власності (приватна, державна, комунальна), специфікою (академічна та позаакадемічна освіта; неформальна, інформальна, формальна освіта; галузева освіта; наукова освіта і т.д.) та завданнями (сертифікація, атестація, стажування, підвищення кваліфікації, отримання освіти тощо), які характерні для відповідних освітніх установ та навчальних закладів.

Освітній менеджмент, який зрозуміло, має специфіку освітньої сфери, хоча б в контексті обмеженості його застосування, дуже вдало транспонується в загальновідомі теорії та існуючі практики менеджменту. Крім того, теорії менеджменту успішно інтегруються з педагогічними принципами та освітніми технологіями.

“Освітній менеджмент є досить специфічною категорією, яка водночас має поєднувати в собі підсистеми управління освітнім закладом та управління процесом освіти, де пропонується його технологію розглядати в розрізі цих двох підсистем, які взаємопов’язані і їх елементи тісно переплітаються один з одним. Неефективність однієї із підсистем або ігнорування якихось із елементів зведуть нанівець кінцеву мету освітнього менеджменту – отримання високого рівня освіти, який відповідає постійним змінам зовнішнього оточення, вимогам ринку праці” [1, с. 233].

Перед освітнім менеджментом стоїть питання вирішення багатьох управлінських завдань: організації, контролю, мотивування, керування, планування, функціонування, розвитку не тільки будь-якої освітньої інституції, а й державної освітньої політики, де міжнародне співробітництво має важливе значення. Роль міжнародної освітньої

діяльності актуалізується у сучасному світі не тільки в наслідок зростання значимості освіти і науки в суспільстві, а й глобалізаційним процесам які їх супроводжують. В університетах (науково-освітніх середовищах) менеджмент міжнародної освітньої діяльності спрямований на такі напрямки як: надання освітніх послуг іноземним студентам, аспірантами; закордонне стажування викладачів, освітнє волонтерство, проведення науково-освітніх заходів різних рівнів, підвищення кваліфікації викладачів тощо.

Процес реалізації міжнародної освіти передбачає співпрацю як найменше двох країн-учасників. Міжнародна освіта – це освіта яка забезпечує можливості не тільки отримання диплому, сертифікату, свідоцтва, будь-якого документу про освіту, або його відсутність, а й занурення в полікультурне середовище. Вона охоплює всі рівні та форми освіти, реалізується на практиці як набір певних міжнародних освітньо-професійних, науково-освітніх, навчально-розвивальних програм та проектів.

Глобалізація освіти та надання освітнім закладам та установам автономії перевело міжнародну освіту в практичну площину. Немає в Україні жодного закладу вищої освіти в якому б не навчалися іноземні студенти, або ж інший бік – кількість українців, які поїхали на навчання закордон (за даними 2018 року, відсоток української молоді, що поїхала здобувати освіту за кордон становить 8%, понад 70 тис. осіб) у 2020 році, навіть не зважаючи на епідемію COVID19 і карантинні заходи, не зменшився порівняно з минулими роками. Існує певна кількість суб'єктивних і об'єктивних факторів які цьому посприяли: зменшення бюджетних місць та підвищення оплати за навчання в Україні, 3-річний бакалаврат в країнах ЄС, рівень якості освітніх послуг, програми підтримки талановитих студентів, можливості закордонного стажування та працевлаштування тощо.

В теоретично-понятійному дискурсі міжнародна освіта стала набувати різнобарв'я, а саме: транскордонна, транснаціональна, інтернаціональна, міжкультурна, порівняльна, євроінтегрована освіта і т.д.. Всі ці поняття і явища не є синонімічними, чи то тотожними, кожне з них відрізняється певними характеристиками та особливостями. На думку Дж. Найт: “Значення, обґрунтування і підходи до інтернаціоналізації еволюціонували, як і контекст, в якому це відбувається. Інтернаціоналізація стала дуже широкою і різноманітною концепцією, що включає безліч нових обґрунтувань, підходів і стратегій в різних і постійно мінливих контекстах. Показово бачити, як термінологія, яка використовується для опису міжнародного виміру змінюється та еволюціонує” [4, с. 2].

Міжнародна освіта в умовах пандемії прийняла дистанційної форми в умовах активного використання високих інформаційно-комунікаційних технологій. Більшість провідних освітніх закладів світу

перейшли в режим навчання on-line. Не зважаючи на неоднозначне відношення науковців та педагогів до дистанційного навчання – це єдина можливість, в умовах що склалися, реалізації навчально-виховного процесу, наукового пошуку та просвітницько-консультативної комунікації між студентами/учнями, професорсько-викладацьким складом/вчителем, адміністрацією освітніх закладів/установ, науковою спільнотою та відповідними урядовими структурами. Бо головне завдання міжнародної освіти полягає саме у співпраці, обміні педагогічним досвідом, оприлюдненні та обговоренні наукових досліджень.

Міжнародна освіта є нормою Болонських домовленостей, що сприяє не тільки саморозвитку окремої особистості, а й формуванню полікультурного середовища зі збереження національної ідентичності в ньому, де збереження особливостей національного характеру освіти є доволі значиме завданням для міжнародного співробітництва.

Міжнародна освіта була і залишається, перш за все, елементом освітньої політики, що реалізується за рахунок соціокультурної, дипломатичної, миробудівної, економічної, волонтерської складових та може приймати як інституційну (наукові конференції, міжнародні бібліотеки, наукометрія, стажування, сертифікація, акредитація тощо) так діяльнісну форми (освітнє волонтерство, меценатство, наставництво, просвітництво, освітні виставки-ярмарки, академічна мобільність).

Не акцентуючи увагу на структурі, системі, формах і різновидах міжнародної освіти та її інтерпретаціях у сучасній науково-педагогічній та соціально-політичній літературі все ж таки зупинимося на деяких з них, найбільш цікавих на наш погляд.

Crossing Borders Education (освіта “Перетинаючи кордони”) – вбачає свою місію у створенні та застосуванні мультимедійних культурно-освітніх ресурсів, можливостей віртуальної реальності, освітньо-наукових та екскурсійно-туристичних програм, які б зробили освіту більш доступною та відкритою, а міжнаціональні та міжкультурні межі “розмивалися” природнім шляхом. Cross-border study – це надання та отримання освітніх послуг, яке відбувається за межами однієї країни.

Транснаціональна вища освіта, за визначенням ЮНЕСКО відноситься до програм надання освітніх послуг в межах вищої освіти, за якими навчаються студенти розташована в країні, відмінній від тієї, де базується установа, що надає дипломи/свідоцтва/сертифікати про відповідний рівень отриманих знань на присвоєння відповідної кваліфікації. “Транснаціональна вища освіта може забезпечуватися дистанційно/віртуально/он-лайн, за рахунок франчайзингових або ліцензійних програми, в умовах міжнародних філіальних містечок, спільними або подвійними програми та іншими видами партнерства” [6, с. 452].

Щодо міжнародної освітньої діяльності, то прийнято вважати, що дане явище, (міжнародна освітня діяльність яка здійснюється за рахунок

академічної мобільності викладачів та студентів, віртуалізації та відкритості освітнього простору, освітнього волонтерства, стандартизації критеріїв забезпечення якості освіти, уніфікації освітніх документів про рівні та кваліфікації, освітньої дипломатії тощо) у своїй більшості, притаманне освітній практиці закладів вищої освіти або науково-дослідних установ, хоча насправді воно властиво позаакадемічній, шкільній, позашкільній освіті та дуже вдало реалізує концепцію безперервного навчання, або навчання протягом всього життя.

Міжнародна освітня діяльність базується на принципах: гуманізації, інтернаціоналізації, демократизації, євроінтеграції, відкритості, багатопрофільності, конкурентоспроможності, інноваційності, безперервності, доступності тощо.

Тобто сутність та завдання менеджменту міжнародної освітньої діяльності залежать від сучасного світового ринку освітніх послуг на який впливають наступні фактори: “масове прагнення людей до здобуття вищої освіти; формування суспільства знань; диверсифікація освіти за змістом, формам і методам отримання знань; лібералізація адміністративного управління освіти з боку держави; зростання масштабів ринку і обсягів продажів освітніх послуг; зростання міжнародної мобільності студентів, викладачів і дослідників; посилення ролі закладів вищої освіти в побудові економіки знань; розвиток інноваційних, освітніх технологій; інтернаціоналізація вищої освіти та розвиток транскордонного освіти; посилення конкуренції; посилення міжнародного співробітництва в питаннях науково-дослідної діяльності; експортно-імпортна політика в сфері освіти; прискорене зростання міжнародних університетських мереж; підвищення уваги до якості наданих освітніх послуг з боку різних учасників ринку освітніх послуг; бенчмаркінг університетів з використанням міжнародних стандартів та маркетингові послуги; зміни на ринку праці і т.д.” [3, с. 87-88].

До управлінського функціоналу ефективної реалізації/керування міжнародної освітньої діяльності належать вміння визначити стратегічну мету та фактичні, актуальні, перспективні завдання освіти та науки, з огляду на суспільно-економічні та геополітичні виклики сучасності в міжнародному контексті; організувати, вмотивовувати, заохочувати, контролювати, координувати працівників освіти (вчителів, вихователів, викладачів, адміністрацію і т.д.) на виконання поставлених завдань, використовуючи чинники едукативності: навчання, виховання, розвитку особистості в контексті плідного міжнародного співробітництва взагалі, в межах домовленостей визначених держав, або мікросередовищах ЗВО, навчальних та наукових установах різних країн. Менеджмент міжнародної освітньої діяльності – це планування, організація, координація, мотивація, регулювання, контроль освітньої діяльності в міжнародному контексті.

Серед управлінських завдань менеджменту міжнародної освітньої діяльності, яка здійснюється у закладах вищої освіти можна виділити наступні:

- координація та здійснення обміну інформацією, результатами наукових досліджень, передовим педагогічним досвідом та методичними розробками;
- створення та оновлення бази даних викладачів та студентів, що проходять стажування та активно обмінюються досвідом із іноземними колегами та інституціями;
- реалізація принципів та завдань освітньої дипломатії;
- періодичне інформування підрозділів університету щодо активних пропозицій міжнародних освітніх організацій, програм, грантів, фондів та інших заходів;
- здійснення листування, організація та оформлення відповідної документації щодо міжнародних проектних договорів про співробітництво як в освітній так і науковій сферах, закордонних відряджень, міжнародних виставок, конгресів, конференцій, форумів тощо;
- підготовка звітної документації щодо здійснення міжнародної освітньої діяльності у закладі вищої освіти;
- координація та контроль за виконаннями відповідних проектів в межах міжнародного співробітництва, що реалізуються в закладі вищої освіти.

Активність управління міжнародною освітньою діяльністю залежить від чіткого визначення мети, стратегії і тактики розвитку системи освіти в цілому, а також міжнародної діяльності конкретного закладу, його активності, ресурсів і досвіду роботи. Міжнародне співробітництво з відомими закордонними партнерами дозволяє використовувати їх прогресивний досвід щодо удосконалення процесів управління освітніми закладами в сучасних умовах міжнародного ринку освітніх послуг.

Висновки дослідження та перспективи подальшого розвитку. Менеджмент міжнародною освітньої діяльності – це культурно-політична, економічно прибуткова, організована, мотивована та контрольована управлінська діяльність в сфері міжнародної освіти, що спрямована не тільки на продуктивне функціонування та розвиток явища міжнародної освіти, а й така, що сприяє сталому розвитку людської цивілізації взагалі.

Здійснивши аналіз відомих визначень поняття освітній менеджмент в контексті міжнародної освітньої діяльності можна стверджувати: “по-перше, єдиної концептуальної думки щодо визначення даного поняття не існує; по-друге, вважається, що менеджмент в сфері міжнародної освіти є відносно модерним явищем, але не з точки зору його існування в практичній площині як процесу управління освітніми установами, а в сенсі теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених технологій і

систем ефективного управління освітою та її структурними підрозділами; по-третє, під міжнародним освітнім менеджментом, все ж таки, будемо вважати – системно-організовану, циклічно-сплановану, мотивовану, контрольовану, перспективно-орієнтовану управлінську діяльність в сфері освіти, яка генерує, організовує, реалізує масив заходів і управлінських рішень культурно-політичного і економічно вигідного характеру, спрямованих на розвиток міжнародної освіти та його ефективне функціонування” [5, с. 81].

До структурних складових менеджмент міжнародної освітньої діяльності можна віднести: освітній менеджмент як різновид загальновідомих теорій менеджменту, що інтегрується як з освітньо-педагогічними принципами так і з технологіями управління, міжнародну освіту та її модифікації, освітню діяльність у всіх її проявах, елементи міжнародного менеджменту в контексті освітньої дипломатії та інших форматах розвитку полікультурного освітнього середовища в глобальному розумінні.

Серед перспективних напрямків подальшого дослідження даної проблематики ми вбачаємо концепцію “м’якого” менеджменту як управлінської стратегії сучасності, що оптимально реалізує принципи міжнародної освітньої діяльності щодо його менеджменту та концентрується на пошуку ефективних регулюючих систем.

Список використаних джерел:

1. Бурій, СА 2011. ‘Технологія освітнього менеджменту’, *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, Т.3, №2. с. 232-234.
2. Закиєва, РР 2018. ‘Образовательный менеджмент’, *Профессиональное образование в современном мире*, Т. 8, № 2. с. 1836–1843.
3. Косевич, АВ & Кожина, ВО 2015. ‘Развитие международного образования как важнейшей сферы мировой экономики’, *Вестник Международного института экономики и права*, № 4 (21), с. 85-92.
4. Knight, Jane & Wit, Hans de 2018. ‘Internationalization of Higher Education: Past and Future’, *International Higher Education*, Issue 95. p. 2-4.
5. Kyvliuk, Olga 2020. ‘Management of international educational activities: the essence and principles of implementation’, *Theory and practice: problems and prospects. Scientific articles Lietuvos sporto universitetas*, Kaunas. p. 76-81.
6. Wilkins, S & Neri, S 2019. ‘Managing Faculty in Transnational Higher Education: Expatriate Academics at International Branch Campuses’, *Journal of Studies in International Education*, Vol.23, Issue 4. p. 451-472.

References:

1. Bury`j, SA 2011. ‘Texnologiya osvith`ogo menedzhmentu (Educational Management Technology)’, *Visnik Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo universy`tetu. Ekonomichni nauky*, T.3, №2. s. 232-234.
2. Zakieva, RR 2018. ‘Obrazovatelnyj menedzhment (Educational Management)’, *Professionalnoe obrazovanie v sovremennom mire*, T. 8, № 2. s. 1836–1843.
3. Kosevich, AV & Kozhina, VO 2015. ‘Razvitie mezhdunarodnogo obrazovaniya kak vazhnejshej sfery mirovoj ekonomiki (Development of international education as an

- important sphere of the world economy)', *Vestnik Mezhdunarodnogo instituta ekonomiki i prava*, № 4 (21), s. 85-92.
4. Knight, Jane & Wit, Hans de 2018. 'Internationalization of Higher Education: Past and Future', *International Higher Education*, Issue 95. p. 2-4.
 5. Kyvliuk, Olga 2020. 'Management of international educational activities: the essence and principles of implementation', *Theory and practice: problems and prospects. Scientific articles Lietuvos sporto universitetas*, Kaunas. p. 76-81.
 6. Wilkins, S & Neri, S 2019. 'Managing Faculty in Transnational Higher Education: Expatriate Academics at International Branch Campuses', *Journal of Studies in International Education*, Vol.23, Issue 4. p. 451-472.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-3

УДК 141(477)-051

**ГОЛОВНІ ВІХИ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ
ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ФІЛОСОФА С.Б. КРИМСЬКОГО**

*MAIN MILESTONES OF THE CREATIVE HERITAGE OF FAMOUS
UKRAINIAN PHILOSOPHER S. B. KRYMSKY*

**Н. Д. Ковальчук
Л. А. Овсянкіна**

Актуальність теми дослідження. У 2020 році українська філософська спільнота дотична до двох річниць, пов'язаних з ім'ям видатного українського філософа Сергія Борисовича Кримського. Перша дата – 30 червня, знаменує десятку річницю з дня смерті видатного філософа, а друга – 2 червня, 90 років з дня його народження. Наполеглива праця, талант, високі моральні якості зробили С. Б. Кримського безперечним авторитетом у сучасній науці. Його наукова творчість є помітним явищем у філософському житті, вона є одним із рушійних факторів історико-філософського процесу в Україні, в якому С. Б. Кримський посідає гідне місце.

Постановка проблеми. Виходячи з плідної багатоаспектної та багатовекторної філософської спадщини видатного українського філософа С. Б. Кримського постає завдання дослідити головні етапи його філософського шляху, починаючи від логіки і методології науки, і завершуючи культурологічними дослідженнями в царині української

Urgency of the research. In 2020, the Ukrainian philosophical community will celebrate two anniversaries associated with the name of the famous Ukrainian philosopher Serhiy Borysovych Krymsky. The first date – June 30, marks the tenth anniversary of the death of the outstanding philosopher, and the second – June 2, 90 years since his birth. Hard work, talent, high moral qualities made S. B. Krymsky indisputable authority in modern science. His scientific work is a notable phenomenon in philosophical life, it is one of the driving factors of the historical and philosophical process in Ukraine, in which S. B. Krymsky occupies a worthy place.

Target setting. Based on the fruitful multifaceted and multi-vector philosophical heritage of the famous Ukrainian philosopher S. B. Krymsky's task is to explore the main stages of his philosophical path, starting from the logic and methodology of science, and ending with culturological researches in the field of Ukrainian culture.

культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча спадщина С.Б. Кримського залишається привабливим об'єктом наукового дослідження і подальшої розробки тих філософських проблем, які не втратили своєї актуальності і сьогодні, а саме: тематика проблемного поля питань філософії культури, філософської антропології, української культури тощо. У 2019 році було надруковане Чотиритомне зібрання праць філософа, що складається з книг "Лекції. Статті. Інтерв'ю", "Логіка. Методологія. Наука", "Пізнання. Духовність. Культура", "Людина. Софійність. Історія". Значне місце в творчому житті філософа належить газеті "День", на сторінках якої він публікував упродовж останніх 11 років життя десятки своїх інтерв'ю роздумів, коментарів. Ця обставина сприяла тому, що філософ здобув широку читачську аудиторію в Україні, допоміг донести його ідеї не лише до відносно вузького кола гуманітаріїв-професіоналів, а й до десятків тисяч "аматорів". Проблематика, що розглядається у працях С.Б. Кримського, чекає на своїх дослідників.

Постановка завдання. Здійснити аналіз проблеми духовності у контексті формування особистості, софійних символів буття у філософських творах С.Б. Кримського. Дослідити основні здобутки філософа в царині української культури, його бачення глобальних проблем та місії і ролі України в контексті глобалізації.

Виклад основного матеріалу. В статті аналізується філософська спадщина видатного українського філософа С.Б. Кримського, який гостро відчував сакральність і духовну міць краси, добра і правди цього світу та усі зусилля всього свого життя зосередив на утвердженні цих великих цінностей. У своїх філософських розвідках вчений поступово рухався від розробки

Actual scientific researches and issues analysis. Creative heritage of S. B. Krymsky remains an attractive object of scientific research and further development of those philosophical problems that have not lost their relevance today, namely: the topic of the problem field of philosophy of culture, philosophical anthropology, Ukrainian culture and more. In 2019, a four-volume collection of works by the philosopher was published, consisting of the books "Lectures. Articles. Interview", "Logic. Methodology. Science", "Cognition. Spirituality. Culture", "Man. Sophianism. History". A significant place in the creative life of the philosopher belongs to the newspaper "Day", on the pages of which he has published dozens of his interviews, reflections and comments during the last 11 years of his life. This fact contributed to the fact that the philosopher gained a wide readership in Ukraine, helped to convey his ideas not only to a relatively small circle of humanities professionals, but also to tens of thousands of "amateurs". Problems considered in the works of S. B. Krymsky, waiting for its researchers.

The research objective. To analyze the problem of spirituality in the context of the formation of personality, Sophianism's symbols of existence in the philosophical works of S. B. Krymsky. Investigate the main achievements of the philosopher in the field of Ukrainian culture, his vision of global problems and mission and role of Ukraine in the context of globalization.

The statement of basic materials. The article analyzes the philosophical heritage of the outstanding Ukrainian philosopher S. B. Krymsky, who acutely felt the sacredness and spiritual power of the beauty, goodness and truth of this world and all the efforts of his whole life focused on the establishment of these great values. In his philosophical explorations, the scientist gradually

проблем логіки та методології науки до розробки проблем гносеології та філософії культури, а також української філософії та національної культури, використовуючи при цьому метод архетипів та універсалій. Особливу увагу С. Б. Кримський приділяв вивченню феномену софійності та проблемі другого духовного народження людини, як її залучення до певних екзистенціалів, серед яких головними виступають свобода, любов і творчість. Вчений наголошував на особливій ролі України в сучасному цивілізаційному процесі. Маючи наймогутніший культурний потенціал, вона має використати його для майбутньої побудови цивілізації на основі солідарності, консенсусу та партнерства.

Висновки. Проблема духовності аналізується С. Б. Кримським у багатьох аспектах, серед яких потрібно зазначити визначення сутності духовного народження у контексті екзистенціалів людського існування. Творчий доробок філософа насичений цілою низкою проблем, присвячених аналізу української культури засобами архетипів. Філософські проблеми в контексті сучасної глобалізації торкаються феномену антропологічної катастрофи і проблемних питань розвитку українського суспільства – збереження власної ідентичності, духовного зростання та національного відродження на основі консенсусу та солідарності.

Ключові слова: духовність, українська культура, формування особистості, софійність, глобалізація.

moved from the development of problems of logic and methodology of science to the development of problems of epistemology and philosophy of culture, as well as Ukrainian philosophy and national culture, using the method of archetypes and universals. Special attention of S. B. Krymsky devoted himself to the study of the phenomenon of sophianism and the problem of the second spiritual birth of man, as his involvement in certain existentials, among which the main ones are freedom, love and creativity. The scientist emphasized the special role of Ukraine in the modern civilization process. Having the most powerful cultural potential, it must use it for the future construction of civilization on the basis of solidarity, consensus and partnership.

Conclusions. The problem of spirituality is analyzed by S. B. Krymsky in many aspects, among which it is necessary to note the definition of the essence of spiritual birth in the context of existentials of human existence. The creative work of the philosopher is full of a number of problems devoted to the analysis of Ukrainian culture by means of archetypes. Philosophical problems in the context of modern globalization concern the phenomenon of anthropological catastrophe and problematic issues of development of Ukrainian society - the preservation of their own identity, spiritual growth and national revival on the basis of consensus and solidarity.

Keywords: spirituality, Ukrainian culture, personality formation of personality, sophianism, globalization.

Актуальність теми дослідження. У цьому році українська філософська спільнота дотична до двох річниць, пов'язаних з ім'ям видатного українського філософа Сергія Борисовича Кримського. Перша дата – 30 червня, знаменує десяту річницю з дня смерті видатного філософа, а друга – 2 червня, 90 років з дня його народження. Наполеглива праця, талант, високі моральні якості зробили С. Б. Кримського безперечним авторитетом у науці. Його наукова

творчість є помітним явищем у філософському житті, вона є одним із рушійних факторів історико-філософського процесу в Україні, в якому С. Б. Кримський посідає гідне місце. Він належить до тих вчених, які мають вагоме ім'я в науці.

“С. Б. Кримський – лауреат багатьох престижних премій, зокрема, академічних премій імені Д. З. Мануїльського (1990), імені М. І. Туган-Барановського (2000), імені Д. І. Чижевського (2001), Національної премії імені Т. Г. Шевченка (2005). Він став переможцем Дев'ятої загальнонаціональної програми “Людина 2005 року” у номінації “Вчений року”, обраний дійсним членом Нью-Йоркської Академії наук. Присвоєно Почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки України” (1996 рік), має державні нагороди”, – зазначає П.Ф. Йолон у бібліографічному покажчику, присвяченому 80-річчю філософа [2, с. 16].

Творча спадщина філософа охоплює велику кількість філософських та культурологічних проблем: це актуальні проблеми становлення і розвитку логічного мислення, методології і філософії науки, філософії культури взагалі та української культури й української ментальності, зокрема, історії української філософії, актуальні проблеми соціальної філософії та соціології, головні проблеми сучасного цивілізаційного процесу в контексті глобалізації та інші. С. Б. Кримський був людиною енциклопедичного складу, надзвичайно обізнаною в багатьох сферах мистецтва. Велика низка філософських питань, які він розглядав, не втратила своєї евристичної новаторської значущості і потребує подальшої розробки.

Постановка проблеми. Ця стаття присвячується світлій пам'яті великого вченого та ерудита, людині, яка дуже гостро відчувала сакральність і духовну міць краси, добра і правди цього світу та усі зусилля всього свого життя зосередила на утвердженні цих великих цінностей.

У нашому дослідженні аналізуються головні етапи філософського шляху С. Б. Кримського, починаючи від логіки і методології науки, гносеології і завершуючи його культурологічними дослідженнями в царині української культури. Проблема духовності є однією з ключових проблем сучасної філософської антропології, розв'язання якої є надзвичайно важливим для сучасного світу, адже ця проблема має статус глобальної.

Дана проблема висвітлюється філософом у різних ракурсах, на які хотілось би звернути увагу. Важливий аспект зазначеної проблеми стосується формування особистості. У сучасному глобалізованому світі знову і знову постає проблема формування особистості як своєрідної монади, яка репрезентує весь світ і свою національну культуру. Ця теза має важливе значення для третього тисячоліття, яке культурологи визначили як століття нової духовності людства. Тому аналіз і розв'язання зазначеної проблеми має не тільки академічне, а й духовно-практичне значення.

Аналіз досліджень і публікацій. Творча спадщина

С. Б. Кримського залишається привабливим об'єктом наукового дослідження і подальшої розробки тих філософських проблем, які не втратили своєї актуальності і сьогодні, а саме: тематика проблемного поля питань філософії культури, філософської антропології, української культури тощо. У 2019 році було надруковане Чотиритомне зібрання праць філософа, що складається з книг *“Лекції. Статті. Інтерв'ю”*, *“Логіка. Методологія. Наука”*, *“Пізнання. Духовність. Культура”*, *“Людина. Софійність. Історія*. Значне місце в творчому житті філософа належить газеті “День”, на сторінках якої він публікував упродовж останніх 11 років життя десятки своїх інтерв'ю роздумів, коментарів. Ця обставина сприяла тому, що філософ здобув широку читацьку аудиторію в Україні, допоміг донести його ідеї не лише до відносно вузького кола гуманітаріїв-професіоналів, а й до десятків тисяч “аматорів”. Проблематика, що розглядається у працях С. Б. Кримського, чекає на своїх дослідників.

Метою статті є розгляд основних віх творчості видатного українського філософа С. Б. Кримського та окреслення його основних ідей, поглядів та концепцій, які увійшли у скарбницю не тільки української, але й світової філософської думки.

Виклад основного матеріалу. Філософська спадщина видатного українського філософа С. Б. Кримського – приклад новаторського духу дослідження, що фокусується на багатьох актуальних світових проблемах від зародження нашої цивілізації до епохи глобалізації. Значне місце у філософській спадщині філософа займає проблема духовності, яка червоною ниткою проходить крізь всі його праці. С. Б. Кримський видав брошуру “Заклики духовності століття” (2003), текст, якої сформовано на основі лекції, прочитаної в Києво-Могилянській академії.

Дана проблема висвітлюється філософом у різних ракурсах, на які хотілось би звернути увагу. Важливий аспект зазначеної проблеми стосується формування особистості. У сучасному глобалізованому світі знову і знову постає проблема формування особистості як своєрідної монади, яка репрезентує весь світ і свою національну культуру. Ця теза має важливе значення для третього тисячоліття, яке культурологи визначили як століття нової духовності людства. Тому аналіз і розв'язання зазначеної проблеми має не тільки академічне, а й духовно-практичне значення. Людина вміщує в собі три феномена: індивідуальність, особу та особистість. У своїй природній основі людина визначається потенціалом діяльності індивідуальних формоутворень, тобто своїми біологічними та психологічними характеристиками, що відрізняють одну людину від іншої у природному плані. Ці чинники індивідуальних формоутворень мають сумісну дію з соціальними чинниками. Людина, як особа, має засвідчити себе в юридичному і соціально-моральному вимірі. Цей ракурс людини стосується її відповідальності як суб'єкта права, провини і каяття, як людини, яка має певне рольове забарвлення в суспільстві. “У своїй повноті

особистість – це єдність усвідомленої індивідуальності як самості, персони як суб'єкта відповідальності та внутрішнього світу людини в його моральній скерованості”, – зауважує відомий український філософ С. Б. Кримський [3, с. 37].

У літературі в галузі психології, педагогіки, соціології, філософії тощо дуже часто зустрічаються висловлювання про поняття “індивідуальність”, “персона” та “особистість”. Але у багатьох випадках відсутнє чітке визначення сутнісних характеристик цих категорій. Більш цього, багато дослідників вважають, що кожна людина є особистістю, не усвідомлюючи при цьому, що процес персоніфікації, як формоутворення людини в процесі трансформації зовнішнього світу у внутрішній, надзвичайно складний і потужний, який подолати може незначна кількість людей.

Важливою проблемою, яка є складовою духовності взагалі і стосується процесу формування особистості, є проблема другого народження людини. Фокус цієї проблеми був чітко визначений в біблійному контексті в нічній розмові Ісуса зі священником Никодимом в Євангелії від Івана та філософській концепції видатного українського філософа Г. С. Сковороди. Друге духовне народження людини в контексті філософської спадщини С. Б. Кримського розглядається як залучення людини до певних екзистенціалів, серед яких головними виступають свобода, любов і творчість [4, с. 32-35]. Особистість завжди випромінює внутрішню свободу, тобто здатність, згідно з висловлюванням І. Канта, буди господарем самого себе. Сутність справжнього кохання за платонівським міфом, – це є зустріч двох душ, які були призначені один одному ще до народження. Любов є єдиним засобом відкрити абсолютний центр в іншій людині. “Буття, – пише М. Бахтін, – означає бути для іншого, і через нього для себе... Людина цілком завжди на кордоні. Дивлячись у глиб себе, вона завжди дивиться в очі іншого” [1, с. 312]. Третій, надзвичайно важливий екзистенціал, який відіграє важливу роль у формоутворенні особистості, – це творчість. Суб'єктом цієї творчості виступає дух, що репрезентується особистістю. У цьому контексті, як зазначає С. Б. Кримський, “...творіння світу продовжується. І особистість виявляється втягнуеною у світовий творчій процес, як його уособлення. Вона закликає до власних символів шестидення: 1) побачити світло; 2) протиставити безодні власний берег, свою землю та небеса віри; 3) знайти опору, твердь; 4) дати форму стихіям; 5) засвідчити тварність та його долю; 6) здобути душу. І, нарешті, усвідомити паузу в діяльності та заповнити її недільними спогляданнями підсумків” [4, с. 34].

У своїх філософських розвідках С. Б. Кримський багато уваги приділяє проблемам української філософії та національної культури. Тематика, присвячена історії української філософії і національній культурі, аналізується у праці філософа “Григорій Сковорода” (1984) та у розділах колективних монографій “Феномен української культури:

методологічні засади осмислення” (1996) та “Архетипи української ментальності” (2006), “Ранкові роздуми” (2009). С. Б. Кримський пропонує абсолютно новий, надзвичайно евристичний, і ще до кінця не артикульований у філософсько-культурологічному середовищі методологічний підхід до вивчення української культури, в саме метод архетипів. “Аналіз архетипів становить досить адекватний, такий, що відповідає умовам наукової раціональності, метод дослідження національної культури та національного менталітету, праісторії та майбутніх етнічних утворень”, – зазначає філософ в своїх наукових дослідженнях [5, с. 288]. Він відокремлює такі основні архетипи української ментальності: архетип софійності, архетип серця, архетип етичної цінності вільної особистості, архетип слова, архетип гри, архетип природи. На сьогодні здатність цілісного розкриття цих архетипів, які проходять крізь всю українську культуру, залишається не вирішеною культурологічною проблемою. У буттєвій трійці Дім-Поле-Храм зосереджується вмістилище українського національного духу. В творчому доробку філософа можна також знайти ще інший метод дослідження української культури, а саме, – метод універсалій, який потребує своєї подальшої розробки і використання в сучасних дослідженнях.

У творчій спадщині видатного українського філософа С. Б. Кримського значне місце посідають софійні символи буття. Сам феномен софійності презентований у працях філософа в різних ракурсах і формах. Адже в Україні з самого початку свого існування був кордон із дикою природою, степом, який виступав джерелом постійних нападів монголо-татар. Цьому хаосу потрібно було протиставити розумну ойкумену, якою виступало місто як софійний початок.

Інший сюжет дослідження теми софійності пов’язаний з розкриттям архетипу софійності, який є провідним для характеристики української культури і ментальності. Філософ надає план розкриття цього архетипу. “Назва Софія символізувала саму премудрість світу, створеного Богом, і в такому розумінні є відправним пунктом становлення концепції софійності... Надалі концепція софійності продовжується в творчості полемістів (М. Андрелли, В. Вишенського, Л. Барановича), представників християнської а антропології (П. Могили, Д. Туптала, Г. Кониського та ін.), у філософії серця П. Юркевича та в мистецтві бароко (С. Почаський з його “Євхаристіоном”, гравюри Л. Тарасевича і Г. Левицького з зображенням квітучого космосу, саду буття, українська поезія XVII-XVIII ст.”), – пише філософ [5, с. 292]. Ця проблема залишається привабливим полем дослідження для сучасних дослідників української культури.

Софійний символ знаходить свою цікаву інтерпретацію презентації ікони як світла софійності. Ікона, як необхідний атрибут православної віри та витвір інтелектуального живопису, має свою історію в духовному житті Європи. У православній концепції ікона проголошується першообразом того чи іншого святого. Тим самим, ікона виступає як зустріч людини з

Богом чи іншими святими, які презентують Абсолют. “В релігійній свідомості зустріч з Абсолютом стає можливою завдяки Премудрості Божій, а саме Софії, як тексту Божої Вісті, зв’язку людської іпостасі Бога зі світом його творіння”, – підкреслює С. Б. Кримський [4, с. 94].

Надзвичайно цікавий і вельми актуальний сюжет в творчій спадщині філософа присвячений аналізу сучасного стану людства а в контексті глобалізації, які детально аналізуються у колективній монографії “Шляхи та роздоріжжя сучасної цивілізації” [7] С. Б. Кримський із співавторами Ю. М. Пахомовим та Ю. В. Павленко. В основі цієї праці, написаної наприкінці ХХ століття, – цивілізаційне розуміння соціокультурного процесу, пов’язане із стадіальним та полілінійним баченням історії на базі використання синергетики, метаісторії та антропологічного (антропного) принципу.

Людська цивілізація на порозі III тисячоліття опинилася у кризі під назвою “антропологічна катастрофа”. Вона виявляється у підвищеному дефіциті людських якостей, підміни людської суб’єктивності технологічною раціональністю, не завжди гуманною по відношенню до самої людини. Довгоочікувана свобода, яку отримала сучасна людина, призвела, на жаль, до хаотичних наслідків її діяльності, “...розриву її буття та розуму...” [7, с. 379]. Сьогодні завдяки стрімкому експорту західних цінностей (вестернізації), розповсюдженню прагматизму та всездозволеності, запереченню моральних цінностей та норм спостерігається поступове витіснення із суспільної свідомості вищих морально-духовних цінностей, без яких виховати Людину і, на жаль, побудувати дійсно велику державу неможливо. Разом із тим, С. Б. Кримський був глибоко переконаний, що “...людина гідна того, щоб жити з достатком – наддостатком добра, правди, краси” [6, с. 162]. Це гасло залишиться назавжди актуальним, адже саме сьогодні воно має стимулювати людей на прояв людського в людині, реалізацію партнерства й солідарності та утримання від ненависті й зла.

Вчений резонно наголошував на складності вирішення світової проблеми знецінення моралі, як такої. Адже вона пов’язана із глобальною зміною базових тенденцій не тільки в соціально-політичній, але й у філософській думці, коли попередні авторитети починають заперечуватися або ставитися під питання. Все це призводить до виникнення нового розуміння загальнолюдського начала всесвітньої історії та нових стратегічних орієнтирів його існування. Проте, це не означає повної відсутності у культурі загальнолюдських цінностей. Вони починають існувати в монадному (індивідуальному, унікальному) режимі, а не у загальному, як раніше. Духовність у цьому контексті стає головною альтернативою хаосу (спрощеного існування, небуття), вихід з якого може знайти лише та особистість, яка оволоділа мудрістю (як синтезом розумного та морального) і знайшла шлях до самої себе, до своєї особистості.

Філософ влучно наголошував, що сучасна людина – це не просто суб'єкт історії (або творець цивілізації), а вже ціла арена історії (цивілізації). Дійсно, в душі кожної (розумної) людини відбуваються такі складні процеси, які можна порівняти із роботою складного механізму, що може врятувати (або зруйнувати) життя не тільки однієї людини, а й усього людства. Завдяки науково-технічному прогресу людина отримала величезні можливості для перетворення природи. У той же час вона опинилася у небезпечному конкурентному середовищі, самостійно виживати в якому не так просто. Як стверджував С. Б. Кримський, “людина – єдина істота, яка не живе виключно у предметно-речовому полі” [6, с. 188]. У кризові моменти свого життя вона найчастіше звертається до святинь (символ триєдності Віра – Надія – Любов, як закон збереження людства) та вищих цінностей, які емоційно спрацьовують та самоорганізують людину набагато сильніше, ніж економічні (матеріальні) і дозволяють їй продовжувати більш впевнено та усвідомлено реалізовувати своє призначення в цьому світі.

Говорячи про долю України, С. Б. Кримський був не байдужою людиною, і, підіймаючи тему “великої політики”, побудови дійсно демократичного соціуму та глобальної інтеграції, був переконаний, що “суспільство не може бути вільним без присутності в ньому вільних людей, без використання їхнього потенціалу свободи. Так само, як воно не може бути багатим без появи багатих людей” [6, с. 171]. Філософ також стверджував, що поки певна нація (як внутрішньо суперечлива система) не пройде фазу вільного розвитку або боротьби за свободу, вона не буде готовою до інтеграції, якими б загальнолюдськими цінностями ця інтеграція не вимірювалася.

У своїх численних виступах та інтерв'ю С. Б. Кримський невтомно наголошував на тому, що Україна “...має у своєму розпорядженні один із наймогутніших культурних потенціалів” [6, с. 160]. Адже вона завжди була центром світових комунікацій і могла б використати цей потенціал для майбутньої побудови цивілізації на основі солідарності, консенсусу та партнерства.

Одним із дієвих способів збереження власної ідентичності та національного відродження, а також протистояння глобалізаційним викликам С. Б. Кримський вважав “...ціннісне засвоєння усього того, що зберіглося в часі, пробудження стійких цінностей, інваріантного змісту досвіду нації” [7, с. 25]. Це означає, що саме сьогодні весь попередній історичний досвід, що сконцентрувався в пам'яті нації, потребує певного переосмислення та коригування. У широкому сенсі нам сьогодні необхідно спільними зусиллями, у безпосередньому спілкуванні виробити нові механізми втілення морально-духовних цінностей у практику людського життя.

Висновки. Таким чином, основні віхи філософської спадщини видатного українського філософа С. Б. Кримського пов'язані з

постановкою та розв'язанням низки вельми важливих філософських проблем. Проблема духовності аналізується філософом у багатьох аспектах, серед яких потрібно зазначити визначення сутності духовного народження у контексті екзистенціалізму людського існування, серед яких головними виступають свобода, любов і творчість. Філософ чітко визначає поняття “індивідуальність”, “персона” та “особистість”, наголошуючи на тому, що не кожна людина є особистістю. Адже формування особистості – це складний процес формоутворення людини в процесі трансформації зовнішнього світу у внутрішній, подолати який може незначна кількість людей. Творчий доробок філософа насичений цілою низкою проблем, присвячених аналізу української культури засобами архетипів. Аналіз архетипів становить досить адекватний метод дослідження національної культури та національного менталітету. Філософські проблеми в контексті сучасної глобалізації торкаються феномену антропологічної катастрофи і проблемних питань розвитку українського суспільства – збереження власної ідентичності, духовного зростання та національного відродження на основі консенсусу та солідарності.

Список використаних джерел:

1. Бахтин, ММ 1979. ‘Эстетика словесного творчества’, Москва: *Искусство*, 424 с.
2. *Бібліографічний покажчик. Кримський Сергій Борисович*, 2010. Укладач Лукашук, ОЕ & Мелішкевич, ЛВ, авт. вступ. ст. Йолон, ПФ, Київ: *Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди*, 36 с.
3. Кримський, СБ 2003. ‘Запити філософських смислів’, Київ: Вид. ПАРАПАН, 340 с.
4. Кримський, СБ 2008. ‘Під сигнатурою Софії’, Київ: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 367 с.
5. Кримський, СБ 2006. ‘Архетипи української ментальності’, в кн. *Проблеми теорії ментальності*, відп. ред. Попович, МВ, Київ: *Наукова думка*, с. 273-301.
6. Кримський, СБ 2010. ‘Про софійність, правду, смисли людського буття’, *Збірник науково-публіцистичних і філософських статей*, Київ: Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, 464 с.
7. Пахомов, ЮН, Крымский, СБ & Павленко, ЮВ 1998. ‘Пути и перепутья современной цивилизации’, Киев: *Благотворительный Фонд содействия развитию гуманитарных и экономических наук “Международный деловой центр”*, 432 с.

References:

1. Bahtin, MM 1979. ‘Estetika slovesnogo tvorchestva (Aesthetics of verbal creativity)’, Moskva: *Iskusstvo*, 424 s.
2. *Bibliografichnij pokazhchik. Krimskij Sergij Borisovich (Bibliographic index. Krymsky Serhiy Borysovych)*, 2010. Ukladach Lukashuk, OYe & Melishkevich, LV, avt. vstup. st. Jolon, PF, Kiyiv: *In-t filosofiyi im. G.S. Skovorodi*, 36 s.
3. Krimskij, SB 2003. ‘Zapiti filosofskih smisliv (Requests of philosophical meanings)’, Kiyiv: *Vid. PARAPAN*, 340 s.
4. Krimskij, SB 2008. ‘Pid signaturoyu Sofiyi (Under Sofia’s signature)’, Kiyiv: *Vid. dim “Kiyevo-Mogilyanska akademiya”*, 367 s.

5. Krimskij, SB 2006. 'Arhetipi ukrayinskoyi mentalnosti (Archetypes of the Ukrainian mentality)', *v kn. Problemi teorii mentalnosti*, vidp. red. Popovich, MV, Kiyiv: Naukova dumka, s. 273-301.
6. Krimskij, SB 2010. 'Pro sofijnist, pravdu, smisli lyudskogo buttya (About sophistry, truth, the meanings of human existence)', *Zbirnik nauково-publicistichnih i filosofskih statej*, Kiyiv: *In-t filosofiyi im. G. S. Skovorodi*, 464 s.
7. Pahomov, YuN, Krymskij, SB & Pavlenko, YuV 1998. 'Puti i pereputya sovremennoj civilizacii (Ways and crossroads of modern civilization)', Kiev: *Blagotvoritelnyj Fond sodejstviya razvitiyu gumanitarnyh i ekonomicheskikh nauk "Mezhdunarodnyj delovoj centr"*, 432 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-4

УДК 008:312.421

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ ЯК ДОМІНАНТИ ГУМАНІТАРНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

FEATURES OF CULTURAL CREATION AS DOMINANTS OF HUMANITARIAN INTEGRITY OF UKRAINIAN CULTURE

Р. В. Чорний

Актуальність теми дослідження. Глобальні трансформації, які відбуваються в геополітичному вимірі, так чи інакше стосуються і культури. Надзвичайно загострилася потреба визначити власне цивілізаційний і культурний вимір буття людини, щоб уникнути тих ризиків, які зараз стають загрозою для всіх ресурсів існування людини: цивілізаційного, культурного, економічного, геополітичного. Культура як гарант цілісності людини, як штучно здійснена реальність надбудована над природою теж проходить випробування ресурсу своїх можливостей. Наскільки в сучасній культурі людина може залишатись людиною, настільки сучасна культура є гарантом людської цілісності.

Постановка проблеми. Стильові трансформації культури надзвичайно гостро визначають її гуманітарний потенціал, структуруючи образні імплікації суцього як іконологію та іконографію. Так, всім відомі риси українського бароко – надлишковість, яскравість, в українському модерні визначають синтетизм контекстних складових

Urgency of the research. Global transformations that take place in the geopolitical dimension, in one way or another apply to culture. The need to determine the actual civilizational and cultural dimension of human existence has become extremely acute in order to avoid those risks that now become a threat to all resources of human existence, civilizational, cultural, economic, geopolitical and others. In fact, culture as a grant of human integrity, as an artificially realized reality, superimposed on nature, as it was defined in its time, is also being tested by the resource of its capabilities. So much so that in modern culture a person can remain human, so much so that modern culture is the guarantor of human integrity.

Target setting. Stylistic transformations of culture extremely sharply define its humanitarian potential, structuring figurative implications of being as iconology and iconography. Thus, the well-known features of the Ukrainian Baroque – redundancy, brightness, in Ukrainian modernism determine the synthesis of contextual components of the figurative

образного світоустрою європейської культури, постмодерн відкрив шлюзи алюзіонізму, іронічному ставленню до недавнього минулого. Які ж парадигми мислення, культурні матриці є пріоритетними у XX столітті?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема стилетворення в українській культурі достатньо опрацьована як диференційна поетика, адже мало визначені наскрізні формотворчі домінанти. Так, проблема українського бароко досліджувалася в працях Г. Логвіна, А. Макарова, В. Овсійчука. Модерн як стиль, як світоглядна парадигма, як певний мистецький симбіоз досліджувався в роботах Ю. Легенького, Т. Розової, В. Чепелика та ін. Постмодерні імплікації культуротворення відображені в роботах Т. Розової, В. Чернецького, Л. Чорної.

Постановка завдання. Охарактеризувати метаекологічні (світоглядно парадигмальні, екзистенційні, естетичні, мистецтвознавчі) настанови стилетворення в українській культурі XX століття.

Виклад основного матеріалу. Стаття присвячена визначенню стильових настанов культуротворення як домінант гуманітарної цілісності української культури. Українське бароко визначено як креативний епіцентр культуротворчості XX століття. Українська культура, завжди стояла перед вибором вирішення культурної ситуації та образу буття, який апелює до особистості, що у свою чергу є носієм відповідальності, носієм гуманітарної безпеки, можливості бути і не бути, нести і не нести на своїх плечах світ. Всі ці можливості показала українська історія. Проаналізовано світоглядні матриці, можливості типологічного осмислення культуротворчості як екосистеми, завдяки якій формується цілісність людини як єдності людини й природи, людини й культури, людини й абсолюту, традиції та творчості.

Висновки. Доведено, що модерна світоглядна парадигма та стиль

world order of European culture, postmodernism has opened the floodgates of allusionism, an ironic attitude to the recent past. What paradigms of thinking, cultural matrices are the priorities in the twentieth century?

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of styling in Ukrainian culture is sufficiently elaborated as a differential poetics, because the end-to-end formative dominants are poorly defined. Thus, the problem of Ukrainian Baroque was studied in the works of G. Logvin, A. Makarov, V. Ovsyichuk. Modern as a style, as a worldview paradigm, as a certain artistic symbiosis was studied in the works of Y. Legen`ky, T. Rozova, V. Chepelyk, etc. Postmodern implications of cultural creation are reflected in the works of T. Rozova, V. Chernetsky, L. Chorna.

The research objective. To characterize metaecological (worldview-paradigmatic, existential, aesthetic, art criticism) guidelines of style creation in the Ukrainian culture of the XX century.

The statement of basic materials. The article is devoted to the definition of stylistic guidelines of cultural creation as a dominant of the humanitarian integrity of Ukrainian culture. Ukrainian Baroque is defined as the creative epicentre of cultural creativity of the twentieth century. Ukrainian culture has always faced the choice of solving the cultural situation and way of life, which appeals to the individual, who in turn is the bearer of responsibility, the bearer of humanitarian security, the opportunity to be and not to be, to carry and not to carry the world. Ukrainian history has shown all these possibilities. Worldview matrices, possibilities of typological comprehension of cultural creativity as an ecosystem, due to which the integrity of man as the unity of man and nature, man and culture, man and absolute, tradition and creativity are formed, are analyzed.

Conclusions. It is proved that the modern worldview paradigm and the

модерн в українській культурі стають інтегративними феноменами культури, поєднуючи інтенції модернізму та авангарду. Визначено, що постмодерні трансформації культури проявили себе переважно з набуттям Україною незалежності та відкрили ще раз вікно у постмодерну Європу.

Ключові слова: українська культура, стиль, бароко, модерн, постмодерн, культуротворчість.

Art Nouveau style in Ukrainian culture become integrative cultural phenomena, combining the intentions of modernism and avant-garde. It is determined that postmodern transformations of culture manifested themselves mainly with the acquisition of Ukraine's independence and once again opened a window to postmodern Europe.

Keywords: culture, style, baroque, modern, postmodern, cultural creation.

Актуальність теми дослідження. Глобальні трансформації, які відбуваються в геополітичному вимірі, так чи інакше стосуються і культури. Надзвичайно загострилася потреба визначити власне цивілізаційний і культурний вимір буття людини, щоб уникнути тих ризиків, які зараз стають загрозою для всіх ресурсів існування людини, цивілізаційний, культурний, економічний, геополітичний та інші. Власне культура як грант цілісності людини, як штучно здійснена реальність, надбудована над природою, так її визначали у свій час, теж проходить випробування ресурсу своїх можливостей. Настільки в сучасній культурі людина може залишатись людиною, настільки сучасна культура є гарантом людської цілісності. Все це і формує той локус, який визначається як гуманітарна безпека. Гуманітарна безпека не може існувати над культурою, як певна надбудова, яка розуміє культуру, як певний інструментарій, набір засобів. Гуманітарна безпека має бути сама культуротворчою, вона сама мусить визначати гуманітарний локус культуротворення, як системотворчий. В цьому і полягає весь сенс екології культури, як фактору гуманітарної безпеки. Екологія культури і досі залишається метафорою, як і поняття глобалізації культури. Важливо зазначити що всі ті категоріальні матриці, або системні рефлексивні конструкції, які так чи інакше мають предметом культуру як цілісність, вони вимушені або локалізувати цей предмет, як складову економічних, політичних та геополітичних процесів, або ввести культуру до якогось ясного і чіткого принципу, як це в свій час робив М. Бердяєв, який писав, що культура походить від слова культ, культура є bastion духовності, культура не відрізняється від цивілізації тим, що вона апелює до великого іншого. Власне цю точку зору зараз підтримує В. Бичков, який опрацював неологізм посткультури і вважає що сучасна культура, як посткультура вже втратила духовність, вона не є цивілізацією в тому сенсі в якому її бачить О. Шпендлер, М. Бердяєв, але вона є сурогатним атавізмом, який існує на терені тих постадеквацій, які виникають після традиційної культури. Традиційна культура, сучасна культура, посткультура, ми потрапляємо у велику кількість номінацій, які так чи інакше потребують генеративного і системного узагальнення. Таким узагальненням виступає екологія як

збереження, регенерація, а в культурі це самозбереження, самоактуалізація, регенерація цінностей духовних і насамперед цінностей людського існування, тобто людське існування, як цілісність, стає предметом екології культури. Про це в свій час писав Д. Ліхачов, де він говорив, що екологія культури це мораль, тобто культура не може як природа, поновити втрачені фрагменти свого буття і тому забудова культурних цінностей, завжди під загрозою, фундамент завжди будується на піску. Х. Л. Борхес писав, що наше завдання будувати на піску так наче б то він був каменем. І от ця проблема хиткості цінностей культури, які живуть не довго, бо навіть піраміди знаходяться під впливом соляних дощів. Вчені підраховали, що їх вік не довгий, і те що культури вмирають як живий організм і великі системи культури, як органічна цілісність редукуються, механізуються. Механодетермінізм переходить в простір культуротворчості і культура стає цивілізацією, так писав О. Шпендлер, М. Бердяєв і багато інших. Зараз таке протиставлення виглядає наївним, тому що в контексті цифрових технологій, в контексті трансформації, комунікації, де людина починає все більше спілкуватись з істотами які не мають смертної форми, тобто віртуальні істоти, ми потрапляєм в простір девальвації культурних цінностей з середини. Найголовнішим бастионом збереження культури як цілісності, яка актуалізує регенерацію цілісності людини, стає національною культурою.

Постановка проблеми. Стильові трансформації культури надзвичайно гостро визначають її гуманітарний потенціал, структуруючи образні імплікації суцього, як іконологію та іконографію. Так, всім відомі риси українського бароко – надлишковість, яскравість, в українському модерні визначають синтетизм контекстних складових образного світоустрою європейської культури, постмодерн відкрив шлюзи алюзійонізму, іронічному ставленню до недавнього минулого. Які ж парадигми мислення, культурні матриці є пріоритетними у ХХ столітті? По-перше, – це українське бароко, на чому наполягав Ю. Ілленко, який зробив фільм про Івана Мазепу, прекрасні сценографічні ландшафти здійснені в цьому фільмі С. Якутовичем. Національне відродження поєднується саме зі стилем бароко. Наступний вимір – це стиль модерн, який в культурі України сформувався досить спорадично під впливом Росії, особливо в архітектурі, а вже потім він пішов своїм шляхом, орієнтуючись на досвід Відня та так звану “хатнянську” архітектуру. Постмодерн скоріше сприймається як метафора, модне аранжування мистецької моди.

Сучасна українська культура, однак, поєднала в собі дві крайнощі – українське бароко і постмодернізм, але синтезуючим витоком стає стиль модерн, який не витримав перенапруги віталізму, теургізму, орнаменталізму, перетворився в авангард, коли К. Малевич, В. Татлін, Е. Лисицький поставили перед собою завдання змінити світ. Тобто авангард стає домінантним фактором зміни світів. Така культуротворча

реальність стилетворення є своєрідною екологічною матрицею, тому що свідчить про самозбереження глибинних фундаментальних настанов, випередження в культурі майбутнього. Отже, модерний симбіоз став визначальним, починаючи з М. Врубеля, який виріс в Одесі, є католиком за хрещенням, але так, як й М. Бердяєв, належить українській культурі. Авангард лише ускладнив синтетичні настанови, а постмодерн перетворив їх в гру.

Модерн зберігає інтенції бароко і плавно переходить в постмодерн. Як би ризиковано не виглядала ця теза, її підтверджує творчість багатьох художників-синтетистів, зокрема, стилетворча платформа М. Бойчука, що ґрунтується на єднанні візантійської естетики, віталізму, теургізму та авангардних прозрінь. До цього часу сперечаються, а хто ж був М. Бойчук, художник модерну чи авангарду. Ми визначили свій підхід філософсько-культурної інтерпретації стилетворення як екологічно орієнтований на самозбереження діалектики художнього універсуму. Сутністю цього підходу є трійця стилів: бароко, модерн, постмодерн як певний діалог. Українська культура ХХ століття, починаючи з 20-х років і закінчуючи сучасними революціями, утворює складну перенапружену дилему діалогу модерну та авангарду, де починаючи з бароко, модерну, приходять до абсолютно інших візій – авангардних реалій. Отже, такий підхід, назовемо його модельно реконструктивним, дає можливість показати, що стильова екосистема України ХХ століття – це певна динамічна цілісність.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема стилетворення в українській культурі достатньо опрацьована як диференційна поетика, адже мало визначені наскрізні формотворчі домінанти. Так, проблема українського бароко досліджувалася в працях Г. Логвіна, А. Макарова, В. Овсійчука [3; 4; 5]. Модерн як стиль, як світоглядна парадигма, як певний мистецький симбіоз досліджувався в роботах Ю. Легенького, Т. Розової, В. Чепелика та ін. [1; 6; 7]. Постмодерні імплікації культуротворення відображені в роботах Т. Розової, В. Чернецького, Л. Чорної [6; 8; 9; 10]. Проблема метаекологічної детермінанти стилетворення в українській культурі ще на часі та потребує окремого дослідження.

Мета дослідження – охарактеризувати метаекологічні (світоглядно-парадигмальні, екзистенційні, естетичні, мистецтвознавчі) настанови стилетворення в українській культурі ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити про стиль в більш широкому персоналізованому вигляді, то стиль – це людина, образ людини, те через що доходить до нас людина через століття. Так, коли ми говоримо: “ренесансна людина”, “людина барочна”, “людина модерна”, то йдеться про людську цілісність, зафіксовану у добі, стилі, настановах поведінки, діяльності, стану як культуротворчих домінант.

Так, слов'янське бароко затяглося на століття, на відміну від західноєвропейського, проіснувало до кінця ХVІІІ століття. Г. Сковорода з

його абеткою, іманентним трансценденталізмом, дихотомією двох сердець – це теж є бароко, яке відрізняється від західно-європейського. Єдині типологічно релевантні риси – це надмірність, чутливість, блакитність небес, світло як сяючий простір і людина, яка знаходиться на межі. Можна сказати, що всі ці предикати є характерними для української культури в цілому, але важливо визначити, як вони існують протягом століть. Ця проблема є важливою для того, щоб осмислити *humanitas*, простір виховання самостояння людини на межі всіх світів, на межі виміру людського буття як цілісності культури.

М. Лобанова, пише: “Химерне”, “варварське”, “не маюче смаку”, “самовільне”, “шалене”, “гармонійне” “витончене”, “вишукане”, “структуроване”, “раціональне” – це ланцюги самоліквідованих епітетів – характеристики бароко можна було б продовжувати й далі. В історії культури існують епохи, стилі, особливо важкі для розуміння. Методи, вироблені класичною естетикою та історіографією, передають їх сутність з великим спотвореннями. Подібним каменем спотикання стало й бароко. Саме поняття „бароко” першочергово виникло як оцінююча категорія, негативна у своїй основі при всіх розходженнях в поглядах різні історики культури в кінці XVIII, XIX і навіть початку XX століття були подібними у своїй характеристиці бароко як чогось темного, дикого, фантастичного, дивного, непослідовного і заплутаного – ця концепція показувала настанови класики в її полеміці з бароко” [2, с. 7].

Отже, можна сказати що такий панегірик бароко є достатньо схематичним. В українській культурі бароко ніколи не було заплутаним і негативним. Воно несло в собі добробут, блакить небес і адаптувало всі інші впливи. Фактично вся реальність бароко в XVIII столітті, в слов'янських реаліях розуміється як своєрідний тезаурус боротьби дискурсів за визнання стилю. Але стиль бароко не свідчить лише про відмінність, він свідчить про надлишковість, яка є самостоянням людини у світі, за М. Бахтіним, і дає їй те, що виносить людське “Я” за межі всіх інших реалій культуротворчості.

Центральною персоною бароко є людина-творець. Персоналізм був відкритий лише в ренесансі, але він формується раніше, в сердньовіччі. Необарочні реалії Рембрандта, його екстатика живопису, стриманий експресіонізм Веласкеса – це перехідна межа. Бароко – це світ між світами, це те, що якраз й характерно для України, те що вона сприйняла у вигляді портретів гетьманів, полковників у візіях українського бароко.

Стильовий системогенез як екосистему в Україні можна виявити як авангардний вибух, який “викидає” на поверхню барочні тенденції, застосовуючи різні засоби витонченого полістилізму, – це складна система синтетизму, що зберігається й досі. Власне авангард як заперечення ніколи в Україні не був запереченням, як, наприклад, в Італії та інших країнах. Це з самого початку був трансавангард (трансмодерн), де К. Малевич, розфарбовуючи свої роботи в рамках естетики ікони, а це явно

барокові традиції, вже намагався накласти на них код супрематичного етнографізму культури, пов'язаний з ляльками, народним мистецтвом і примітивом.

Цей код надзвичайно гостро зазначається Г. Собачко в орнаменті. Можна стверджувати, що системогенез стильових вимірів екокультури України формується за домінантою авангарду, але це авангард бароковий. У цьому полягає весь сенс, що визначає метафорику і міфотворчість стильових інсталяцій та інтроверсій культури України ХХ століття. Людина в надлишковості козацького духу задіяна на різних перехрестях складних зламів культурних інтенцій, несе в собі вимір глибинного барочного синтезу і водночас матафізичне світло яке не дає тіней. А. Макаров так описує людину доби бароко: “Дивна доля в бароко! В жодній іншій культурній традиції не було таких могутніх, переконливих і винахідливих ворогів, як у нього. Його критикували і просто ганили. Ганили довго і наполегливо, виносячи на суд людський і справді притаманні йому слабкості, й хиби домислені, вигадані і тому особливо небезпечні для його репутації” [4, с. 7]. Бароко несло в собі злам, катастрофу, люди українського бароко – друзі Христа й Епікура, за А. Макаровим. Екзистенційні та релігійні, сакральні та профанні драми виносяться на поверхню і оздоблюються у вигляді лакованої завершеної картини. Таємниця барокового характеру виявляється у тому, що християнська ментальність і аскетизм уживались з надмірним епікуреїзмом.

Зневіра, намагання повернутись назад, небажання побачити вчорашній розбрат і все ж таки хоч якось прогнозувати гармонію – це і є та барокова настанова, яка Україні давалася нелегко і катастрофічно. Можна сказати що утворювалась певна національна міфопоетика, той образ краси, який проходить через думи, архітектуру, графіку. Можна говорити, що цей код переходить зі століття в століття і починає формуватися як барочний екзерсис, тобто комплекс сценічного бачення світу, точніше сказати – світ ставав однією амбівалентною сценою барочного типу.

Якщо говорити про наступну складову стильової синтагматики, то це стильова, образна, просторова реальність, що розквітає в стилі модерн. Важко сказати, хто був засновником цього стилю в Україні. Можна говорити про М. Врубеля, якого називають російським художником, забуваючи про українське коріння, він виріс в Одесі. Усім відомий київський період М. Врубеля. Звичайно, були різні періоди, але Київ став для нього одним із найважливіших періодів екзистенційного змагання з долею, де він поєднав барочний імпульс могутності української культури з квітучим еротизмом і надлишковим орнаменталізмом стилю модерн. Якщо говорити про конкретні роботи, то вони визначилися як “Зішестя Святого Духа на апостолів” в Кирилівській церкві, там також є декілька робіт ангелів, які замінили втрачених ангелів попередньої доби. Також

можна говорити про Софію Київську, де теж є його роботи. Це приховане бароко, внутрішній драматичний злам епікуреїзму і християнського самобічування, яке так по-різному описують у Врубеля. Храм, вражає своєю модерною розгубленістю, можна побачити, що вівтарь, як описує Ю. Легенький, насправді пустий, він “перетікає” на края, а весь сакральний простір концентрується в орнаментах М. Врубеля [1]. Може це перебільшення, але парадигма перетікання сакрального центру на края, стає однією з головних реалій української долі XX століття.

Вже немає центрального простору, кордоцентризму, немає осі та межі, яка характеризує завершеність храмового простору, її одвічність. Але є нескінченні пересування по земній кулі: починається міграція українців світом, розповзання розтікання нації земною кулею. Можна стверджувати, що цей період світоглядного модерну, був гостро зазначений у творах М. Бойчука, хоча його не вважають художником стилю модерн. Також не вважають художником стилю модерн і В. Седяра, хоча вони за своєю іконографією є суто модерними. В цьому і полягає вся плутанина емпіричного мистецтвознавства, далекого від філософського світоглядного осягнення культури, коли втрачається екологічна матриця стилетворення і ми не можемо визначити, а хто ж ці художники, які стилі вони несли в собі, що вони продукували.

Продуктивна міць українського модерну стає гостро драматичною, коли після М. Врубеля, М. Бойчук, який пройшов візантійські студії в Парижі, під керівництвом митрополита Шептицького, починає створювати свою школу монументального живопису. Однак ця школа не була сакральною, утворювалась в рамках більшовицької ідеології, в рамках Академії мистецтв, яка цілком була керована більшовицькою владою. І тому фактично бойчуківці були приречені на знищення. Модерні інтенції визначаються в графіці М. Жука, О. Кульчицької, формуються як внутрішній нерв та імпульс української культури. Авангард існував не відразу після модерну, він існував паралельно. Так, К. Малевич перед тим, як сформулював свої авангардні максими і написав трактат про супрематизм, а це вже достатньо пізній твір написаний у Вітебську, працював в іконографії модерну, постімпресіоністські візії в нього є явно визначеними. Тобто все свідчить про те, що формується школа культурного синтетизму, коли назріває вибух. Авангард свідчить про ментальність української культури, свідчить про її нерв, який є носієм глибинного менталітету, який і козацький, і мистецький, і художній, і феміністичний, але водночас, належить Україні як синтез усіх цих модальностей.

Якщо говорити про постмодерн, то він сформувався вже у М. Семенка в його трьох кутньому ландшафті барокового типу. Сформувався в ранніх візіях М. Стороженка у 70-80-ті роки XX століття, які, однак, теж не оцінюються як постмодерні. М. Семенко – більш стилізований каліграф, на відміну від М. Бойчука як носія нової

іконографії. Традиціоналізм, ікона, бароковий імпульс і відразу ж модерний настрій, який перетворюється в авангард, надмірність авангарду починають свідчити про те що ця надмірність є культурною, стилізованою, якщо не стилізаторською. Всі контекстологічні реалії постмодерну свідчать про те, що формується реальність постмодерну, яку пов'язують з творчістю Андруховича, з групою БуБаБу (бурлеск, балаган, буфанада). Однак карнавал культури як такої, сама карнавалізація вже переходить межу українського модерну та авангарду. Завершує когорту постмодерних художників І. Марчук, який є досить своєрідним, нескінченно варіативним, а по суті художником непередбачених можливостей.

Висновки. Український стильовий формотворчий виток дає можливість показати, що екосистема культуротворчості у стильовому вимірі – це певний циклічний рух часу культури по колу і рух-стріла. Стріла несе в собі два виміри, випереджувальний і той, що повертає назад. Коло – це завершений образ одвічності. Циклізм свідчить про те, що цикл, зміни є одвічними, ніщо не залишається назавжди, але всі ці зміни залежать від різних обставин. Потрібно охарактеризувати стильовий вимір системогенезу культури України як своєрідну взаємодію, яку можна інтерпретувати як діалог і розсіювання. Діалог походить від давньогрецької культури, від епікуреїзму, а розсіювання – від християнського світогляду аскетичного типу, який сподівається на диво, на каяття, на безкінечне стояння на межі, запитування цієї межі. Чому я, чому ці люди саме тут, і навіщо цей світ, навіщо це небо і ця земля? Християнський аскетизм і епікурейський античний гедонізм в українській культурі XX століття настільки знаходяться в нерівновазі, що тут знайти якусь середню лінію неможливо.

Важливою є лише одна беззаперечна констатація, що для української культури XX століття характерним є безмежний трансценденталізм як авангард, як вихід за межі, як вихід в майбутнє. Однак цей вихід в майбутнє тут же корелюється з поверненням в минуле, проекцією на всі реалії української культури того простору і часу який, можна визначити як циклічність, одвічність, коли час-стріла стискається до просторової точки.

Така культуротворча реальність свідчить про те, що оселя, садиба, ландшафт української культури спонукають говорити про персональні ландшафти, про насадження душ, про те, що Г. Сковорода визначив як райський сад, визначив як сад душі. І хотіли б ми чи не хотіли, ці барокові інтенції, як іманентний трансценденталізм, що існує й в XXI столітті, утворює екологічну засаду культури, яка свідчать про те, що ойкумена української культури не змінюється. Так, замість етнографічних реалій приходять інші, замість образу Києва XIX – середини XX століть з будинками висотою до одинадцятого поверху, приходять будинки вдвічі, втричі вищі. Змінюється ландшафт, силует Києва та інших міст, але найголовніше залишається – це ландшафт душі, персональності,

духовності як характеристика межі, яку людина переступає чи не переступає, а лише бачить, споглядає і вбачає в цьому сенс буття.

Людина культури долає час і простір, стиль проходить крізь час і простір, всі схеми хронотопів, хронографічних реалій гетеротопії та гетерохронії є потрібними, але вони лише констатують межовість культуротворчості. І тут постає питання – чи варто долати цю межу, чи ні? Українська культура, завжди стояла перед цим вибором, ті хто не подолав, призвели до втрати державності, ті хто подолав загубили свою індивідуальність. Так катастрофічно вирішується культурна ситуація і образ буття, який апелює до особистості, а особистість є носієм відповідальності, носієм безпеки і небезпеки, можливості бути і не бути, нести і не нести на своїх плечах світ. Всі ці можливості показала українська історія. Ми виходимо на культурологічні матриці, можливості типологічного осмислення культуротворчості як екосистеми, щоб за цим сформулювати цілісність людини як єдність людини і природи, людини і культури, людини і абсолюту, традиції і творчості в цілому.

Список використаних джерел:

1. Легенький, Ю 2004. Украинский модерн, Киев : *НМАУ имени П.И. Чайковского*, 304 с.
2. Лобанова, М 2013. Западно-европейское музыкальное барокко: проблемы эстетики и поэтики, Санкт-Петербург : *Центр гуманитарных инициатив*, 336 с.
3. Логвин, Г 1968. По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки, Київ : *Мистецтво*, 464 с.
4. Макаров, А 1994. Світло українського бароко, Київ : *Мистецтво*, 288 с.
5. Овсійчук, В 1985. Українське мистецтво XIV — першої половини XVII століття Нариси з історії українського мистецтва, Київ : *Мистецтво*, 168 с.
6. Розова, Т 2018. 'Соціальний проект майбутнього, або чи можливо втілення модерної утопії за доби постмодерну? ' *Актуальні проблеми філософії та соціології*, № 21, с. 91-94.
7. Чепелик, В 2000. Український архітектурний модерн, Київ : *КНУБА*, 378 с.
8. Чернецький, В 2013. Картографуючи посткомуністичні культури, Київ : *Критика*, 432 с.
9. Чорна, Л 2016. У пошуках ідеалу, монографія, Київ: «Освіта України», 508 с.
10. Чорна, Л & Розова, Т 2018. 'Трансформація аксіосфери та утопія як культурна практика раннього Модерну', *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, № 2, с. 32-36.

References:

1. Legenkij, Yu 2004. Ukrainiskij modern (Ukrainian modern), Kiev : *NMAU imeni P.I. Chajkovskogo*, 304 s.
2. Lobanova, M 2013. Zapadno-evropejskoe muzykalnoe barokko: problemy estetiki i poetiki (Western European musical baroque: problems of aesthetics and poetics), Sankt-Peterburg : *Centr humanitarnyh iniciativ*, 336 s.
3. Logvin, G 1968. Po Ukrayini. Starodavni misteckij pam'yatki (Across Ukraine. Ancient art monuments), Kiyiv : *Mistectvo*, 464 s.

4. Makarov, A 1994. Svitlo ukrayinskogo baroko (Light of the Ukrainian Baroque), Kiyiv : *Mistectvo*, 288 s.
5. Ovsijchuk, V 1985. Ukayinske mistectvo XIV - pershoi polovini XVII stolittya Narisi z istoriyi ukayinskogo mistectva (Ukrainian art of the XIV - first half of the XVII century Essays on the history of Ukrainian art), Kiyiv : *Mistectvo*, 168 s.
6. Rozova, T 2018. 'Socialnij proekt majbutnogo, abo chi mozhlivo vtilennya modernoyi utopiyi za dobi postmodernu? (Social project of the future, or is it possible to embody a modern utopia in the postmodern era?)' *Aktualni problemi filosofiyi ta sociologiyi*, № 21, s. 91-94.
7. Chepelik, V 2000. Ukayinskij arhitekturnij modern (Ukrainian architectural modernism), Kiyiv : *KNUBA*, 378 s.
8. Cherneckij, V 2013. Kartografuyuchi postkomunistichni kulturi (Mapping post-communist cultures), Kiyiv : *Kritika*, 432 s.
9. Chorna, L 2016. U poshukah idealu, monografiya (In search of the ideal, monograph), Kiyiv: «*Osvita Ukrainy*», 508 s.
10. Chorna, L & Rozova, T 2018. 'Transformaciya aksiosferi ta utopiya yak kulturna praktika rannogo Modernu (Transformation of the axiosphere and utopia as a cultural practice of early Art Nouveau)', *Visnik Nacionalnoyi akademiyi kerivnih kadriv kulturi i mistectv*, № 2, s. 32-36.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-5

УДК 37.01 :141.311

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТА МИРОБУДІВНИЦТВА

PHILOSOPHICAL CONCEPTUALIZATION OF SCIENCE EDUCATION AS A TOOL OF PEACEBUILDING

Д. Б. Свириденко

Г. В. Хоменко

Ю. М. Александрова

Актуальність дослідження.

Однією з причин кризи сучасної освіти є наявність прірви між теорією та практикою у освітньому процесі. Цю ситуацію треба змінювати, щоб вберегти майбутні покоління молодих людей від деградації, адже в суспільствах, де освіта виконує свої функції неналежним чином, істотно знижується рівень культури міжособистісного спілкування, а там де знижується культура – панує ворожнеча, немає миру, соціальної справедливості та сталого розвитку.

Постановка проблеми. В сучасному освітньому дискурсі модернізація вважається достатньо популярною категорією, однак розуміння її змісту в академічних колах

Urgency of the research. One of the reasons for the crisis of modern education is the gap between theory and practice in the education.. This situation should be changed to protect future generations of young people from degradation. In societies where education performs its functions improperly, the level of interpersonal communication culture is significantly reduced, and where culture is reduced – hostility prevails, there is no peace, justice, and sustainable development.

Target setting. In modern educational discourse, modernization is considered a reasonably popular category, but its content in academic space is not identical. Some scientists

не є тотожним. Частина науковців під модернізацією має на увазі системний і послідовний процес оновлення змісту освітнього процесу, який формував би конкурентоздатного фахівця з інноваційним стилем мислення відповідно до запитів сучасного суспільства. Інший когорти притаманно бачення модернізації, коли у центр освітньої системи має бути поставлений студент як індивідуальна і неповторна особистість. Завдання освіти в такому разі – розвиток у здобувача освіти його природних задатків, пошук та активізація наявного в нього креативного потенціалу та розвиток громадянських чеснот. Наукова освіта може виступити горизонтом модернізаційних кроків та сприяти реалізації принципів активного громадянства та ідеології миробудівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен наукової освіти є об'єктом досліджень С. Бабійчук, М. Гальченка, Ю. Гоцуляка, Р. Губаня, С. Довгого, М. Догбевії, В. Небрат, Н. Поліхун, І. Сліпукхіної, Д. Свириденка, Г. Хоменка, І. Чернецького, А. Чиж тощо. С. Бабійчук розглядає наукову освіту як новітній педагогічний концепт в контексті природничих дисциплін. М. Гальченко і Ю. Гоцуляк досліджують нормативно-правове підґрунтя наукової освіти в Україні. Р. Губань вперше поглянув на наукову освіту як практику миробудівництва. С. Довгий, В. Небрат, Д. Свириденко і С. Бабійчук аналізують наукову освіту з позиції викликів економічному розвитку, а також у перспективі зростання людського капіталу. Н. Поліхун, І. Сліпукхіна та І. Чернецький вказують на інноваційну природу наукової освіти та обґрунтовують доцільність її реалізації в освітньому просторі України.

Постановка завдання. Автори даної статті ставляють перед собою амбітну мету – здійснити філософську концептуалізацію феномену наукової освіти як інструмента

mean by modernization a systematic and consistent process of updating the educational process's content, which would form a competitive specialist with an innovative style of thinking following the demands of modern society. Another cohort tends to express that the student should be placed at the center of the educational system de jure and de facto as an individual and unique personality. The task of education, in this case, is to find out and activate one's creative potential and develop one's civic virtues. Science education can be comprehended as a horizon of modernization steps promoting the principles of active citizenship and the ideology of peacebuilding.

Actual scientific researches and issues analysis. The phenomenon of science education is the object of research of S. Babiichuk, M. Galchenko, Y. Gotsulyak, R. Guban, S. Dovgiy, M. Dogbevia, V. Nebrat, N. Polikhun, I. Slipukhina, D. Svyrydenko, H. Khomenko, I. Chernetsky, A. Czyz, etc. S. Babiichuk considers science education as the newest pedagogical concept in the context of natural sciences. M. Halchenko and Y. Gotsulyak study the normative-legal basis of science education in Ukraine. R. Guban first looked at science education as a practice of peacebuilding. S. Dovgiy, V. Nebrat, D. Svyrydenko, and S. Babiichuk analyze science education from the standpoint of challenges to economic development and the perspective of human capital growth. N. Polikhun, I. Slipukhina, and I. Chernetsky point to the innovative nature of science education and substantiate the feasibility of its implementation in the education area of Ukraine.

The research objective. The authors of this article set an ambitious goal to perform a philosophical conceptualization of the phenomenon of science education as a tool of

миробудівництва.

Виклад основного матеріалу. У даній роботі наукова освіта розглядається як наскрізний підхід, що має впроваджуватися на кожному рівні освіти – дошкільному, позашкільному, у школах та університетах, а також у сфері освіти впродовж життя. Це надасть змогу докорінно модернізувати застарілі форми навчання. Сучасна освіта має ґрунтуватися насамперед на наукових дослідженнях, бо вони здатні вберегти освітній процес від перетворення на відверту чи завуальовану індоктринацію, у межах якої здійснюється вишкіл стандартизованих особистостей, які на подальших етапах життєдіяльності будуть легко піддаватись зовнішнім маніпуляціям. Такий підхід до освіти де-факто є “освітою для війни”, бо вона жодним чином не сприяє розвитку цілісної особистості, що зможе реалізувати свій професійний та громадянський потенціал у кар’єрі, а також повсякденному житті. Саме наукова освіта має посідати важливе місце у філософії освіти для миру, оскільки вона пропонує новий стиль комунікації між викладачем (вчителем) та студентом (учнем), а також нетипове ставлення до знань, заохочуючи свободу пізнання та творчості у навчальному процесі.

Висновки. Концепція наукової освіти базується на засадах дослідницько-орієнтованого навчання, розгалуженій системі генерування та поширення знань, індивідуальній траєкторії освітнього процесу, що дозволяє учням або студентам проявити такі риси характеру і навички як допитливість, ініціативність, гострота розуму, креативність, критичне мислення. Здійснюючи перехід від стандартизованих знань до вільної аналітично-пошукової, дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької діяльності, сучасна освіта стає наближеною до реального життя, а її здобувачі здобувають стійку мотивацію щодо навчання з метою пізнання динамічного світу і

peacebuilding.

The statement of basic material. In this paper, science education is considered as a cross-cutting approach, which should be implemented at every level of education (playschools, primary and secondary schools, universities, as well as in lifelong learning). This will make it possible to radically modernize outdated forms of education. Modern education should be based primarily on research because it can protect the educational process from becoming an overt or veiled indoctrination. The training of similar characters is easily exposed to various external manipulations. This approach to education is de facto “education for war” because it doesn’t contribute to the development of holistic personalities that will realize their professional and civic potential in their careers and everyday life. Science education should play a leading role in the philosophy of education for peace offering new style of communication between lecturer (teacher) and student (pupil), as well as an atypical attitude to knowledge, encouraging freedom of knowledge and creativity in the educational process.

Conclusions. The concept of science education is based on the principles of research-oriented learning, an extensive system of generating and disseminating knowledge, individual trajectory of the educational process, which allows students to demonstrate such traits and skills as curiosity, initiative, the sharpness of mind, creativity, critical thinking. By making the transition from standardized knowledge to analytical, research, experimental, design, and creative activities, modern education becomes closer to real life. The students gain a strong motivation to learn about the dynamic world and realize themselves according to the ideals of peace.

реалізації у ньому себе із дотриманням ідеалів миробудівництва.

Ключові слова: наукова освіта, модернізація, миробудівництво, м'які навички, активне громадянство, соціальна відповідальність.

Keywords: science education, modernization, peacebuilding, soft skills, active citizenship, social responsibility.

Актуальність теми дослідження. Українська вища освіта, перебуваючи під впливом радянської спадщини, потребує систематичної і послідовної модернізації з метою всебічного розвитку людини в межах сучасного суспільства. В радянську епоху вища освіта здебільшого базувалася на принципі поширення вузькоспеціалізованих теоретичних знань, фаворизуючи у навчально-виховному процесі образ пасивного і дисциплінованого студента, якому притаманно реалізовувати такі практики як накопичення, завчання, усне або письмове відтворення запозиченого матеріалу без критичного його сприйняття.

Хоча поточний стан речей в системі вищої освіти незалежної України зазнав суттєвих змін – місце знаннєвої парадигми посіла компетентнісна, замість суб'єкт-об'єктних відносин між викладачем та студентом поступово впроваджуються суб'єкт-суб'єктні, однак все ще не вдалося позбутися від окремих деструктивних рудиментів минулого. Одним із таких рудиментів є слабка науково-дослідницька потужність університетів, що порушує гармонію між освітою та наукою на рівні академічного середовища. Справа в тому, що в радянські часи фундаментальна наука була переважно прерогативою окремих інститутів при Національній академії наук, а від вітчизняних університетів вимагалася належна професійна підготовка майбутніх фахівців різних галузей виробництва. Наразі ця прикра обставина дещо заважає українським університетам у повній мірі інтегруватися у європейський простір вищої освіти. Водночас, маємо визнати, що подібна ситуація не є безвихідною, оскільки перші прогресивні кроки у напрямку євроінтеграції вже були здійснені. Зокрема, у період з 2009 по 2014 роки 14 державних закладів вищої освіти України за рішенням Кабінету Міністрів здобули статус дослідницьких на підставі відповідності їхньої роботи встановленим критеріям ефективності, що суттєво розширило повноваження вишів та збагатило ресурсну базу на майбутнє. Хоча станом на 2020 рік практика присвоєння державним університетам статусу дослідницького в Україні не діє, переважна більшість університетських спільнот прийшла до усвідомлення своєї пріоритетної стратегічної мети – впроваджувати інновації в освіту через наукові дослідження.

Постановка проблеми. Безперечно, визначення науково-дослідницького потенціалу університетів не може зводитися виключно до здобуття певного статусу та супровідних регалій. Важливо, щоб сама філософія того чи іншого вищого навчального закладу була просякнута

ідеєю зародження якісно нових знань у лоні освіти та науки. Адже будь-яка дія чи, тим більше, досягнення розпочинається з народження ідеї, а також її подальшого втілення у життя певним чином. В університетах України поступово має бути запроваджений новий практико-орієнтований підхід до освітнього процесу, що дозволить студентам вдосконалити своє уявлення про науку, ставши її повноправним суб'єктом у процесі проведення різноманітних дослідницьких практик. Цей підхід має досить змістовну і лаконічну назву – наукова освіта. Для українського академічного середовища в цілому феномен наукової освіти не є чимось абстрактним і незнайомим. Зокрема, в статті 21 чинного Закону України про освіту йдеться наступне: “Освіта наукового спрямування – це вид спеціалізованої освіти, що базується на дослідно-орієнтованому навчанні, спрямований на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності” [5]. Слід відзначити, що освіта наукового спрямування являє собою різновид спеціалізованої освіти, будучи орієнтованою на віднаходження та подальший розвиток обдарованої молоді, яка сприятиме примноженню інтелектуального капіталу держави. Більше того, такий різновид надання освітніх послуг стосується переважно закладів середньої освіти – шкіл, гімназій, ліцеїв, адже кожен класичний ЗВО апріорі є науково-дослідницькою інституцією. Зазначимо про те, що на даний час в Україні де-факто справжнім флагманом наукової освіти є національний центр “Мала академія наук”, педагогічні співробітники якого прищеплюють учням – майбутнім абітурієнтам небайдужість до науки, популяризуючи її на широкий загал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши зміст останніх наукових публікацій за відповідною тематикою, а також законодавче поле освітньої галузі, може скластися враження, що концепція наукової освіти має впроваджуватися виключно через діяльність закладів середньої освіти [1; 2; 7]. Однак, така постановка проблеми буде суперечити загальноприйнятому баченню Європейської комісії, що доступно висвітлене в одному з офіційних документів вищого органу виконавчої влади ЄС під назвою “Наукова освіта для відповідальних”. Зокрема, у цьому документі йдеться про наукову освіту як наскрізний підхід, що охоплює всі рівні освіти – від дошкільної, позашкільної, середньої, вищої до неперервної освіти на подальших етапах життєдіяльності [18]. Із цього слідує, що наукова освіта має стати фундаментальною основою навчального процесу не лише у школах, але й в університетах, якщо українська держава дійсно прагне до інтеграції у політичний, економічний, а також соціогуманітарний простір Європейського Союзу.

Постановка завдання. У низці досліджень наукова освіта отримала часткову розробку в якості філософсько-педагогічного концепту [13; 15; 17]. В межах поточної розвідки нас цікавить перспектива

впровадження цього концепту у дискурсі вищої освіти в контексті реалізації практик миробудівництва. Підкреслимо, що доки вища освіта не буде у повній мірі залучена до розбудови стабільного і справедливого миру в локальних і глобальних масштабах, соціальні конфлікти продовжуватимуть невблаганно виснажувати гуманітарний потенціал багатьох держав світового співтовариства, в тому числі і України. У сучасному суспільстві існує стереотипізоване переконання, згідно з яким освіта в цілому має залишатися нейтральною по відношенню до будь-яких ідеологічно вмотивованих міркувань. Підтримуючи ту чи іншу ідеологію, навчально-виховний процес перетворюється на індоктринацію через світоглядно-ціннісне шліфування свідомості молодих людей, які з об'єктивних причин не мають можливості чинити спротив цьому процесу. Водночас, існує й інше бачення – якщо освітяни не здатні стати “агентами миру” та соціальної справедливості, їм свідомо чи несвідомо доведеться стати “агентами війни”. Зрозуміло, що мова йде не про відверті вбивства людей, а скоріше про відсутність освітніх ідеалів критичного мислення, обізнаності у механізмах життєдіяльності суспільства, ролі раціональності у добу популяризації ірраціональних стилів мислення тощо. Протидіяти цим явищам здатна саме наукова освіта, розділяючи об'єктивні, доказові знання і суб'єктивні, упереджені переконання, готуючи учнів та студентів до подальшого активного залучення у цивілізаційний поступ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта для розбудови миру – це не окрема навчальна дисципліна, а цілісний філософський підхід, який базується на застосуванні інструментарію науки в процесі генерування та розповсюдження знань. Якщо у навчальному процесі передбачений час не тільки для опанування готового матеріалу у вигляді стандартизованих знань, але й для проведення дослідницьких практик, така освіта принагідно сприяє миробудівництву, унеможливаючи прояви індоктринації та маніпулювання. Адже справжні вчені не можуть дозволити собі сприймати будь-яку інформацію на віру, без застосування методу верифікації, а також проявів критичного мислення. Відповідно, відмінність між пересічним здобувачем освіти та студентом-дослідником полягає в тому, що перший навчається за рахунок популярної у сучасному суспільстві стратегії споживання, орієнтації на запам'ятовування існуючих знань у готовому вигляді. Другий же демонструє не стільки прагнення до комфорту як прояви природної допитливості у пошуку відповідей дослідницьким шляхом на досі незбагненні людству запитання.

Вступаючи до університету, переважна більшість українських абітурієнтів у повній мірі не усвідомлюють, яку роль відіграють вчені у розвитку держави, примноженні її економічного і соціогуманітарного капіталу. Вагомим кроком у вирішенні цієї проблеми має стати всебічна популяризація наукової творчості на рівні кожного закладу освіти, що можливо завдяки вже згаданій роботі Малої академії наук, а також

створенню наукових товариств студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених. Зазначимо, що функціонування наукових товариств на базі вищих навчальних закладів передбачено згідно з чинним Законом України про вищу освіту [4].

Якщо традиційна освіта зазвичай обмежується алгоритмом: пізнання – цінності – поведінка, то за стандартами наукової освіти ця тріада доповнюється дослідницькою складовою. Одним із проявів наукової освіти є концепція STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics), що активно поширюється в розвинених країнах світу та країнах, що розвиваються. Поглиблений аналіз STEM освіти не є метою даної статті, тому вкажемо лише на перспективність подальшого розвитку цього напрямку в Україні. Як довели дослідження Інституту модернізації змісту освіти, систематичне і послідовне впровадження STEM-освіти підвищує ВВП країни на 50 мільярдів американських доларів, що збільшує рівень потужності національної економіки, надійно захищаючи її від негативного впливу кризових явищ [6]. На порядку денному освітньої теорії та практики рельєфне місце починає посідати концепція STEAM, де літера А символізує усі інші дисципліни (all other disciplines) [18].

У вже згаданому офіційному документі “Наукова освіта для відповідальних громадян” (2015), окрім прагматичної позиції щодо підживлення економіки фінансовими інвестиціями за рахунок залучення освітніх інновацій, висвітлено переконання згідно з яким наукова освіта розглядається як інструмент активізації громадянських компетентностей в учнівської аудиторії, що сприятиме формуванню еліти новітнього гатунку в межах певного суспільства.

Намагаючись навести переконливі аргументи на користь того, що освіта для розбудову миру має базуватися на всебічному використанні наукового підходу, звернемось до однієї з робіт О. Рафальського, який зауважує наступне: “Тільки суспільство, орієнтоване на наукове пізнання світу, може бути вільним від ганебних упереджень – етнічних, расових і релігійних, здатне завдяки критичному мисленню протистояти деструктивним ідеологіям і девіантним навіюванням. Таке суспільство буде спроможне цінувати власні традиції, розуміти власну історію і брати участь у світовому культурному розвитку” [8, с. 7]. Солідаризуючись із зазначеною позицією, підкреслимо – освіта без наукового підґрунтя перетворюється на відверту чи завуальовану індоктринацію, що насаджує, а не нівелює міжособистісні та міжгрупові бар’єри на рівні свідомості й, відповідно, у площині соціуму.

Окрім цього, простежується певна кореляція між поточним рівнем толерантності у суспільстві, його конфліктогенністю, а також науковою потужністю. Зокрема, В. Жовтянська обґрунтовує цю ідею наступним чином: “Чим більше люди схильні приймати рішення на основі ретельного аналізу, тим більша ймовірність, що вони будуть толерантними до незвичної поведінки інших. Це значить, що інтолерантність до

інакшості прямо пов'язана з браком аналітичності при формуванні особистістю своїх вердиктів" [3, с. 132]. Саме тому ми розглядаємо наукову освіту у ширшому контексті – не лише як засіб розвитку наукового потенціалу держави шляхом підготовки нової когорти вчених, але й як інструмент гармонізації суспільних відносин. За рахунок активізації пізнавальних процесів та реалізації аналітичних практик в освітньому просторі здійснюється вишкіл людини у трьох соціальних репрезентаціях: як гармонійної особистості, як відповідального громадянина, і як конкурентоздатного фахівця. Для повноти цього процесу, менеджерам освітньої галузі та безпосередньо освітянам важливо забезпечити баланс між гуманістичними та прагматичними ціннісними орієнтаціями [19].

Було б некоректно аналізувати феномен наукової освіти в контексті миробудівництва, пропонуючи певні рекомендації політикам і державним діячам, не надавши авторську дефініцію цьому поняттю. Відтак, під науковою освітою ми розуміємо цілісну концепцію, яка базується на засадах дослідницько-орієнтованого навчання, розгалуженій системі генерування та поширення знань, індивідуальній траєкторії освітнього процесу, що дозволяє учням або студентам сповна проявити такі риси характеру і навички як допитливість, ініціативність, гострота розуму, креативність, критичне мислення. Для порівняння зазначимо, що С. Бабійчук розглядає наукову освіту як суто педагогічний концепт, наявність якого дозволяє активно популяризувати науку в освітньому просторі: на її думку, наукова освіта включає в себе, з одного боку, надбання суспільно-природничих наук, а з іншого – провідні педагогічні технології та методики [1]. М. Гальченко і Ю. Гоцуляк відстоюють дослідницьку позицію згідно з якою наукова освіта, на відміну від традиційної, ґрунтується на всебічній підтримці автономності учнів у навчально-виховному процесі, де кожне завдання подається вчителем-консультантом у невимушеній формі, зацікавлюючи молодь до самостійних пошуків та проведення експериментів [2].

Здійснюючи обґрунтування концепції наукової освіти у перспективі підвищення якості підготовки кадрів вищої кваліфікації та тримаючи у фокусі поточну складну геополітичну ситуацію в Україні, слід звернути увагу на те, що навчання в університеті є довготривалим процесом, який включає в себе декілька проміжних відрізків. Відповідно до Закону про вищу освіту в Україні присуджуються такі наукові (освітньо-професійні) ступені: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії / доктор мистецтв, доктор наук [4]. Якщо, у випадку здобуття трьох останніх ступенів з цього переліку, дослідницька робота вважається стрижневою, адже випускники мають представити в академічному колі свої підсумкові наукові проєкти, то рівень бакалаврату передбачає здебільшого здобуття професійних навичок в результаті процесу навчання. Підкреслимо, що ми не ставимо під сумнів ефективність подібної ієрархії, а лише пропонуємо наскрізним чином використовувати наукову освіту як філософсько-

педагогічний концепт на кожному етапі університетської градації.

Виважене впровадження наукової освіти у навчально-виховний процес не тільки дозволить кожному студентові доторкнутися до дослідницьких практик та відчути користь наукових відкриттів, але й розвинути так звані “м'які навички” та навички ХХІ століття (насамперед, креативність, критичне мислення, тайм-менеджмент, уміння працювати в команді, а також вирішувати конфлікти). Фахове опанування цих навичок має надати змогу випускникам стати більш успішними на подальших етапах життєдіяльності, реалізувавши свої особистісні та професійні якості, залучитись до процесів цивілізаційного розвитку в якості активних громадян [18].

Цікаво, що у таких розвинених країнах? як Німеччина, США, Велика Британія, Канада освітній ступінь магістра диференціюється за двома напрямками – Master of Science (природничо-математичні науки) і Master of Art (соціогуманітарні науки). Займатися науково-дослідницькою діяльністю на подальших етапах життя, проводити експериментальну роботу та позиціонувати себе як вчений мають право випускники обох напрямків, хоча сфера їх наукових інтересів дещо відрізняється. Зважаючи на те, що наука ХХІ століття вважається міждисциплінарною, дослідницька кооперація природничиків, математиків, інженерів та гуманітаріїв в Україні має неабиякі перспективи в контексті вирішення глобальних проблем людства. Зокрема, станом на 2020 рік на порядку денному нашої держави стоїть питання не лише про створення медичних засобів для лікування хворих на COVID-19, але й про вирішення низки етичних (часто, біоетичних), освітніх, фінансових, управлінських та інших проблем суспільства в епоху пандемії.

Попри доступні переваги сучасних технологічних інновацій та глобалізації, у ХХІ столітті залишається чимало викликів для освітян та науковців. Одним із найбільш пріоритетних викликів є остаточне завершення насильницьких конфліктів у локальних і глобальних масштабах. Солідаризуючись із думками М. Догбевії, ми переконані, що наукова освіта надає змогу людині об'єктивно пізнавати навколишній світ, генерувати знання доказового характеру, тим самим позбавляючись від численних “примар людського розуму” [16]. Саме завдяки людським зусиллям, у науковій галузі, яка охоплює соціальну, екологічну, економічну, політичну, біологічну, фізичну та технічну сфери, світова спільнота здатна невпинно прямувати у напрямку прогресу, керуючись не лише інстинктами щодо розмноження та домінування, але й інтелектом, мудрістю, моральністю. Як підкреслює М. Догбевія: “Наука – це наша сила як людей використовувати свою мудрість і приймати рішення. Якби у нас не було науки, це означало б, що ми звичайні тварини, мотивовані суто інстинктом” [16, с. 4].

Наукова освіта є провідним інструментом миробудівництва, тому що у її лоні формується цілісна особистість з критичним стилем мислення,

відповідальний громадянин з бажанням змінювати себе та навколишній світ, а також висококваліфікований фахівець, який має усі необхідні знання та компетентності для внутрішніх та зовнішніх змін. Важливо, щоб наукова освіта не була обмежена лише природничо-математичним комплексом навчальних дисциплін, що суттєво б звузило її потужність в контексті практик розбудови миру. В сучасній науці відверто простежується тенденція щодо кооперативної взаємодії між представниками природничих та гуманітарних галузей знань. Бо лише таким чином наука здатна заповнити існуючу прогалину між природою людини та вимогами суспільства, знайшовши необхідні важелі впливу для нівелювання осередків насильства, а також конструктивного вирішення конфліктів з метою розбудови стабільного і справедливого миру.

Очевидно, що закріплення за університетами на державному рівні відповідної ролі щодо розбудови миру через освіту і науку потребує прийняття конкретних рішень політичного характеру. На наше переконання, для початку, в рамках всесвітнього проєкту “Наука заради миру” за підтримки ЮНЕСКО необхідно запровадити загальноуніверситетські кафедри з наукової освіти, а також дослідницькі центри з миробудівництва і соціальної справедливості. Цей крок дозволить співробітникам університетів з різних країн всебічно обмінюватися досвідом власної діяльності, проводити спільні наукові заходи, виробляти нові методологічні підходи до подолання довготривалих соціальних конфліктів, унеможливлюючи їх кількісне збільшення. Зазначимо, що певні кроки у вирішенні цього питання вже здійснюються – незабаром буде відкрита кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти на базі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Як було зазначено одним із авторів даної статті Д. Свириденком в окремій науковій публікації: “Кафедра ЮНЕСКО з наукової освіти має постати регіональним і державним центром підтримки ініціатив, спрямованих на реалізацію принципів наукової освіти в Україні. Долаючи розрив між теорією і практикою, її діяльність сприятиме реальним змінам у підготовці майбутніх вчителів. Розвиваючи співпрацю з іншими науковими школами та освітніми інституціями, кафедра може виступити центром розвитку міжнародної співпраці. Як ініціативний центр з питань наукової освіти, кафедра має бути орієнтованою на трансформацію стратегій підготовки сучасного вчителя на державному рівні шляхом популяризації принципів наукової освіти, залучення до робочих груп з питань модернізації вищої та шкільної освіти, імплементації теоретично обґрунтованих стратегій розвитку наукової освіти у безпосередню освітню практику [9, с. 460]. Дійсно, готуючи нову генерацію вчителів, педагогічні інституції України мають усвідомлювати потенціал наукової освіти для власних учнів, перетворюючи школу на інструмент формування дослідницьких та громадянських компетентностей.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. У статті вдалося продемонструвати, що концепція наукової освіти базується на засадах дослідницько-орієнтованого навчання, розгалуженій системі генерування та поширення знань, індивідуальній траєкторії освітнього процесу, що дозволяє учням або студентам проявити такі навички, як допитливість, ініціативність, гострота розуму, креативність, критичне мислення тощо. Здійснюючи перехід від стандартизованих знань до вільної аналітично-пошукової, дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької діяльності, сучасна освіта стає наближеною до реального життя, а її здобувачі здобувають стійку мотивацію щодо навчання з метою пізнання себе через призму складного світу. Відкриття кафедр наукової освіти, дослідницьких центрів з миробудівництва та соціальної справедливості за підтримки ЮНЕСКО дозволить мобілізувати і залучити академічну потужність університетів задля вирішення існуючих суспільних проблем у локальних і глобальних вимірах. Подальше вивчення феномену наукової освіти в контексті миробудівництва може бути здійснене із застосуванням методів соціологічної верифікації, що надасть змогу виявити поточний рівень обізнаності науково-педагогічних співробітників стосовно даної проблематики. Особливий дослідницький інтерес можуть становити питання оновлення змісту навчальних планів майбутніх вчителів з урахуванням забезпечення їх обізнаності у теорії наукової освіти та спираючись на їх усвідомлення ролі наукової освіти у цивілізаційних процесах ХХІ століття.

Список використаних джерел:

1. Бабійчук, С 2018. 'Наукова освіта як педагогічний концепт', *Молодь і ринок*, № 2, с. 60-63.
2. Гоцуляк, ЮВ & Гальченко, МС 2016. 'Наукова освіта в Україні: теоретичний та нормативно-правовий контекст', *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, № 4, с. 5-11.
3. Жовтянська, В 2018. 'Вплив соціальних норм на толерантність особистості', *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Толерантність на кордонах Європи: вимір для України"*, 4-5 жовтня, Ужгород, с. 132.
4. Закон України про вищу освіту, 2014. Відомості Верховної Ради (ВВР), *Офіційний веб-сайт Верховної ради України*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>> [09 Жовтень 2020].
5. Закон України про освіту, 2017. Відомості Верховної Ради (ВВР), *Офіційний веб-сайт Верховної ради України*. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>> [09 Жовтень 2020].
6. *Інститут модернізації змісту освіти*, 2019. Засоби та обладнання STEM. Доступно: <<https://imzo.gov.ua/stem-osvita/>> [09 Жовтень 2020].
7. Поліхун, НІ, Сліпухіна, ІА & Чернецький, ІС 2018. 'Наукова освіта як інновація в системі освіти України', *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки*, № 168, с. 186-189.
8. Рафальський, ОО 2018. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір, Київ: *Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 400 с.

9. Свириденко, ДБ 2019. 'Кафедра UNESCO з наукової освіти: нові можливості для української освіти у контексті сталого розвитку', *Освіта для миру: збірник наукових праць*, Київ: Юрка Любченка, Т.1, с. 453-464.
10. Терепищій, СО & Хоменко, ГВ 2020. 'Розвиток вищої освіти в умовах конфлікту: еволюція від суспільства знань до суспільства порозуміння', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 19 (1), с. 32-45.
11. Хоменко, ГВ 2019. 'Освіта в конфліктному суспільстві: розвиток ідей толерантності', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, № 15. с. 38-50.
12. Хоменко, ГВ 2019. 'Освітня політика у сфері миробудівництва: міжнародний досвід', *Гілея: науковий вісник*, № 150 (2), с. 126-131.
13. Хоменко, ГВ 2019. 'Проектний підхід у науковій освіті: від теорії до практики сталого розвитку', *Освіта для миру: збірник наукових праць*, Київ: Юрка Любченка, Т. 1, с. 441-452.
14. Хоменко, ГВ 2019. 'Соціально-філософський аналіз феномена миробудівництва в контексті вищої освіти', *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: збірник наукових праць*, Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, №. 40 (53), с. 133-140.
15. Czyż, A & Svyrydenko, D 2019. 'Science Education as a Response to the Needs of the Modern Open "Education for Everyone" System', *Future Human Image*, № 11, p. 14-21
16. Dogbevia, M 2014. 'Science Education to Foster Development and Peace in a post conflict African country', *Materials of Workshop at George Mason University*, 31 p.
17. Dovgyi, S, Nebrat, V, Svyrydenko, D & Babiichuk, S 2020. 'Science education in the age of Industry 4.0: challenges to economic development and human capital growth in Ukraine', *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. № 1, p. 146-151.
18. *Report to the European Commission of the expert group on science education*, 2015. Science Education for Responsible Citizenship. Available: <http://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/pub_science_education/KI-NA-26-893-EN-N.pdf> [09 October 2020].
19. Terapyshchy, S & Khomenko, H 2019. 'The Dialectics of Humanism and Pragmatism as a Basis for the Formation of Higher Education Strategy Development', *Ukrainian Policymaker*, № 5, p. 98-107.

References

1. Babijchuk, S 2018. 'Naukova osvita yak pedagogichnij koncept (Science education as a pedagogical concept)', *Molod i rinok*, № 2, s. 60-63.
2. Goculyak, YuV & Galchenko, MS 2016. 'Naukova osvita v Ukrayini: teoretichnij ta normativno-pravovij kontekst (Science education in Ukraine: theoretical and normative-legal context)', *Osvita ta rozvitok obdarovanoj osobistosti*, № 4, s. 5-11.
3. Zhovtyanska, V 2018. 'Vpliv socialnih norm na tolerantnist osobistosti (The influence of social norms on individual tolerance)', *Materiali mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferenciji "Tolerantnist na kordonah Yevropi: vimir dlya Ukrayini"*, 4-5 zhovtnya, Uzhgorod, s. 132.
4. Zakon Ukrayini pro vishu osvitu (Law of Ukraine on Higher Education), 2014. Vidomosti Verhovnoyi Radi (VVR), *Oficijnij veb-sajt Verhovnoyi radi Ukrayini*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>> [09 Zhovten 2020].
5. Zakon Ukrayini pro osvitu (Law of Ukraine on Education), 2017. Vidomosti Verhovnoyi Radi (VVR), *Oficijnij veb-sajt Verhovnoyi radi Ukrayini*. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>> [09 Zhovten 2020].

6. *Institut modernizaciyi zmistu osviti*, 2019. Zasobi ta obladnannya STEM (STEM tools and equipment). Dostupno: <<https://imzo.gov.ua/stem-osvita/>> [09 Zhovten 2020].
7. Polihun, NI, Slipuhina, IA & Cherneckij, IS 2018. 'Naukova osvita yak innovaciya v sistemi osviti Ukrayini (Science education as an innovation in the education system of Ukraine)', *Naukovi zapiski Centralnoukrayinskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Volodimira Vinnichenka. Ser. : Pedagogichni nauki*, № 168. s. 186-189.
8. Rafalskij, OO 2018. Konsolidaciya ukrayinskogo suspilstva: etnopolitichnij vimir (Consolidation of Ukrainian society: ethnopolitical dimension), Kiyiv: *Institut politichnih i etnonacionalnih doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrayini*, 400 s.
9. Sviridenko, DB 2019. 'Kafedra UNESCO z naukovoyi osviti: novi mozhlivosti dlya ukrayinskoyi osviti u konteksti stalogo rozvitku (UNESCO chair on Science education: new opportunities for Ukrainian education in the context of sustainable development)', *Osvita dlya miru: zbirnik naukovih prac*, Kiyiv: *Yurka Lyubchenka*, T.1. s. 453-464.
10. Terepishij, SO & Homenko, GV 2020. 'Rozvitok vishoyi osviti v umovah konfliktu: evolyuciya vid suspilstva znan do suspilstva porozuminnya (Higher education development in conflict conditions: evolution from knowledge society to understanding society)', *Osvitnij diskurs: zbirnik naukovih prac*, № 19 (1). c. 32-45.
11. Homenko, GV 2019. 'Osvita v konfliktnomu suspilstvi: rozvitok idej tolerantnosti (Education in conflict society: development of ideas of tolerance)', *Osvitnij diskurs: zbirnik naukovih prac*, № 15. c. 38-50.
12. Homenko, GV 2019. 'Osvitnya politika u sferi mirobudivnictva: mizhnarodnij dosvid (Educational policy in the field of peacebuilding: international experience)', *Gileya: naukovij visnik*, № 150 (2), s. 126-131.
13. Homenko, GV 2019. 'Proektnij pidhid u naukovij osviti: vid teorii do praktiki stalogo rozvitku (Project approach in scientific education: from theory to practice of sustainable development)', *Osvita dlya miru: zbirnik naukovih prac*, Kiyiv: *Yurka Lyubchenka*, T. 1. s. 441-452.
14. Homenko, GV 2019. 'Socialno-filosofskij analiz fenomena mirobudivnictva v konteksti vishoyi osviti (Socio-philosophical analysis of the phenomenon of peacebuilding in the context of higher education)', *Naukovij chasopis Nacionalnogo pedagogichnogo universitetu imeni M. P. Dragomanova. Seriya 7: Religiyeznavstvo. Kulturologiya. Filosofiya: zbirnik naukovih prac*, Kiyiv : *Vid-vo NPU imeni M. P. Dragomanova*, №. 40 (53), s. 133-140.
15. Czyż, A & Svyrydenko, D 2019. 'Science Education as a Response to the Needs of the Modern Open "Education for Everyone" System', *Future Human Image*, № 11, p. 14-21
16. Dogbevia, M 2014. 'Science Education to Foster Development and Peace in a post conflict African country', *Materials of Workshop at George Mason University*, 31 p.
17. Dovgyi, S, Nebrat, V, Svyrydenko, D & Babiichuk, S 2020. 'Science education in the age of Industry 4.0: challenges to economic development and human capital growth in Ukraine', *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. № 1, p. 146-151.
18. *Report to the European Commission of the expert group on science education*, 2015. Science Education for Responsible Citizenship. Available: <http://ec.europa.eu/research/swafs/pdf/pub_science_education/KI-NA-26-893-EN-N.pdf> [09 October 2020].
19. Terepyshchyi, S & Khomenko, H 2019. 'The Dialectics of Humanism and Pragmatism as a Basis for the Formation of Higher Education Strategy Development', *Ukrainian Policymaker*, № 5, p. 98-107.

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007. 26(9)-6

УДК 373.3.036

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ARTISTIC AND DESIGN ACTIVITY OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

О. В. Маковійчук

А. В. Шульга

Актуальність теми дослідження. Сучасні освітні реформи диктують вимоги до організації освітнього процесу, зокрема, у Державному стандарті початкової освіти один з аспектів реалізації мети початкової освіти наголошує на використанні проектної діяльності. Відповідно випускниками Нової української школи вбачають не просто цілісно розвинену особистість, а інноватора, критичного мислителя, здатного до внесення змін у навколишній світ. На розвиток творчого потенціалу молодшого школяра значний вплив має художньо-проектна діяльність, яка може реалізовуватися під час вивчення художніх та технологічних дисциплін.

Постановка проблеми.

Інтегративність освітнього процесу вимагає учителя початкової школи володіння компетентностями в організації художньо-проектної діяльності молодших школярів на уроках технологій та образотворчого мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізовано досвід вчених з проблеми розвитку та організації художньо-проектної діяльності молодших школярів.

Постановка завдання.

Розкриття особливостей організації художньо-проектної діяльності молодших школярів на засадах інтегрованого поєднання образотворчого мистецтва і технологій.

Urgency of the research. Modern educational reforms dictate the requirements for the organization of the educational process, in addition, in the State Public Administration of Primary Education one of the aspects of the implementation of the purpose of primary education prepares for the use of project activities. According to the graduates of the New Ukrainian School, they see not just a fully developed personality, but an innovator, a critical thinker, capable of making changes in the world around them. In the process of developing the creative potential of a young student, artistic and project activities have a significant impact, which can be implemented during the study of artistic and technological disciplines.

Target setting. The integrative nature of the educational process requires primary school teachers to have competencies in the organization of art and design activities of junior students in lessons of technology and fine arts.

Actual scientific researches and issues analysis. The experience of scientists on the problem of development and organization of art and design activities of junior schoolchildren were analyzed.

The research objective. Disclosure of features of the organization of art and design activity of junior schoolchildren on the basis of an integrated combination of fine arts and technologies.

Виклад основного матеріалу.

У статті проаналізовано теоретичні аспекти художньо-проектної діяльності, розглянуто особливості інтегративної організації художньо-проектної діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва і технологій у початковій школі. Художньо-проектна діяльність молодших школярів реалізується через навчальні дисципліни образотворче мистецтво та трудове навчання (технології) у початковій школі. Проаналізовано поняття "художньо-проектна діяльність" крізь призму понять "діяльність", "художня діяльність". Розглянуто: взаємопов'язані структурні складові художнього проектування, види діяльності та види завдань, спрямованих на реалізацію художньо-проектної діяльності молодших школярів. Акцентовано увагу на потенціалі інтегрованого поєднання в початковій школі образотворчого мистецтва і трудового навчання (технології) для художньо-проектної діяльності молодших школярів.

Висновки. Отже, художньо-проектна діяльність – один з видів навчальної діяльності, пов'язаної з вивченням, практичним засвоєнням, а також художнім перетворенням реальності, коли учень має можливість саморозвиватися і самореалізовуватися, метою цієї діяльності є формування художньо-естетичних образів реальних об'єктів, що володіють об'єктивною або суб'єктивною новизною, соціальною або особистою значимістю.

Ключові слова: діяльність, художня діяльність, проектна діяльність, художньо-проектна діяльність, мистецька освіта, образотворче мистецтво, технології (трудове навчання).

The statement of basic materials. The article analyzes the theoretical aspects of art and design activities, considers the features of the integrative organization of art and design activities of students in the lessons of fine arts and technology in primary school. Artistic and project activities of junior schoolchildren are realized through the disciplines of fine arts and labor education (technology) in primary school. The concept of "artistic and design activity" is analyzed through the prism of the concepts of "activity", "artistic activity".

The following are considered: interconnected structural components of artistic design, types of activity and types of tasks aimed at the implementation of artistic design activities of junior schoolchildren. The article emphasized the potential of an integrated combination in primary school of fine arts and labor training (technology) for art and design activities of junior high school students.

Conclusions. Thus, art-project activity is one of the types of educational activity related to the study, practical mastering, and artistic transformation of reality, when the student has the opportunity to self-develop and self-realize, the purpose of this activity is to form artistic and aesthetic images of real objects. having objective or subjective novelty, social or personal significance.

Keywords: activity, artistic activity, project activity, art-project activity, art education, fine arts, technologies (labor training).

Актуальність теми. Сучасні процеси у сфері освітньої політики нашої держави диктують нові вимоги до організації освітнього процесу, зокрема, з впровадженням Концепції Нової української школи відбувається докорінна реформа початкової ланки освіти. Одним з

аспектів реалізації мети початкової освіти є використання проектної діяльності – визначено Державним стандартом початкової освіти. Відповідно випускниками Нової української школи вбачають не просто цілісно розвинену особистість, а інноватора, критичного мислителя, здатного до внесення змін у навколишній світ. На розвиток творчого потенціалу молодшого школяра значний вплив має художньо-проектна діяльність, яка може реалізовуватися під час вивчення художніх та технологічних дисциплін.

Постановка проблеми. Освітній процес на сучасному етапі пронизаний інтегративними процесами, які потребують від учителя початкової школи володіння компетентностями в організації художньо-проектної діяльності молодших школярів на уроках технологій та образотворчого мистецтва.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Одним із основних методів розвитку і навчання творчості є включення школярів у художньо-проектну діяльність, яка має реальну цінність для особистості. Видатний педагог-класик К. Д. Ушинський писав про те, що дитина, яка отримала від народження щасливе поєднання творчих та інтелектуальних здібностей, має можливість скористатися ними у майбутньому.

Науковці-психологи (Т. Кудрявцев, О. Леонтьєв, В. Моляко, В. Рибалка та ін.) проблему розвитку здібностей особистості засобами мистецтва (в тому числі художнього проектування) розглядають у контексті розкриття її творчого потенціалу, формування особистісно-мотиваційної сфери. Учитель початкової ланки освіти створює додаткові можливості ефективного розвитку дітей, оскільки їх вік характеризується підвищеною емоційністю, вразливістю до зовнішніх дій, зверненістю до світу позитивних цінностей, що проявляються в усіх видах діяльності: навчальній, ігровій, комунікативній, художньої, трудової та ін.

Протягом останніх років проблемі формування творчих здібностей особистості присвячені праці О. Антонової, Н. Волошиної, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, О. Рудницької та інших; сучасні дисертаційні дослідження Л. Томіліної, Н. Кучинової, Г. Соцької, В. Черноус, С. Шандрук, М. Якимчук, та інших. Вплив художньо-проектної діяльності на розвиток творчих здібностей вивчають Н. Лещенко, Л. Калініченко, Л. Масол, П. Юсов та інші.

Питанням організації художньо-проектної діяльності початковій школі присвячені праці представників педагогічної науки (Н. Гавриш, Н. Котелянець, В. Сидоренко, С. Симоненко, В. Сирота, В. Тищенко, Г. Тарасенко, Т. Шевчук, ін.). В. Сидоренко трактує що, художнє проектування культивує мисленеві навички і способи розв’язання реальних проблем з опорою на широкий арсенал “невербального”.

Проблема пошуку нових підходів та шляхів передання знань майбутнім вчителям початкових класів у галузі художнього проектування

є відкритою. Зокрема, залишається актуальним питання щодо удосконалення методики викладання дисциплін художнього і технологічного циклу у початковій школі, збагачення її змісту оригінальними завданнями, інноваційними техніками. Художнє проектування має стати не лише методом конструктивної взаємодії особистості із предметним довкіллям, але й новою перспективною формою взаємодії учасників навчально-виховного процесу з мистецької та технологічної освітніх галузей.

Вчений-дослідник у галузі дизайн-освіти В. Тименко художньо-проективну діяльність визначає як найефективнішу для педагогічної діагностики і всебічного розвитку особистості як учня, спрямовану на розвиток його художніх, конструктивних та інтелектуально-мовленнєвих здібностей [6, с. 108].

У зв'язку з цим важливого значення нині набуває необхідність поєднання навчальних предметів, які розвивають інтелект, ініціативність, креативне мислення, впевненість, рішучість та інші якості особистості.

Важливими у цьому аспекті є навчальні дисципліни образотворче мистецтво і трудове навчання (технології), які забезпечують не лише засвоєння знань та вмінь, а й здобуття творчої компетентності та її реалізації у художньо-практичній діяльності.

Навчальні шкільні предмети “Трудове навчання”, “Образотворче мистецтво” є засобами реалізації змістових ліній мистецької та технологічної освітніх галузей. Спорідненою в багатьох аспектах є мета цих освітніх галузей, в яких йдеться про: “формування і розвиток в особистості комплексу ключових, міжпредметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду” [1].

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей організації художньо-проектної діяльності молодших школярів на засадах інтегрованого поєднання образотворчого мистецтва і технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Великому психологічному словнику наголошується, що у загальному розумінні змісту *діяльність* можна представити як специфічну людську форму ставлення до навколишнього світу, зміст якої становить доцільну зміну й перетворення цього світу на основі засвоєння й розвитку наявних форм культури. Діяльність змінює та перетворює індивіда [5, с. 123].

У цьому ж словнику розглядається дитяча діяльність та її види (предметно-маніпулятивна, ігрова, продуктивна, трудова, пізнавальна). В процесі дитячої діяльності відбувається вдосконалення психічних процесів, збагачення форм пізнання навколишньої дійсності, засвоєння суспільного досвіду. Зміна цієї діяльності призводить до розвитку психіки дитини, що, в свою чергу, створює передумови для подальшого формування діяльності. Продуктивна діяльність – це конструктивна, образотворча – відіграє важливу роль у розвитку дитини, оскільки

створення “продукту” найтіснішим чином пов'язане з розвитком пізнавальних процесів – сприймання, наочно-дійового і наочно-образного мислення, а також значною мірою відображає дитяче уявлення про навколишній та емоційне ставлення до світу [5, с. 125].

На думку О. Наконечної, сучасна художня діяльність – інтегрована дизайнерська діяльність, що містить в собі різноманітні жанри і художньо технічні засоби: зображальні, графічні, архітектурні, театральні, фотографічні, музичні, кінематографічні та інші [2, с. 37].

При визначенні поняття “художня діяльність” вчена має на увазі всю діяльність, що безпосередньо пов'язана з різними видами мистецтва. Виділяючи при цьому такі етапи художньої діяльності: сприйняття, творчість, виконавство, оцінка. Вони складають основу естетичної діяльності, і є в кожному виді художньої діяльності. Будь-які нові художні явища засвоюються дитиною в послідовності: від первинного ознайомлення до засвоєння, творчого перетворення, виконання і подальшого застосування. Кожному етапу характерні особливі дії дітей, однак послідовність етапів може змінюватися. У творчому акті спільним є задум – пошуки художнього втілення та остаточна реалізація. Тому художня діяльність являє собою процес інтегрованої взаємодії психологічних і практичних компонентів, спрямованих на пізнання, перетворення і відображення світу засобами художньої виразності, в якому відбувається саморозкриття, самовираження і самореалізація особистості [2, с. 37].

Стає зрозумілим, що художньо-практична діяльність – це вид діяльності, який синтезує в собі прагнення до творчої самореалізації, набуття досвіду предметно-перетворювальних дій та засвоєння цінностей художньої культури.

Метою проектно-технологічної діяльності є розроблення проекту (продукту чи послуги), що розглядається як самостійно розроблений і виготовлений школярем: від ідеї до її втілення, наділений об'єктивною чи суб'єктивною новизною і має соціальну чи особистісну значимість, у результаті чого творча активна діяльність учня вимагає від нього використання набутих знань, умінь і навичок на кожному етапі створення виробу.

Проектно-технологічна діяльність передбачає проведення дослідницьких підготовчих операцій, конструювання майбутнього виробу, практичне його виготовлення, оцінку та захист об'єкта діяльності.

Сутність художньо-проектної діяльності школярів висвітлюється науковцями як процес формування художніх і практичних (технологічних) умінь та навичок.

Про потенціал художньо-проектної діяльності у процесі естетизації навчально-виховного процесу пише М. Курач. Автор наголошує, що даний вид діяльності впливає на розвиток естетичних смаків, ідеалів, почуттів, естетичної культури та естетичної свідомості особистості. Художньо-

проектна діяльність характеризується постійним пошуком та оновленням художньої мови (засобів візуалізації ідеї), що дає можливість максимально розкрити творчу ідею.

Як бачимо зі сказаного вище, основу художньо-проектної діяльності складає творчість та необхідність поєднання технологічного і художнього аспектів.

На наш погляд, значний потенціал для художньо-проектної діяльності школярів має інтегроване поєднання образотворчого мистецтва і трудового навчання (технології), коли учні не лише творчо використовують раніше набуті знання і способи діяльності (діяльнісний аспект особистості), а й демонструють бажання зробити що-небудь своїми руками, застосовуючи при цьому засоби художньої виразності для гармонізації форм і конструкції, виготовлення виробів за законами та правилами декоративно-прикладного мистецтва і дизайну.

Сьогодні естетичне виховання потребує інтенсивної практичної інтеграції видів мистецтва у шкільні навчальні дисципліни, оскільки таке виховання передбачає формування естетичних смаків і художньо-практичної компетентності в поєднанні з технологіями, зв'язок між життям та пізнанням.

Вивчаючи європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості Л. М. Кравченко, О. М. Маєвська наголошують на значній увазі європейських педагогів до художньо-естетичного розвитку особистості на уроках мистецтва і трудового навчання, що сприяє формуванню її художньо-практичної компетентності: Г. Отто демонструє можливість впливу ключових понять образотворчості та категорій сучасного мистецтва на інші навчальні дисципліни; Д. Кербс вказує на необхідність використання на заняттях не тільки явищ мистецтва, формотворчості, фантазії, візуальної комунікації, а й прекрасного в людях, ландшафтах, предметах природи, стимулювання всіх форм чуттєвого сприйняття. На уроках образотворчого мистецтва школярі повинні не лише вчитись малювати, а й ліпити [4, с. 7].

Отже, художньо-проектна діяльність є одним з видів навчальної діяльності, пов'язаної з вивченням, практичним засвоєнням, а також художнім перетворенням реальності, коли учень має можливість саморозвиватися і самореалізовуватися. На підставі цього визначення можна зробити висновок, що головною метою, що стоїть перед художньо-проектною діяльністю в освіті, є формування художньо-естетичних образів реальних об'єктів, що володіють об'єктивною або суб'єктивною новизною, соціальної або особистої значимістю [3, с. 95].

За висновками І. Цідило, засобами проектної графіки (що синтезує в собі образотворчі норми з інших сфер (науки, техніки, архітектури, образотворчих мистецтв) реалізується художнє проектування. Вагомим вважає використання комп'ютерних технологій для організації художньо-проектної діяльності визначає [7, с. 11].

Вчителі повинні в комплексі застосовувати різноманітні візуальні зображення: живопис, графіку, фотографію. Створення та інтерпретація зображень розвиває предметну компетентність учнів, допомагає розкрити їхні індивідуальні здібності [4, с. 8].

Відповідно до чинних навчальних програм образотворче мистецтво дає можливість учням використовувати різні матеріали, техніки й колір, а технологічне конструювання розвиває моторні навички молодших школярів.

В. Тищенко, займаючись питаннями впровадження художньо-проектної діяльності в практику українських шкіл, вважає художню працю як якісно новий вид проектної діяльності, що поєднує елементи художньої та технічної творчості, елементи образотворчого мистецтва та трудового навчання [6]. У структурі художнього проектування вчений виділяє “взаємопов’язані структурні складові:

- формування творчого задуму в художній формі (мовленнєво-творчі дії: вірші, твори-мініатюри, фрагменти казок та інсценізація тощо);
- графічне зображення проектного зразка (використання графічних художніх засобів виразності, для розробки проектних композицій, моделей, макетів, які ілюструватимуть словесно-сформульовані творчі задуми);
- виготовлення макета з різних матеріалів (художнє конструювання за допомогою різних пластичних матеріалів, що мають на меті предметне втілення графічного зображення у пошукових моделях, макетах, композиціях)” [6, с. 109].

У процесі художньо-проектної діяльності молодших школярів розвивається їх дизайнерське мислення та реалізується естетичне виховання. Знання про простір, просторове орієнтування засвоюються в умовах поєднання різноманітних видів діяльності молодших школярів: в іграх, спостереженнях, трудових процесах, у малюванні, конструюванні й ліпленні.

Інтегративна організація художньо-проектної діяльності учнів на уроках образотворчого мистецтва і технологій у початковій школі дає практичні навички й розвиває дизайнерське мислення дітей під час виконання таких завдань як паперова пластика, вітальні листівки, колажі.

Працюючи з папером і картоном на уроках образотворчого мистецтва й трудового навчання, діти молодшого шкільного віку знайомляться із особливостями формоутворення з листових матеріалів, у нашому випадку – паперу, що є одним з найпростіших, доступних і легко оброблюваних матеріалів. Залежно від задуму й призначення виробу застосовують папір різний за товщиною, фактурою, текстурою й кольором.

Досить популярним напрямком у художньо-практичній творчості стало мистецтво – орігамі (виготовлення виробів способом згинання паперу), яке формує в дітей такі якості як спостережливість, просторову уяву, відчуття пропорції, логічну пам’ять, зосередженість, кмітливість.

Головний секрет у техніці – оригамі – це навчитися бачити те, що може вийти в кінцевому результаті, тобто художнє проектування. Робота в техніці – оригамі сприяє засвоєнню знань про фігури, точку, різні види ліній, форму.

Звертаючись до основ паперової пластики, ми демонструємо учням ряд відомостей з різних областей. Тут мається на увазі вміння читати найпростіші схеми й креслення, що необхідно для виконання лекал, шаблонів різної складності; здатність відчувати просторове середовище; володіння основними способами зображення на аркуші й знання про початкові уявлення в області конструювання. Інші відсутні навички можуть бути набуті дітьми в результаті художньо-проектної діяльності, чому сприяють вправи зі створення нескладних композицій та окремих виробів. Необхідно відзначити, що конструювання припускає аналітичний характер діяльності, формує здатність нестандартного мислення. Різні сторони дизайнерського мислення можуть проявлятися в образотворчих, художньо-конструкторських здібностях, творчій індивідуальності. Таким чином, робота з папером допоможе дитині відчувати себе художником, дизайнером, конструктором, а головне – творчою людиною.

Ускладнення змісту дизайнерських завдань на заняттях, де учні залучаються до художньо-конструкторської діяльності, впливає на перехід дітей від пасивного до активного творчого мислення.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, художньо-проектна діяльність – один з видів навчальної діяльності, пов'язаної з вивченням, практичним засвоєнням, а також художнім перетворенням реальності, коли учень має можливість саморозвиватися і самореалізовуватися, метою цієї діяльності є формування художньо-естетичних образів реальних об'єктів, що володіють об'єктивною або суб'єктивною новизною, соціальної або особистої значимістю. Таким чином, художньо-проектну діяльність у контексті інтеграції шкільних предметів образотворчого спрямування з технологічним потенціалом трудового навчання (технологій), доцільно збагачувати новими, організаційно-ігровими формами художньо-конструктивної діяльності, впроваджувати роботи з творчими групами, які б забезпечили ситуацію вільного самовираження, самореалізацію творчого потенціалу учнів. Подальших розвідок потребує інноваційні методи стимулювання та розвитку художньо-проектної діяльності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. *Державний стандарт початкової освіти* 2018. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>>. [29 Вересень 2020].

2. Джафарова, ОС 2014, 'Художня діяльність як засіб активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів', *Актуальні питання мистецької педагогіки*, (3), с. 36-40.
3. Иванова, ГБ 2018. 'Этапы становления и современное состояние художественно-проектной деятельности', *Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И. Я. Яковлева*, (1 (97)), с. 94-99.
4. Кравченко, ЛМ & Маєвська, ОМ 2017. 'Європейський досвід формування художньо-практичної компетентності особистості', *Мистецтво та освіта*, №3 (85). с. 6-10.
5. Мещеряков, БГ & Зинченко, ВП 2007. 'Большой психологический словарь', Санкт-Петербург: *Прайм-Евразия*, с. 123-124.
6. Тименко, ВП 2002. 'Безперервна система загальної дизайн-освіти: стан і перспективи розвитку', Київ: *Науковий світ*, с. 108-110.
7. Цідило, П 2015. 'Підготовка майбутніх дизайнерів до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності', Тернопіль, 24 с.

References:

1. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity (State standard of primary education)* 2018. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy 21 liutoho 2018. № 87. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>>. [29 Veresen 2020].
2. Dzhafarova, OS 2014. 'Khudozhnia diialnist yak zasib aktyvizatsii tvorchoho samovyrazhennia uchniv pochatkovykh klasiv shkil-internativ (Artistic activity is due to the activization of creative self-expression of scientists of cob classes of schools-internativ)', *Aktualni pytannia mystetskoї pedahohiky*, (3), s. 36-40.
3. Ivanova, HB 2018. 'Etapy stanovleniya y sovremennoe sostoianye khudozhestvenno-proektnoi deiatelnosti (The stages of formation and the current state of art and design activities)', *Vestnyk Chuvashskoho hosudarstvennoho pedahohycheskoho unyversyteta ym. I. I. Yakovleva*, (1 (97)), s. 94-99.
4. Kravchenko, LM & Maievska, OM 2017. 'Yevropeyskyi dosvid formuvannia khudozhno-praktychnoi kompetentnosti osobystosti (European experience in the formation of artistic and practical competence of the individual)', *Mystetstvo ta osvita*, №3 (85), 6-10.
5. Meshcheriakov, BH & Zynchenko, VP 2007. 'Bolshoi psykholohycheskyi slovar (A large psychological dictionary)', Sankt-Peterburh: *Praim-Evroznak*, p. 123-124.
6. Tymenko, VP 2002. 'Bezperervna systema zahalnoi dyzain-osvity: stan i perspektyvy rozvytku (Continuing system of general design education: state and prospects of development)', Kyiv: *Naukovyi svit*, s. 108-110.
7. Tsidylo, P 2015. 'Pidhotovka maibutnikh dyzaineriv do vykorystannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti (Preparing future designers for the use of computer technology in their professional activities)', Ternopil, 24 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-7

УДК 371.134:373.3:504

**ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ В
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ**

*THE REQUIREMENTS FOR THE CONTENT OF THE FUTURE
BIOLOGY TEACHERS' ENVIRONMENTAL COMPETENCE IN THE
EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF WEST EUROPEAN COUNTRIES*

М. В. Хроленко

Актуальність теми дослідження. Автор обґрунтовує актуальність проблеми необхідності утвердження гуманістичних цінностей у ставленні до навколишнього середовища, екологізації мислення сучасної людини, людської діяльності загалом і професійної зокрема в зв'язку з кризовими явищами, які сталися в природному довкіллі впродовж останніх років.

Постановка проблеми. Автор доводить, що проблема формування екологічної компетентності вчителів біології є теоретично і практично значущою, оскільки їхні професійні обов'язки безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань екологічної освіти й виховання у школі. Відтак, постає необхідність осмислення досвіду й запозичення кращих ідей екологічної освіти майбутніх учителів біології в педагогічних закладах вищої освіти західноєвропейських країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування екологічної культури та екологічного мислення молодого покоління досліджували С. Глазачев, М. Дробноход, В. Крисаченко; розвиток екологічної компетентності – О. Познанська, Н. Пустовіт. У наукових працях С. Совгіри схарактеризовано структуру екологічного світогляду майбутніх учителів; В. Танської – технологію підготовки майбутніх учителів біології до екологічної освіти старшокласників; Т. Корнер – методiku екологічної підготовки вчителів біології в процесі підвищення кваліфікації. У дослідженнях

Urgency of the research. The author substantiates the relevance of the problem by the need to assert humanistic values in regard with the attitude to the environment, greening of modern human's thinking, human's general and professional activity especially in connection with the crisis that has occurred in the natural environment in recent years.

Target setting. The author shows that the problem of biology teachers' ecological competence formation is theoretically and practically significant since their professional responsibilities are directly related to the accomplishment of environmental education and upbringing objectives at school. Hence, there is a need to reflect on the experience and borrowing the best practices of future biology teachers' environmental education in pedagogical institutions of higher learning in the West European countries.

Actual scientific researches and issues analysis. The formation of ecological culture and ecological mindset of the young generation was investigated by S. Glazachev, M. Drobnohod, V. Krysachenko; the development of ecological competence – by O. Poznanska, N. Pustovit. The structure of the future teachers' ecological mindset is characterized in S. Sovgira's academic papers; V. Tanska addresses the technology of future biology teachers' training in ecological education of high school students; T. Korner studies the methodology of biology teachers' ecological training in the process of career enhancement. The scholarly work

М. Білянської, М. Грицай, Н. Карташова, Є. Клімут, Т. Кучай визначено тенденції екологічної освіти й виховання майбутніх учителів біології в закладах вищої освіти західноєвропейських країн.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати змістові аспекти формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології в освітньому середовищі країн Західної Європи.

Виклад основного матеріалу. У статті проаналізовано загальні вимоги до змісту екологічної компетентності майбутніх учителів біології в освітньому середовищі країн Західної Європи. На основі навчальних планів Роемingtonського і Лідського університетів, Університету Глазго (Велика Британія), а також Намюрського і Льежського університетів (Бельгія) схарактеризовано склад навчальних дисциплін, їхній обсяг і змістове наповнення.

Висновки. З'ясовано, що вимоги до змісту екологічної компетентності майбутніх учителів біології в університетах країн Західної Європи, зокрема Великої Британії і Бельгії, детермінуються кількома факторами: по-перше, екологізацією освітнього процесу в закладах вищої освіти, що відображається через введення екологічного матеріалу до різних навчальних дисциплін. По-друге, особливостями побудови навчальних планів підготовки вчителів біології, у яких уміщено окремі екологічні дисципліни, вивчення яких є основою для формування екологічної компетентності. По-третє, практичною орієнтованістю екологічної підготовки майбутніх учителів біології.

Ключові слова: екологічна компетентність, майбутні вчителі біології, заклади вищої освіти, освітній процес, зміст.

of M. Bilyanska, M. Grytsay, N. Kartashov, Y. Klimut, T. Kuchay identified the tendencies of future biology teachers' ecological education and training in higher education institutions of the West European countries.

The research objective. The aim of the article is to analyze the substantive aspects of the future biology teachers' environmental competence formation in the educational environment of the West European countries.

The statement of basic materials. The article analyzes the general requirements for the content of future biology teachers' environmental competence in the West European educational environment. Based on the curricula of the University of Roehampton, the University of Leeds, the University of Glasgow (UK), the University of Namur, and the University of Liege (Belgium), the composition of the academic disciplines, their scope and content are characterized.

Conclusions. It has been found that the requirements for the content of future biology teachers' environmental competence at the West European universities, in particular in the UK and Belgium, are determined by several factors: first, the greening of the educational process in higher education institutions, as reflected by the introduction of environmental material to various disciplines; second, the peculiarities of curriculum design for biology teachers, which contains specific environmental disciplines, the study of which is the basis for the environmental competence formation; third, a hands-on orientation of the future biology teachers' environmental training.

Keywords: ecological competence, future biology teachers, higher education institutions, educational process, content.

Актуальність теми. Упродовж останніх років відбувається низка кризових явищ у природному середовищі, які актуалізують потребу в

екологізації мислення сучасної людини, людської діяльності загалом і професійної зокрема. Про важливість екологізації освіти йдеться в міжнародних документах, як-от: “Стан світу – 2002” (Йоганнесбург, 2002), резолюції П’ятої Всеєвропейської конференції “Довкілля для Європи – 2003” (Київ, 2003), “Довкілля для Європи 2007” (Белград, 2007), екологічній кампанії “Очисти Світ – 2009” (Австралія, 2009).

В Україні прийнята “Концепція екологічної освіти”, згідно з якою державна політика в галузі екологічної освіти має ґрунтуватися на принципах “розповсюдження системи екологічної освіти і виховання на всі верстви населення з урахуванням індивідуальних інтересів, неперервності процесу екологічного навчання в системі освіти” [6]. Відповідно до зазначених документів, охорону довкілля визнають найважливішим завданням євроінтеграції, що передбачає утвердження пріоритету гуманістичних ідеалів і цінностей у взаємовідносинах між людьми та в їхньому ставленні до навколишнього середовища.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Саме тому проблема формування екологічної компетентності особистості як складової життєвої і професійної компетентності стала однією з основних у сучасній психолого-педагогічній науці. Особливо це стосується професійної підготовки вчителів природничих спеціальностей, зокрема біології, бо їхні професійні обов’язки безпосередньо пов’язані з реалізацією завдань екологічної освіти й виховання у школі і передбачають наявність у них глибоких наукових знань з екології та методики її навчання, уміння працювати з науковою і методичною літературою та виконувати наукові дослідження з екології із врахуванням педагогічного спрямування та організовувати природоохоронну роботу й виховні заходи в рамках екологічних знань та наукових пошуків. Відтак, постає необхідність осмислення досвіду й запозичення кращих ідей екологічної освіти майбутніх учителів біології в педагогічних закладах вищої освіти західноєвропейських країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Теоретичні засади і практичні механізми формування екологічної культури та екологічного мислення молодого покоління досліджували С. Глазачев, М. Дробноход, В. Крисаченко; формування екологічної компетентності – О. Познанська, Н. Пустовіт. Значний інтерес у контексті зазначеної проблеми представляють наукові праці С. Совгіри, у яких схарактеризовано структуру екологічного світогляду майбутніх учителів, а також визначено критерії відбору змісту екологічної освіти та виховання студентів-біологів у закладах вищої освіти; В. Танської, у яких розроблено й експериментально перевірено технологію підготовки майбутніх учителів біології до екологічної освіти старшокласників; Т. Корнер, у яких проаналізовано теоретичні й методичні аспекти екологічної підготовки

вчителів біології в процесі підвищення кваліфікації.

У дослідженнях науковців (М. Білянської, М. Грицай, Н. Карташова, Є. Клімуть, Т. Кучай тощо) проаналізовано загальні тенденції екологічної освіти й виховання майбутніх учителів біології у закладах вищої освіти західноєвропейських країн. Проте їхні дослідження не можна вважати вичерпними. Уважаємо, що проблема формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології як в Україні, так і в країнах Західної Європи залишається недостатньо вивченою.

Постановка завдання. *Мета статті* – проаналізувати змістові аспекти формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології в освітньому середовищі країн Західної Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проведений аналіз міжнародних і державних документів, а також наукових джерел [1; 5] дав підстави для висновку, що до к. XX ст. в європейських закладах вищої освіти суттєвої уваги екологічній освіті й вихованню не приділяли, а проблеми охорони природи загалом розглядали фрагментарно.

Ситуація щодо досліджуваного питання дещо змінилася на початку XXI ст., що було пов'язано з реалізацією концепції сталого розвитку. М. Білянська вважає, що на сучасному етапі в країнах Західної Європи закладено підґрунтя для перетворення гуманістичної моделі освіти на екогуманістичну. Варто зазначити, що саме на досягнення цієї цілі спрямоване міжнародне співробітництво з екологічної освіти в європейських університетах, яке, на думку М. Гаджієва, можна характеризувати за такими основними напрямками: “обмін інформацією про результати досліджень екологічного стану довкілля; спільні науково-методичні дослідження в галузі освітніх технологій, що сприяють формуванню екологічної компетентності в молодого покоління; ініціювання та виконання спільних екологоосвітніх, дослідницьких проєктів і програм; організація міжнародного екологічного туризму й польових досліджень; спільне проведення міжнародних форумів, конференцій, семінарів, участь у діяльності міжнародних фондів; наукові стажування спеціалістів у галузі екологічної освіти” [2, с. 65–66].

У контексті зазначених загальноєвропейських тенденцій на формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології спрямований, насамперед, змістовий аспект їхньої професійної підготовки, що детермінує впровадження нових підходів до формування змісту й організації навчання. Це передбачало, зокрема, дотримання загальноєвропейських вимог щодо складання навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів з визначеним варіативним компонентом для вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів біології; реалізацію права студента на вибір “вільної траєкторії” власної освітньої діяльності (вибір форми навчання, його темпів, освітнього ступеня); урахування побажань студента щодо формування варіативної частини

індивідуального навчального плану; забезпечення високого рівня практичної підготовки майбутнього вчителя біології.

У цілому вимоги до змісту екологічної компетентності майбутніх учителів біології в освітньому середовищі західноєвропейських країн можна сформулювати за кількома основними пунктами [1; 2; 4; 5]: формування в них ціннісних орієнтацій, спрямованих на гармонізацію відносин між людиною та навколишнім середовищем; розвиток почуття особистої відповідальності за стан довкілля на регіональному та глобальному рівнях; забезпечення розуміння глобальності екологічних проблем; накопичення в майбутніх фахівців екологічних знань, умінь і навичок, які дають змогу зрозуміти закономірності та взаємозв'язки природних явищ, шляхи оптимізації взаємодії природи й людини; створення умов для перетворення екологічних знань і моральних принципів поведінки в природі на переконання, які дають змогу сформувати екологічний світогляд, спрямований на подолання конфлікту між людиною та природою, залучення майбутніх учителів біології до практичної діяльності в розв'язанні локальних природоохоронних проблем; формування знань і вмінь дослідницького характеру, які забезпечують креативний підхід до розв'язання екологічних проблем; формування мотивації й потреби в екологічно безпечній та екологічно раціональній діяльності, формування усвідомлення необхідності розв'язання екологічних завдань, здатності до комплексного оцінювання екологічних ситуацій; розвиток інтелектуальної та емоційної сфери психіки майбутніх фахівців, їхньої здатності до аналізу екологічних ситуацій; формування готовності до трансляції екологічних знань, умінь і навичок своїм учням, розвитку в них системи ціннісно-світоглядних орієнтирів екологічного характеру [1; 2; 4; 5].

Зокрема, у Великій Британії до навчальних планів професійної підготовки вчителів біології введено окремі навчальні дисципліни екологічного спрямування [5]. Упродовж 3 років студенти різних закладів вищої освіти зазначеної спеціальності вивчають приблизно однакову кількість предметів еколого-біологічного спрямування (19-20 предметів). Наприклад, у Роемптонському університеті (Roehampton University) студенти опановують такі дисципліни, як-от: “Екологія”, “Лісова екологія”, “Фізіологія навколишнього середовища”, “Екосистеми”, “Захист людини” (на їх вивчення відводиться 19% від загальної кількості годин, передбачених навчальним планом) [8]; у Лідському університеті (Leeds University) – “Екологія”, “Розвиток екології”, “Наука про екологію”, “Захист навколишнього середовища” (21% від загальної кількості годин) [7]; в університеті Глазго (Glasgow University) – “Екологія”, “Лісова екологія”, “Наука про екологію”, “Молекулярна екологія”, “Екологія та охорона навколишнього середовища”, “Аналіз навколишнього середовища”, “Менеджмент навколишнього середовища” (35% годин). Окрім цього, у закладах вищої освіти, поряд із теоретичним навчанням,

діють програми зі збереження довкілля, до участі в яких активно залучають студентів. Вони займаються науковою роботою та польовими дослідженнями, як-от: збереженням води, перероблянням вторинної сировини, охороною довкілля в національних парках, на островах і лиманах.

Для характеристики навчального плану професійної підготовки майбутніх учителів біології в університетах Великої Британії дисципліни екологічного спрямування можна умовно поділити на окремі групи. До першої групи віднесено навчальні курси, що безпосередньо пов'язані з екологічною підготовкою вчителів біології. Варто зазначити, що найбільше таких дисциплін викладається в Роемптонському університеті [8] та університеті Глазго – по чотири, у Лідському [7] – три. Друга група охоплює дисципліни, пов'язані з охороною довкілля, до них відносимо такі предмети, як-от: у Роемптонському – “Захист людини” [8], у Лідському – “Захист довкілля” [7], у Глазго – “Екологія та охорона навколишнього середовища”, “Аналіз навколишнього середовища”, “Менеджмент навколишнього середовища”, які мають приблизно однаковий обсяг. До третьої групи ввійшли предмети, пов'язані з науково-предметною біологічною підготовкою вчителя. Це приблизно однакова кількість предметів (10-12) у досліджуваних університетах, серед яких є дисципліни ідентичні, зокрема у всіх закладах вищої освіти передбачено опанування майбутніми вчителями зоології, ботаніки, імунології, генетики, еволюції, проведення польової практики. До четвертої групи належать дисципліни, що забезпечують організацію і проведення науково-дослідних робіт майбутніх учителів біології. Варто зазначити, що найбільша кількість годин на цей вид діяльності відведена в Лідському університеті (200 год.).

С. Гончарук на основі порівняльного аналізу змісту екологічного навчання майбутніх учителів у Великій Британії й Україні визначив такі схожі підходи в організації педагогічного процесу: “застосування форм організації освітнього процесу (лекції, практичні, семінари), кредитно-модульних технологій, тьюторських занять, дискусій, методичних презентацій. Водночас, він виявив такі особливості підготовки майбутнього вчителя в університетах Великої Британії: практичну спрямованість дисциплін екологічного змісту; передбачення більшого відсотка навчального часу для самостійної роботи; значний перелік навчальних дисциплін за вибором; застосування методів навчання, які впливають на розвиток критичного мислення майбутніх учителів, і використання специфічних принципів, що спрямовуються на екологізацію освітнього процесу; визначення тематики й завдань для наукової роботи студентів з екології й екологічного виховання; значне залучення шкіл, позашкільних закладів до процесу підготовки майбутніх учителів до екологічного навчання й виховання учнів” [3, с. 42].

Варто зазначити, що формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології в університетах і коледжах Великої Британії

здійснюється упродовж усього навчання в процесі опанування навчальних дисциплін, до змісту яких уведено матеріал з різних аспектів екології. Такий підхід дає змогу сформувати в майбутніх учителів біології необхідні знання, уміння й навички з екології, здатність до розв'язання завдань, пов'язаних з екологічним вихованням дітей, а також потребу в постійному поповненні й оновленні здобутих екологічних знань.

На жаль, не в усіх країнах Європи виокремлено спеціальність учителя біології, у деяких державними документами передбачено професійну підготовку вчителя природничих дисциплін, як, наприклад, у Франції. Проте комплексний характер нашого дослідження потребує порівняльно-зіставного підходу до досліджуваної проблеми. Відтак, проаналізуємо особливості формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології в університетах Бельгії. Оскільки вчителем старших класів середньої школи в цій державі може бути лише магістр, то для того, щоб стати вчителем біології в Бельгії, спочатку потрібно здобути ступінь бакалавра біологічних наук (Bachelier en sciences biologiques), а потім закінчити магістратуру, опанувавши 30 кредитів дидактичного спрямування [4]. Наприклад, для здобуття ступеня бакалавра біологічних наук в Льєзькому університеті (Université de Liège) студент має опанувати цикл обов'язкових та вибіркових дисциплін [11]. Обов'язкові курси поділені на блоки: до першого належать математика, фізика, хімія, біологія, біологія тварин, біологія рослин, англійська мова, фізика часткова, хімія часткова (усього 60 кредитів); до другого блоку – фізика загальна, основи кристалографії, геологія з основами палеонтології, органічна та аналітична хімія, генетика, фізіологія клітин і тканин, фізіологія рослинних клітин, біохімія та термодинаміка біологічних систем, вступ до ембріології тварин, вступ до інформатики, біорізноманіття та екологія (з польовою практикою), англійська мова (усього 60 кредитів); до третього блоку – загальна статистика, оброблення та комп'ютерний аналіз біологічних даних, етологія та психологія тварин, мікробіологія (альгологія, мікологія, бактеріологія), вірусологія, фізіологія тварин, фізіологія рослин, імунологія, філософія та біоетика, навчання використання інформаційних ресурсів, англійська мова (усього 39 кредитів) [11].

Курси за вибором (усього 21 кредит) підібрано за двома напрямками – “Біохімія, молекулярна та клітинна біологія” і “Біологія організмів та екологія”. Для нас особливий інтерес представляє другий напрям, у межах якого запропоновано дисципліни: генетика та молекулярна біологія, хімія макромолекул, заходи зі збереження біорізноманіття: вступ до еволюційної біології та систематики рослин, екологія і мікробіологія ґрунту, екологія прісних водойм, навчання наукової комунікації [11]. Окрім того, майбутнім учителям біології пропонують для опанування факультативний курс “Вивчення океанів і управління прибережною зоною” (4 кредити), який дає студентам уявлення про тектоніку плит,

біогеохімічні цикли, океанічні течії, морські організми й екосистеми, зв'язок між океанами і зміною клімату. Варто наголосити, що міждисциплінарний підхід у викладанні цього курсу дає змогу з'ясувати роль науки в захисті й управлінні прибережною зоною, вивчити різноманіття морського середовища, визначити й схарактеризувати основні проблеми (забруднення довкілля, токсичні відходи, рибальство і виснаження рибних запасів). Під час семінарів студенти дізнаються про реалії індустріального світу, професійний досвід фахівців у сферах біохімії, молекулярної та клітинної біології, відвідують екскурсії на виробництво [11].

У магістратурі студенти навчаються за такими спеціальностями: біохімія, молекулярна та клітинна біологія; біологія організмів та екологія; біоінформатика та моделювання; океанографія. У межах 30 кредитів дидактичного спрямування навчальним планом передбачено такі дисципліни: спеціальна дидактика біології; практика з дидактики біології (пасивна практика – спостереження за уроками, активна практика, рефлексивна практика); загальна дидактика; аналіз діяльності освітнього закладу та політика у сфері освіти; основи соціології освіти; медіаосвіта; міждисциплінарний семінар; професійна етика та формування громадянськості; психологія навчання підлітків і молоді [11].

У Намюрському університеті (Université de Namur) [10] ще під час здобуття ступеня бакалавра в галузі біологічних наук студенти обирають дисципліни з трьох напрямів: 1) біологія організмів та екологія; 2) клітинна та молекулярна біологія людини; 3) прикладна біологія тварин. До обов'язкових біологічних дисциплін належать: загальна біологія, різноманітність та еволюція рослин, різноманітність та еволюція тварин, актуальні проблеми біології, загальна біохімія, генетика, фізіологія рослин, загальна екологія, фізіологія тварин, гістологія, біологія клітини (цитологія), гістологія систем (органів), біохімічні методи дослідження, порівняльна фізіологія тварин, мікробіологія і вірусологія, імунологія, індивідуальна інтегрована (міждисциплінарна) робота.

Крім цього, студенти вивчають загальні природничі науки (основи геології, математику, фізику, загальну хімію, органічну хімію, біофізику, біостатистику та біоінформатику), інформатику, гуманітарні науки (проблеми філософії, проблеми релігії, історію науки, логіку, психологію, філософію науки, біоетику), англійську мову, а також проводять соціально-професійне дослідження (тварини, медицина, ветеринарія, суспільство), міждисциплінарні семінари (охорона здоров'я, прикладна етологія, етика, економіка сільського господарства) [10].

Після бакалаврату студенти вступають на магістерську програму, завданням якої є формування спеціальних компетентностей, характерних для майбутньої професійної діяльності. Бакалаврам у галузі біологічних наук пропонують обрати такі магістерські програми: магістр біохімії та молекулярної та клітинної біології (120 кредитів); магістр біології

організмів та екології (120 кредитів); магістр біологічних наук (60 кредитів) [10]. Зокрема, для третьої програми заплановано такі дисципліни: обов'язкові (еволюція, еволюційна та адаптивна фізіологія, екотоксикологія, комунікаційні технології, еволюційна геноміка, передові технології в клітинній та молекулярній біології) та вибіркові (будова та функції протеїнів, біологія бактеріальної клітини, глікобіологія, бактеріальна генетика, комплексна біологія захворювань метаболізму, молекулярна діагностика) [10]. М. Грицай наголошує, що в цьому університеті після того, як студент опанує основний університетський курс, він має можливість збагатити свою освіту за допомогою магістерської спеціалізації з тих галузей, у яких університет має досвід і особливе визнання (нанотехнології, транспорт і логістика, педагогіка вищої школи та вища освіта). Крім цього, в університеті є відділення освіти та технологій, на якому навчаються майбутні вчителі середньої школи та викладачі закладів вищої освіти [4].

Для студентів, які хочуть стати учителем біології в закладах середньої освіти, навчальним планом передбачено дисципліни, структуровані за трьома напрямками: 1) освітні науки – психопедагогіка (теорія та робота в педагогічних майстернях, робота в групах, проблемне навчання, виконання проєктів, рольові ігри); освіта в школі та суспільстві; 2) дидактика біології; 3) активна діяльність – практичні курси та семінари, які дають можливість робити рефлексивний аналіз проблем шкільної практики, використання інформаційно-комунікаційних технологій, відкритого та кооперативного навчання [10].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, можемо стверджувати, що формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології в університетах країн Західної Європи вирізняється різноманіттям. З'ясовано, що вимоги до змісту екологічної компетентності майбутніх учителів біології в університетах країн Західної Європи, зокрема Великої Британії і Бельгії, детермінуються кількома факторами. По-перше, екологізацією освітнього процесу в закладах вищої освіти, що відображається через уведення екологічного матеріалу до різних навчальних дисциплін. По-друге, особливостями побудови навчальних планів підготовки вчителів біології, у яких уміщено окремі екологічні дисципліни, вивчення яких сприяє оволодінню майбутніми вчителями біології теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками що є основою для формування екологічної компетентності. По-третє, практичною орієнтованістю екологічної підготовки майбутніх учителів біології, про що свідчить наявність практики, стажувань та інтегрованих науково-дослідницьких завдань теоретико-практичного характеру.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в порівняльно-зіставних студіях щодо формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології в Україні та в інших східноєвропейських державах.

Список використаної літератури:

1. Білянська, ММ 2018. *‘Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів біології до еколого-педагогічної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах’*. Дисертація доктора наук, Інст.проф-техн.осіти НАПН, Київ.
2. Гаджиев, ММ 2007. *‘Система экологической подготовки бакалавров естественно-научного образования в педагогическом университете’*. Диссертация доктора наук, Санкт-Петербургский гос. университет, Санкт-Петербург.
3. Гончарук, В 2019. *Зарубіжний досвід формування екологічної культури майбутніх учителів природничих спеціальностей у процесі професійної підготовки*. Доступно: <<http://dspu.edu.ua/sites/hsci/wp-content/uploads/2019/02/26-2.pdf>>. [16 Жовтень 2020].
4. Грицай, М 2017. *‘Підготовка майбутніх учителів біології у франкомовних університетах Бельгії’*, *Витоки педагогічної майстерності*, Вип. 19, с. 83–90.
5. Кучай, ТП 2009. *‘Підготовка майбутніх учителів в університетах Великої Британії до екологічного виховання учнів’*. Дисертація доктора наук, Черкас. нац. ун-т. ім.Б. Хмельницького, Черкаси.
6. Міністерство освіти і науки України, 2001. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України “Про концепцію екологічної освіти в Україні” № 13/6-19 від 20.12.2001. Доступно: <<http://consultant.parus.ua/?doc=01E1O32CCO>>. [15 Жовтень 2020].
7. Biological Sciences Undergraduate School, 2020. *Leeds University*. Available from: <<http://webprod1.leeds.ac.uk/catalogue/dynprogrammes.asp?Y=200809&P=BS-BLG%2FORD>>. [15 October 2020].
8. Biological Sciences, 2020. *Roehampton University*. Available from: <<http://studentzone.roehampton.ac.uk/programmedetails/ug/biologicalsciences/index.asp>>. [15 October 2020].
9. University of Glasgow, 2008. Biology. Undergraduate study, *University of Glasgow*: CCB, 20 p.
10. *Université de Namur*. Available from: <<https://www.unamur.be/9>>. [15 October 2020].
11. *Université de Liège*. Available from: <https://www.ulg.ac.be/cms/c_5000/fr/accueil>. [15 October 2020].

References:

1. Bilyanska, MM 2018. *‘Teoretichni i metodichni zasady pidgotovki majbutnih uchiteliv biologiyi do ekologo-pedagogichnoyi diyalnosti u zagalnoosvitnih navchalnih zakladah (Theoretical and methodological principles of training future teachers of biology for environmental and pedagogical activities in secondary schools)’*. Disertaciya doktora nauk, Inst.prof-tehn.ositi NAPN, Kyiv.
2. Gadzhiev, MM 2007. *‘Sistema ekologicheskoy podgotovki bakalavrov estestvenno-nauchnogo obrazovaniya v pedagogicheskom universitete (The system of ecological training of bachelors of natural science education at the Pedagogical University)’*. Dissertaciya doktora nauk, Sankt-Peterburgskij gos. universitet, Sankt-Peterburg.
3. Goncharuk, V 2019. *Zarubizhnij dosvid formuvannya ekologichnoyi kulturi majbutnih uchiteliv prirodnicjih specialnostej u procesi profesijnoyi pidgotovki (Foreign experience of formation of ecological culture of future teachers of*

- natural specialties in the process of professional training*). Dostupno: <<http://dspu.edu.ua/sites/hsci/wp-content/uploads/2019/02/26-2.pdf>>. [16 Zhovten 2020].
4. Gricaj, M 2017. 'Pidgotovka majbutnih uchiteliv biologiyi u frankomovnih universitetah Belgi (Training of future biology teachers in French-speaking universities in Belgium)', *Vitoki pedagogichnoyi majsternosti*, Vip. 19, s. 83–90.
 5. Kuchaj, TP 2009. 'Pidgotovka majbutnih uchiteliv v universitetah Velikoyi Britaniyi do ekologichnogo vihovannya uchniv (Preparation of future teachers in British universities for environmental education of students)'. Disertaciya doktora nauk, Cherkas. nac. un-t. im. B. Hmelnickogo, Cherkasi.
 6. Ministerstvo osviti i nauki Ukraini, 2001. Rishennya Kolegiyi Ministerstva osviti i nauki Ukraini "Pro koncepciyu ekologichnoyi osviti v Ukraini" № 13/6-19 vid 20.12.2001 (Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On the concept of environmental education in Ukraine" № 13 / 6-19 from 20.12.2001). Dostupno: <<http://consultant.parus.ua/?doc= 01E1O32CC0>>. [15 Zhovten 2020].
 7. Biological Sciences Undergraduate School, 2020. *Leeds University*. Available from: <<http://webprod1.leeds.ac.uk/catalogue/dynprogrammes.asp?Y=200809&P=BS-BLG%2FORD>>. [15 October 2020].
 8. Biological Sciences, 2020. *Roehampton University*. Available from: <<http://studentzone.roehampton.ac.uk/programmedetails/ug/biologicalsciences/index.asp>>. [15 October 2020].
 9. University of Glasgow, 2008. Biology. Undergraduate study, *University of Glasgow*: CCB, 20 p.
 10. *Université de Namur*. Available from: <<https://www.unamur.be/9>>. [15 October 2020].
 11. *Université de Liège*. Available from: <https://www.ulg.ac.be/cms/c_5000/fr/accueil>. [15 October 2020].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.26(9)-8
УДК 378.018.43

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАПИТ НА ПЕДАГОГА-НОВАТОРА

SOCIAL DEMAND FOR A TEACHER-INNOVATOR

I. М. Силадій

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціальні виклики спричиняють необхідність у формуванні інноваційних ІТ-компетентностей педагогів. Зумовлені інформатизацією та цифровізацією освітні трансформації призвели до переорієнтації вчителя-транслятора на вчителя-комунікатора, який в умовах впровадження педагогічних інновацій формує педагога-новатора, спроможного до науково-педагогічного пошуку та творчого розвитку.

Urgency of the research. Modern social challenges necessitate the formation of innovative IT competencies of teachers. Due to informatization and digitalization, educational transformations have led to the reorientation of the teacher-translator to the teacher-communicator, who in the conditions of introduction of pedagogical innovations forms a teacher-innovator, capable of scientific and pedagogical search and creative development.

Постановка проблеми. Пріоритетність науково-інноваційного аспекту діяльності сучасних педагогів є винятковим явищем. Лише невелика кількість педагогів може пишатися своєю особистою науковою творчістю. З огляду на інтенсивний розвиток суспільства, появу новітніх наукових розробок у педагогічній сфері, пов'язаних з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних та інших високих технологій, прогресивний педагог, щоб відповідати вимогам сьогодення, повинен прикласти максимум зусиль стосовно можливостей та перспектив використання інформаційних освітніх та інноваційно-педагогічних технологій у власній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-педагогічній літературі питання інноваційності педагогічного процесу в умовах інформатизації та компетентнісного підходу розглядалося наступними вітчизняними вченими, на роботи яких ми спиралися у своєму дослідженні: М. Віднічука, О. Кивлюк, Т. Кузьоми, В. Морозова, Л. Оліфіри, О. Онуфрієвої, В. Саюк, Л. Чернікової, О. Шевчишеної та інших.

Постановка завдання. Охарактеризувати стан та можливості інноваційної педагогіки в контексті формування компетентностей педагога-новатора з акцентом в бік концепції наукової освіти та розвитку педагогічної творчості.

Виклад основного матеріалу. Однією з обов'язкових передумов реалізації концепцій демократизації та гуманізації освіти є науково-творча спроможність педагога до саморозвитку та самовдосконалення. В цьому контексті зазначимо, що на думку фахівців, суттєво посилює потребу у збільшенні наукового потенціалу педагогічного процесу такі глобальні явища як: інформатизація, діджиталізація, інтернаціоналізація, віртуалізація освіти тощо, де саме педагог-новатор може запровадити в зміст освіти власну науково

Target setting. The priority of the scientific and innovative of the activity of modern teachers is an exceptional phenomenon. Only a small number of teachers can be proud of their personal scientific work. Given the intensive development of society, the emergence of new scientific developments in the pedagogical field related to the use of modern information and communication and other high technologies, a progressive teacher, to meet today's requirements, must make every effort to use information and educational and innovative-pedagogical technologies in their own professional activities.

Actual scientific researches and issues analysis. In the modern scientific and pedagogical literature the question of innovation of pedagogical process in the conditions of informatization and competence approach was considered by the following domestic scientists on whose works we relied in the research: M. Vidnichuk, O. Kivlyuk, T. Kuzyoma, V. Morozova, L. Olifira, O. Onufrieva, V. Sayuk, L. Chernikova, O. Shevchyshena and others.

The research objective. To characterize the state and possibilities of innovative pedagogy in the context of the formation of competencies of a teacher-innovator with an emphasis on the concept of scientific education and development of pedagogical creativity.

The statement of basic materials. One of the necessary condition for the implementation of the concepts of democratization and humanization of education is the scientific and creative ability of teacher to self-development and self-improvement. In this context, we note that according to experts, the following global phenomena significantly grow the need to increase the scientific capacity of the pedagogical process: informatization, digitalization, internationalization, virtualization of education, etc., where the teacher-

обґрунтовану думку, включитися у відповідний науковий дискурс, розробити й запропонувати для реалізації нову педагогічну технологію або модель організації управлінської чи виховної роботи.

Висновки. Нові соціальні запити, які ставить перед освітою в контексті соціальних змін, спонукають до пошуку таких педагогічних технологій та формуванню відповідних сприятливих умов, які б забезпечували неперервність процесу професійного зростання педагога/вчителя/викладача і впровадження ним у навчальний процес педагогічних інновацій.

Ключові слова: демократизація освіти, науковий потенціал, педагог, педагог-новатор.

innovator can introduce his own scientifically based opinion in the relevant scientific discourse, to develop and propose a new pedagogical technology or model of organization of managerial or educational work for implementation.

Conclusions. New social demands facing education in the context of social changes encourage the search for such pedagogical technologies and the formation of appropriate favorable conditions that would ensure the continuity of the professional growth of teachers and their introduction into the educational process of pedagogical innovations.

Keywords: democratization of education, scientific capacity, teacher, teacher-innovator.

Актуальність теми дослідження. Сучасні соціальні виклики спричиняють необхідність у формуванні інноваційних ІТ-компетентностей педагогів. Зумовлені інформатизацією та цифровізацією освітні трансформації призвели до переорієнтації вчителя-транслятора на вчителя-комунікатора, який в умовах впровадження педагогічних інновацій формує педагога-новатора, спроможного до науково-педагогічного пошуку та творчого розвитку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Потреба постійного наукового, професійного, творчого зростання сучасного педагога є соціальним запитом, зумовленим стабільним збільшенням інформації, необхідністю її узагальнення, обробки, зберігання та пошуку ефективних технологій впровадження в навчально-виховний процес. З огляду на інтенсивний розвиток суспільства, появу новітніх наукових розробок у педагогічній сфері, пов'язаних з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних та інших високих технологій, прогресивний педагог, щоб відповідати вимогам сьогодення, повинен прикласти максимум зусиль стосовно можливостей та перспектив використання інформаційних освітніх та інноваційно-педагогічних технологій у власній професійній діяльності. В цьому контексті наукова компетентність педагога багато в чому обумовлена його соціальною компетентністю – вмінням на підставі наукових досягнень аналізувати суспільні процеси й визначати своє місце в них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. На думку М. Віднічука, соціальна компетентність учителя передбачає

характеристики педагога, який досяг високого рівня усвідомлення соціальних проблем і способів взаємодії із суспільством; уміння знаходити інформацію і впевнено конструювати поведінку з метою досягнення балансу між “власними потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності”; конкретизацію у свідомості індивіда своїх інтеракцій із суспільством у системі “Я – суспільство”; уміння робити вибір, брати на себе відповідальність, “формування засобами предмета патріотичних почуттів, поваги до історії, традицій українського народу” тощо. Критерієм рівня сформованості означеної компетентності є такі форми роботи, як обмін досвідом практичної діяльності, виступи під час конференцій, підготовка і захист курсових проектів. При цьому вчитель розкривається не лише як фахівець(предметник), а й як особистість із певними моральними якостями, умінням орієнтуватися в соціумі та широкому інформаційному полі [1, с. 6]. Педагог повинен усвідомлювати власну соціальну роль й розглядати наукову компетентність як необхідний елемент власної діяльності.

Водночас суспільна потреба у науковому зростанні педагога може реалізуватися лише тоді, коли у певному педагогічному колективі стимулюється й підтримується потяг вчителів до вивчення новітніх розробок щодо форми та змісту навчальних дисциплін, які ними викладаються. Як зазначає Л. Оліфіра, створення в навчальному закладі інноваційного освітнього середовища сприяє вивченню педагогами перспективного вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, опануванню ними сучасними знаннями та технологіями, творчому вдосконаленню навчального процесу на основі інновацій [5].

Реалії інформаційного суспільства потребують від викладача набуття відповідних навичок та вмінь, які спрямовані на забезпечення його наукового зростання. До таких навичок можна віднести спроможність викладача збирати та обробляти необхідну інформацію, використовувати її у навчальному процесі й науковій діяльності, застосовувати у роботі з учнями новітні інформаційні системи та бази даних. На переконання О. Штеймарка, інформатизація освіти – “це процес забезпечення сфери освіти методологією та практикою розробки та оптимального використання сучасних високих технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання та виховання” [10, с. 123].

“Інформаційно-комунікаційні технології створюють умови для переходу на більш високий рівень інтелектуальної праці, бо чим більше автоматизується процес діяльності людини, тим помітніше підвищується її психологічний рівень і вона може краще проявити свої творчі здібності. <...> знаходити поєднання неблизьких, на перший погляд речей, встановлювати оригінальні зв'язки між новою та відомою інформацією” [2, с. 218].

В цьому контексті зазначимо, що на думку фахівців, суттєво

посилює потребу у збільшенні наукового потенціалу педагогічного процесу такі глобальні явища як: інформатизація, діджиталізація, інтернаціоналізація, віртуалізація освіти тощо. Їх основна суть полягає в тому, що “домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, продукування, обробка, зберігання, перетворення, передача та використання інформації, здійснювані на основі сучасних технологій, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну. Останнє веде до інформатизації суспільства, яка забезпечує активне використання інтелектуального потенціалу суспільства, інтеграцію інформаційних технологій в наукових та виробничих видах діяльності, інтенсивний розвиток всіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності, високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена суспільства до джерел достовірної інформації” [4, с. 42].

Виклад основного матеріалу. Тісний зв'язок науки і технічних розробок, глобалізація змін, що відбуваються в суспільстві, ускладнення діяльності людини в контексті багатофункціональності та багатопрофільності, бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюють необхідність розвитку ІТ-компетентності педагогів. “Науково-методичний супровід розвитку ІТ-компетентності педагогів – це системна діяльність, спрямована на кероване створення умов розвитку професійної компетентності педагога у сфері використання ІКТ. Реалізація цієї діяльності передбачає активну позицію й автономність педагога на державному, регіональному, районному, шкільному й особистісному рівнях взаємовідносин. Процес супроводу розвитку ІТ-компетентності зосереджений на: виявленні проблем, що створюють бар'єри до використання ІКТ у діяльності вчителя; прогнозуванні шляху розвитку ІТ-компетентності педагогів; моделюванні діяльності вчителя з використанням ІТ-компетенцій” [8, с. 145].

Погоджуючись з думкою О. В. Шевчишиної, наукове зростання педагога, його самоосвіта є однією з форм самореалізації особистості, що потребує необхідних умов. До важливих умов, які сприяють творчій самореалізації вчителя можна віднести наступні:

- “створення творчої атмосфери в колективі;
- дотримання керівником демократичного стилю спілкування;
- матеріальна забезпеченість та моральне стимулювання з боку керівника;
- надання педагогам практичної допомоги у реалізації ними творчих підходів до організації педагогічного процесу;
- забезпечення можливостей для реалізації вчителем свого творчого потенціалу;
- переорієнтація методичної роботи школи на стимулювання професійних можливостей педагогів;

- упровадження проблемних лабораторій у навчальних закладах із метою залучення вчителів до науково-дослідної роботи;
- організація колективних заходів для розширення кругозору педагогів і підвищення їх культурного рівня;
- своєчасні позитивні оцінки діяльності вчителя з боку керівника;
- уміння керівника сприймати кожного педагога як особистість” [9, с. 9-10].

Вочевидь, для наукового зростання педагога необхідне поєднання суб'єктивних чинників та об'єктивних умов. З одного боку, це прагнення викладача до самовдосконалення та саморозвитку, а з другого боку – наявність соціально-економічного, правового, ціннісного, мотиваційного підґрунтя для інноваційної педагогічної діяльності.

Дієвим механізмом наукового та професійного зростання педагога є різноманітні форми підвищення кваліфікації, які забезпечують оновлення знань викладача, орієнтують його на новітні методики педагогічної діяльності та нагальні суспільні потреби. З цього приводу слушно зауважує В. Саюк, підкреслюючи, що “безперервність підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів є необхідною умовою і вимогою до розвитку професійної компетентності. Відповідна педагогічна умова означає створення такої системи, яка б не обмежувала навчання науково-педагогічних кадрів усталеними формами та термінами, наприклад, тільки очними курсами підвищення кваліфікації, семінарами та конференціями, стажуванням. Необхідно забезпечити послідовність і цілісність етапів розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів, об'єднаних змістовно та організаційно. Безперервність розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів має забезпечуватись: наступністю між підготовкою науково-педагогічних кадрів у закладах вищої освіти та післядипломної, у курсовий і міжкурсовий періоди; проведенням семінарів та інших навчальних форм професійного розвитку, які враховують особисті потреби слухачів, об'єднуються змістовно та структурно. Процес набуття компетенцій науково-педагогічними кадрами має органічно поєднувати підготовку на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсовий період за цілісним, науково-обґрунтованим змістом” [7, с. 163].

Підтримуючи роздуми дослідниці В. Саюк, зазначимо, що ефективним засобом підвищення наукового рівня викладача є участь у науково-практичних конференціях, які дозволяють здійснити обмін новими ідеями, закласти основи для подальших наукових досліджень. В цьому контексті Т. Кузьома підкреслює, що “велике значення для підвищення рівня педагогічних працівників вищих навчальних закладів мають конференції (наукові, педагогічні), що сприяють консолідації знань із різних галузей науки. Основні завдання конференцій полягають у виявленні й зміцненні нових тенденцій і напрямів педагогічної науки; отриманні інформації про нові досягнення в науці, техніці, культурі для

подальшої її передачі студентам, обмін досвідом; виявленні творчих можливостей викладачів вищих навчальних закладів й учителів; удосконаленні професійної майстерності учителів; сприянні подальшому розвитку педагогічної думки, згуртуванні педагогів для вирішення важливих наукових і педагогічних питань” [3, с. 86-87].

Узагальнюючи наукові джерела можна констатувати, що “важливим напрямом розвитку професійної компетентності науково-педагогічних кадрів у процесі підвищення кваліфікації є мотивація до науково-дослідної роботи. Науково-дослідницьку діяльність ми розглядаємо як фактор, що спрямований на постійне пізнання, прагнення до визначення сутності будь-якого явища, пошук найкращих способів розв’язання професійних проблем, постійне експериментування, самоаналіз і самооцінку. Саме науково-дослідницький характер діяльності науково-педагогічних кадрів привчає їх до самостійності, виховує вимогливість до себе, розвиває вміння аналізувати та синтезувати процеси і явища, що відбуваються в освіті, економіці, суспільстві. Постійна науково-дослідна робота сприяє вдосконаленню не лише професійних знань, умінь і навичок науково-педагогічних кадрів, а й формує відповідний склад мислення та спілкування, що важливо в умовах науково-технічного прогресу” [7, с. 165].

Продовжуючи вищенаведену логіку можна стверджувати, що сучасне суспільство потребує від педагога постійного вдосконалення індивідуальної майстерності, підвищення власного науково-інтелектуального рівня. На думку А. Веліховської, “відбувається зміна освітніх парадигм, що фіксують перехід від масово-репродуктивних форм і методів викладання до індивідуально-творчих, детермінують необхідність підготовки фахівців зі сформованою мотивацією до професійної самоосвіти, здатних до саморозвитку і повноцінної самореалізації” [8, с. 44].

Отже, наукова підготовка, установка на проектування нових способів отримання знань і розв’язання педагогічних проблем є основою інноваційної діяльності вчителя. Педагогічні дослідження як важлива складова вчительської праці передбачають проектування та моделювання майбутніх станів досліджуваних об’єктів, умов і шляхів їх розвитку. Вчитель стає перетворювачем процесів дослідження, а в епіцентрі педагогічної дійсності в контексті концепцій гуманізації та людиноцентризму є особистість (учень, студент). Вчитель-дослідник зосереджує увагу на таких аспектах: цінності та особистісні смисли, суб’єктність, професійний розвиток і становлення, освітній простір, культурно-інформаційне середовище навчального закладу. “Сучасний учитель не може ефективно розв’язувати професійні проблеми, висунуті педагогічною дійсністю, якщо він не володіє методикою наукової роботи, не має досвіду дослідницької та інноваційної діяльності і не готовий до створення науково-методичного середовища, необхідної атмосфери

наукового пошуку в умовах практичної педагогічної роботи” [4, с. 50].

На переконання О. Онуфрієвої, для “забезпечення високого теоретичного й методичного рівня науково-дослідної роботи викладачі повинні засвоїти такі вміння:

- 1) виявлення прихованих зв'язків та закономірностей;
- 2) знаходження нового у явищах, що спостерігаються;
- 3) правильне використання існуючих наукових понять, загальноприйнятої термінології, чіткий опис фактів та явищ;
- 4) групування споріднених факторів за їх суттєвими ознаками згідно із загальнонауковими правилами;
- 5) ведення системного аналізу факторів і явищ;
- 6) передбачення можливих змін досліджуваних процесів, тенденцій розвитку” [6, с. 18].

В цілому варто констатувати, що сучасні суспільні виклики потребують використання педагогом інноваційних освітніх технологій (засобів, форм та методів), розвиток та функціонування яких неможливо без впровадження прогресивних науково-технологічних досягнень. Тому важливим чинником професійного зростання педагога є використання інноваційних освітніх технологій. Серед завдань інноваційної педагогіки можна виділити наступні:

- дослідження феномену інноваційності як соціокультурного явища;
- систематизація та структурування інноваційних педагогічних процесів;
- застосування освітнього менеджменту в практиці педагогічних інновацій;
- формування інноваційних компетентностей сучасного педагога.

Висновки. Сучасні освітні концепції безперервного навчання, гуманізації, людиноцентризму, навчання впродовж життя, наукової освіти, віртуалізації, інформатизації та цифровізації освітнього процесу, спонукають сучасного педагога до саморозвитку та самовдосконалення. Формування компетентностей педагога-новатора стає невідкладною справою педагогічної науки та системи підвищення кваліфікації в тісному зв'язку з ціннісними установками, мотивацією, заохоченням до наукового пошуку та творчого розвитку

Отже, нові соціальні запити, які ставить перед освітою в контексті соціальних змін, спонукають до пошуку таких педагогічних технологій та формуванню відповідних сприятливих умов, які б забезпечували неперервність процесу професійного зростання педагога/вчителя/викладача і впровадження ним у навчальний процес педагогічних інновацій.

Список використаних джерел:

1. Віднічук, М 2014. 'Науково-методичний супровід фахового зростання педагога на засадах компетентнісного підходу', *Нова педагогічна думка*, № 3.с. 5-8.
2. Кивлюк, ОП 2011. Інформаційна педагогіка: філософія, теорія, практика, Монографія, Київ: УАН ВІР, 336 с.
3. Кузьома, ТБ 2013. 'Роль педагога вищої школи в реалізації принципу науковості', *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*, Вип. 38 (2). с. 85-89.
4. Морозов, В 2013. 'Збільшення наукового потенціалу педагогічного процесу як соціальна потреба періоду інформаційної революції', *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*, Вип. 28, с. 40-45.
5. Оліфіра, Л 2014. 'Професійна управлінська компетентність керівників вищих педагогічних навчальних закладів I–II рівнів акредитації як чинник якості освіти', *Теорія та методика управління освітою*, № 1 (14). Доступно : <<http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/electronic-journal-the-theory-and-methods-of-educational-management-edition-1-14-2014>>. [16 Жовтень 2020].
7. Онуфрієва, О 2006. 'Науково-дослідна робота як складова професійного зростання педагога-новатора', *Імідж сучасного педагога: Розвиток управлінського потенціалу керівника*, № 3-4 (62–63), с. 17-21.
8. Саяук, ВІ 2013. 'Теоретичні засади якості підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти', *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, Вип. 7, с. 162-166.
9. Чернікова, Л 2013. 'Науково-методичний супровід розвитку ІТ-компетентності вчителів', *Нова педагогічна думка*, № 3, с. 144-148.
10. Шевчишена, ОВ 2013. 'Забезпечення цілісної системи психолого-педагогічного супроводу професійного зростання педагога', *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, Випуск 4. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_4_23.pdf>. [16 Жовтень 2020].
11. Штеймарк, ОВ 2010. 'Роль компьютерных технологий в информационно-образовательной среде педагогического вуза', *Информатика и образование*, № 2, с. 122-124.

References:

1. Vidnichuk, M 2014. 'Naukovo-metodichnij suprovid fahovogo zrostannya pedagoga na zasadah kompetentnitsnogo pidhodu (Scientific and methodological support of professional growth of the teacher on the basis of the competence approach)', *Nova pedagogichna dumka*, № 3.s. 5-8.
2. Kyvliuk, OP 2011. Informatsiyna pedahohika: filosofiya, teoriya, praktyka (Information pedagogy: philosophy, theory, practice), Monograf, Kyiv: UAN VIR, 336 s.
3. Kuzoma, TB 2013. 'Rol pedagoga vishoyi shkoli v realizaciyi principu naukovosti (The role of a high school teacher in the implementation of the principle of science)', *Problemi suchasnoyi pedagogichnoyi osviti. Pedagogika i psihologiya*, Vip. 38 (2). s. 85-89.
4. Morozov, V 2013. 'Zbilshennya naukovoogo potencialu pedagogichnogo procesu yak socialna potreba periodu informacijnoyi revolyuciyi (Increasing the scientific potential of the pedagogical process as a social need of the information revolution)', *Visnik Institutu rozvitku ditini. Ser.: Filosofiya, pedagogika, psihologiya*, Vip. 28, s. 40-45.
5. Olifira, L 2014. 'Profesijna upravlinska kompetentnist kerivnikov vishih pedagogichnih navchalnih zakladiv I–II rivniv akreditaciyi yak chinnik yakosti osviti (Professional managerial competence of heads of higher pedagogical educational institutions of I – II levels of accreditation as a factor of education quality)', *Teoriya*

- ta metodika upravlinnya osvityu*, № 1 (14). Dostupno : <<http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/electronic-journal-the-theory-and-methods-of-educational-management-edition-1-14-2014>>. [16 Zhovten 2020].
6. Onufriyeva, O 2006. 'Naukovo-doslidna robota yak skladova profesijnogo zrostannya pedagoga-novatora (Research work as a component of professional growth of a teacher-innovator)', *Imidzh suchasnogo pedagoga: Rozvitok upravlinskogo potencialu kerivnika*, № 3-4 (62-63), s. 17-21.
 7. Sayuk, VI 2013. 'Teoretichni zasady yakosti pidvishennya kvalifikaciyi naukovo-pedagogichnih kadriv u sistemi pislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti (Theoretical principles of quality training of scientific and pedagogical staff in the system of postgraduate pedagogical education)', *Onovlennya zmistu, form ta metodiv navchannya i vihovannya v zakladah osviti*, Vip. 7, s. 162-166.
 8. Chernikova, L 2013. 'Naukovo-metodichnij suprovid rozvitku IT-kompetentnosti vchiteliv (Scientific and methodological support for the development of IT competence of teachers)', *Nova pedagogichna dumka*, № 3, s. 144-148.
 9. Shevchishena, OV 2013. 'Zabezpechennya cilisnoyi sistemi psihologo-pedagogichnogo suprovodu profesijnogo zrostannya pedagoga (Ensuring a holistic system of psychological and pedagogical support of professional growth of a teacher)', *Visnik Nacionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukraini*, Vipusk 4. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_4_23.pdf>. [16 Zhovten 2020].
 10. Shtejmark, OV 2010. 'Rol kompyuternih tehnologij v informacionno-obrazovatelnoj srede pedagogicheskogo vuza (The role of computer technology in the information and educational environment of the pedagogical university)', *Informatika i obrazovanie*, № 2, s. 122-124.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Александрова Ю. М.** аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Київ, Україна)
E-mail: *julia_aleksandr@ukr.net*
ORCID: 0000-0002-8135-3259
- Дзвінчук Д. І.** доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
(Івано-Франківськ, Україна)
E-mail: *dzvin56@ukr.net*
ORCID: 0000-0002-6391-3822
- Кивлюк О.П.** доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна)
E-mail: *panyolga@ukr.net*
ORCID: 0000-0002-7900-9299
- Ковальчук Н. Д.** доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)
E-mail: *n.kovalchuk@kubg.edu.ua*
ORCID: 0000-0001-5994-9139
- Маковійчук О. В.** кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна)
E-mail: *o.oliynuk@chnu.edu.ua*
ORCID: 0000-0002-5247-8482
- Овсянкін Л. А.** кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)
E-mail: *l.ovsiankina@kubg.edu.ua*
ORCID: 0000-0002-6003-6289

- Свириденко Д. Б.** доктор філософських наук, професор, професор кафедри методології науки та міжнародної освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
E-mail: denis_sviridenko@ukr.net
ORCID: 0000-0001-6126-1747
- Силадій І. М.** аспірант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
E-mail: syladiy@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9248-0774
- Хоменко Г. В.** аспірант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
E-mail: homenkoglib@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2897-5400
- Хроленко М. В.** кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра теорії і методики викладання природничих дисциплін, докторант Глухівського НПУ ім. О. Довженка (Глухів, Україна)
E-mail: marina.khrolenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2118-1977
- Чорний Р. В.** провідний фахівець науково-організаційного відділу Національного інституту стратегічних досліджень (Київ, Україна)
E-mail: chornyroma88@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7207-9927
- Шульга А. В.** кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
E-mail: a.shulga@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5469-7830

AUTHORS

- Yuliia Aleksandrova** Postgraduate student of the Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: julia_aleksandr@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8135-3259
- Dmytro Dzvinchuk** Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Public Administration and Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ivano-Frankivsk, Ukraine)
E-mail: dzvin56@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6391-3822
- Olga Kyvliuk** Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Methodology of Science and International Education, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: panyolga@ukr.net
ORCID: 0000-0002-7900-9299
- Natalia Kovalchuk** Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Philosophy Department, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: n.kovalchuk@kubg.edu.ua
ORCID: 0000-0001-5994-9139
- Olesia Makoviichuk** PhD, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant, Department Pedagogy and Methods of Primary Education, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)
E-mail: o.oliynuk@chnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5247-8482
- Liudmyla Ovsiankina** Candidate of Philosophical Sciences, PhD in Philosophy, Associate Professor of the Philosophy Department, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: l.ovsiankina@kubg.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6003-6289

- Denys Svyrydenko** Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Methodology of Science and International Education, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: *denis_sviridenko@ukr.net*
ORCID: 0000-0001-6126-1747
- Ivan Syladiy** Postgraduate student of the Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: *syladiy@ukr.net*
ORCID: 0000-0001-9248-0774
- Glib Khomenko** Postgraduate student of the Department of Social Philosophy, the Philosophy of Education and Educational Policy, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: *homenkoglib@gmail.com*
ORCID: 0000-0003-2897-5400
- Maryna Khrolenko** Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Theory and Methods of Teaching Natural Sciences, doctoral student of Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko (Hlukhiv, Ukraine)
E-mail: *marina.khrolenko@gmail.com*
ORCID: 0000-0002-2118-1977
- Roman Chorny** Leading specialist Scientific and Organizational Department of the National Institute for Strategic Studies (Kyiv, Ukraine)
E-mail: *chornyroma88@gmail.com*
ORCID: 0000-0002-7207-9927
- Alona Shulha** PhD, Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant, Department Pedagogy and Methods of Primary Education, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)
E-mail: *a.shulga@chnu.edu.ua*
ORCID: 0000-0002-5469-7830

**ІНДЕКСУВАННЯ ВИДАННЯ
“ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”**

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISY ДО НАУКОВОГО ВИДАННЯ “ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська, англійська, німецька, французька, польська.
2. Рукопис статті подається до редакції у формі: файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції *journal.discourse@gmail.com* у форматі “Автор- Назва статті.doc”.
3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:
 - зовнішньою рецензією (для авторів без вченого ступеня) із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
 - якщо рукопис публікується іноземною мовою, стаття супроводжується перекладом завіреним фахівцем з іноземної мови (бюро перекладів, або викладачем ВНЗ іноземної мови);
 - розширеною анотацією (двома мовами, одна з яких англійська) в залежності від мови написання рукопису статті (додаток 2);
 - відомостями про автора (авторів) (додатку 1).
4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. Авторський текст не має бути опублікованим раніше та не бути перекладом раніше опублікованої статті. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та рецензенти.
5. Форма подання статті:
 - обсяг рукопису – 20-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
 - кількість співавторів – не більше чотирьох, як виняток до п’яти;
 - стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора *Microsoft Word for Windows®* (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;
 - рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
 - формат аркуша – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”; поля: ліворуч – 2,5 см; праворуч – 2 см; зверху – 2 см; знизу – 2 см; інтервал між рядками – 1,5 пт.; інтервал між абзацами “до”, “після” – 0 пт; відступи “праворуч”, “ліворуч” – 0 пт; відступ першої строчки – 1,27 см;
 - рисунки, фотографії, графіки слід вставляти в текст статті як об’єкт. Положення об’єкта – “в тексті”;
 - рисунки, створені у вбудованому у *Microsoft Word* редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об’єкти;
 - рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.
 - Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:
 - індекс УДК у верхньому лівому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.);
 - ініціали та прізвища авторів у верхньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.). Порядок подання: ім’я, по батькові, прізвище;
 - науковий ступінь, вчене звання (Time New Roman, 12 пт.);
 - електронна пошта автора;
 - порожній рядок;
 - назва статті – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою) та англійською мовами (Time New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті
 - подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;

- порожній рядок;
 - анотація (Time New Roman, 12 пт., курсив) (додаток 2);
 - порожній рядок;
 - ключові слова (3-10 слів) українською, або регіональною мовою та англійською мовами (Time New Roman, 12 пт., курсив);
 - Основний текст статті повинен містити наступні рубрики:
 - актуальність теми дослідження (Time New Roman, 14 пт.);
 - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями (Time New Roman, 14 пт.);
 - аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття (Time New Roman, 14 пт.);
 - постановка завдання (Time New Roman, 14 пт.);
 - виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (Time New Roman, 14 пт.);
 - висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку (Time New Roman, 14 пт.).
 - порожній рядок;
 - Список використаних джерел (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру)
 - References (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру);
 - надійшла стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
 - бібліографічний опис для цитування (Time New Roman, 12 пт.) (додаток 3).
6. Літературні джерела, що цитуються, повинні бути пронумеровані. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...". Список літератури наводиться наприкінці статті у алфавітному порядку на мові оригіналу, відповідно до Harvard Referencing style (гуманітарні науки та суспільні науки) – (http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16051/22/Harvard_Referencing_style.PDF).
7. Список літератури транслітерується латинськими літерами (References). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.
- Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.
- Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія та незалежні рецензенти.
- Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена відповідальним секретарем редколегії.

Додаток 1

Відомості про автора (авторів)

	Українською мовою	Англійською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові		
Науковий ступінь		
Учене звання		
Посада		
Кафедра		
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)		
Сфера наукових інтересів		
Джерело фінансування, напр., "Виконано за грантом <i>назва</i> , №..., НДР №..." або інше.		
Адреса надсилання видання		
Електронна адреса		
Номер мобільного телефону		
ID (у системі наукової ідентифікації)	Якщо є, або ж зареєструватися	
ORCID (http://orcid.org/)	Обов'язково	
Назва статті		

Додаток 2

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження.
Постановка проблеми.
Аналіз останніх досліджень і публікацій.
Постановка завдання.
Виклад основного матеріалу.
Висновки.
Ключові слова:

Urgency of the research.
Target setting.
Actual scientific researches and issues analysis.
The research objective.
The statement of basic materials.
Conclusions.
Keywords:

Додаток 3

Бібліографічний опис для цитування:

Петренко, ТГ & Бойко, ВВ 2017, 'Вплив соціуму на девіантну поведінку дітей та молоді', *Освітній дискурс : збірник наукових праць*, № 1 (1). с. 15-21.

Наукове видання

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

Випуск 26(9), 2020

Scientific edition

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

Volume 26(9), 2020

Шеф-редактор: В. П. Андрущенко
Головний редактор: О. П. Кивлюк
Відповідальний редактор: І. О. Мордоус

Співзасновники:
ТОВ “Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Підписано до друку 2 листопада 2020 р.
Формат 60х84/8. Ум.друк.арк. 6,7. Наклад 300 пр. Зам. № 203

Друк:
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
тел.: (0432) 69-67-69, 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: tvory2009@gmail.com
<http://www.tvoru.com.ua>